

Edward Rymar

Nazwy wodne prawobrzeżnej dolnej Warty między Santokiem i Kostrzynem

---

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 19, 23-77

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

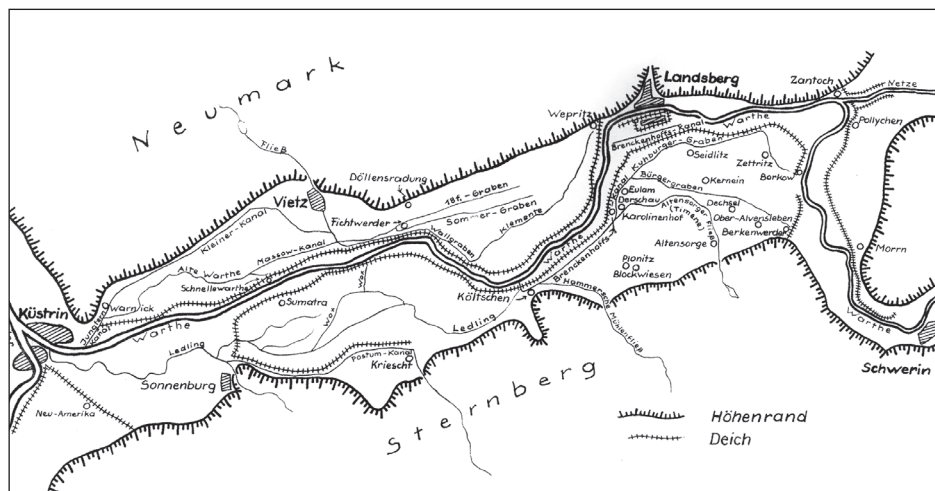
Edward Rymar
Pyrzyce

Nazwy wodne prawobrzeżnej dolnej Warty między Santokiem i Kostrzynem¹

Dolny odcinek Warty między ujściem do niej Noteci koło Santoka a Odrą koło Kostrzyna, wynosi około 60 km. Po obraniu kierunku zachodniego opodal Santoka rzeka płynie zabagnioną doliną przez tzw. Łęgi nad Wartą czy Błota Warciańskie (dawniej *Warthebruch*). Łęgi lewobrzeżne dzieliły się kiedyś na Gorzowskie (*Landsberger Bruch*) od Brzozowca po Kołczyn, o szerokości do 10 km, a dalej Średni (*Mittelbruch*) po okolice Słońska. Na prawym brzegu łęgi rozciągają się tylko na zachód od Gorzowa, dzieląc się na Górny (*Oberbruch*) o szerokości do 7 km i Dolny (*Unterbruch*) o szerokości 4 km, przedzielone koło Świerkocina i Nowin Wielkich. Gorzowskie Łęgi i część Górnych należały od średniowiecza do miasta Gorzowa, reszta Górnych do XVI wieku stanowiła własność cystersów z Mironic i mieszkańców wsi Wieprzyce, Łupowo, Jenin, Pyrzany, Witnica, potem to własność państwa. Dolny należał do joannitów ze Słońska, majątków szlacheckich w Dąbroszynie, Warnikach, Kamieniu Wielkim i Kamieniu Małym².

Warta przez wieki była tu trudna do przebycia, z labiryntem ramion, dopływów czy zastoisk wodnych dziś szczątkowo zachowanych, rozlewających się po całej dolinie, ożywających w okresach przyboru wód. W Łęgach Górnych i Dolnych brak dziś śladów dawnego osadnictwa. Jego początki datują się w XVII w. (Aleksandrowo 1613, Chwałowice 1686). W XVIII wieku za króla pruskiego Fryderyka Wilhelma I powstał plan uregulowania Warty. Już w latach 1724–1728 zbudowano wał o długości 9 km w łęgu wsi Łupowo i Jenin, potem zniszczony. Na łożu śmierci król wykonał tego ambitnego przedsięwzięcia zlecił synowi Fryderykowi II. Ten podjął się go już około 1751 roku. Realizację na jakiś czas przerwała wojna siedmioletnia.

-
- 1 Jest to zmienione i znacznie uzupełnione opracowanie autora pt. *Nazwy wodne dorzecza dolnej Odry (dokumentacja, identyfikacja, lokalizacja. cz. IV: Prawobrzeżna Warta między Santokiem i Kostrzynem*, „Przegląd Zachodniopomorski” R. IV, 1989, z. ½, s. 256.
  - 2 H. Berghaus, *Landbuch der Mark Brandenburg...in der Mitte des 19. Jahrhundert*, Bd III, Brandenburg 1856, s. 87 i n., O. Kaplick, *Das Warthebruch. Eine deutsche Kulturlandschaft im Osten*, Würzburg 1956, s. 24, Z. Czarnuch, *Ujarmienie rzeki. Człowiek i woda w rejonie ujścia Warty*, Gorzów Wlkp./Górzycy 2008, s. 7, 27 i n.

Blota Warciańskie (Warthebruch) z zaznaczeniem skarpy pradoliny (Höhenrand) i obwałowań (Deich) (za: Z. Czarnuch, *Ujarczanie rzeki*, s. 88)

Opracowanie planu i nadzór zlecono Franzowi Baltazarowi Schönberg von Brenckenhoff, marszałkowi księstwa Anhalt-Dessau, od 1762 roku w pruskiej służbie³. Inżynier major Isaak Jakub Petri poprowadził prace geodezyjno-kartograficzne. Plan przewidywał regulację rzeki, przesunięcie jej ujścia w Kostrzynie, obwałowanie, wykonanie licznych nowych kanałów, w tym od Wieprzyc do Warnik wzdłuż południowych skrajów wsi Łupowo, Jenin, Pyrzany, Kamień, Dąbroszyn, a po odwodnieniu terenu jego zasiedlenie. Prace obmiarowe rozpoczęto w 1763 roku, realizacja nastąpiła już w 1766 roku. W latach 1768–1772 obwałowano rzekę od Wieprzyc po Kołomęt, w 1772 roku uregulowano prawe ramię Warty Kołomęt, w latach 1773–4 sypano wały po Świerkocin, wykopano kanał Maszówek, w latach 1775–1782 regulacja objęła łęgi po Warniki i Kostrzyn. W latach 1770–1778 w łęgach założono aż 122 kolonie⁴. W roku 1786 ukończono kanał ujściowy Goryń w Kostrzynie, a w 1787 stare koryto Warty odcięto od Odry⁵.

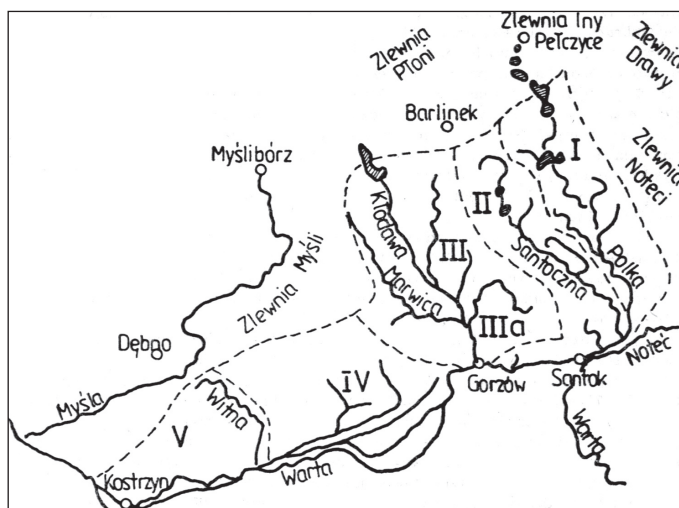
Łęgi po tych pracach bardzo się zmieniły. Zanikły liczne zbiorniki wodne i dzisiaj bez szczegółowych map ich nazw nie daje się dokładnie zlokalizować. Pozostały trzy odcinki Starej Warty (*Alte Warthe* do 1945 r.), w tym najdłuższy w Łęgu Dolnym, zwany dziś Głuszynką, jako kanał ulgi.

3 Szczegóły w zbiorze: Franz Baltasar Schönberg von Brenckenhoff i jego dokonania w odbudowie Nowej Marchii po wojnie siedmioletniej i w zagospodarowaniu doliny Warty i Noteci. Rola Drezdenka w stosunkach polsko-brandenburskich w 2 połowie XVIII wieku, Drezdenko 2010.

4 O. Kaplick, dz. cyt., s. 13 i n., tenże, *Landsberger Heimatbuch*, Landsberg 1935, s. 18 i n.; E. Neuhaus, *Friderizianische Kolonisation im Warthe und Netzebruch*, „Schriften d. Vereins f. Geschichte d. Neumark“ 18, 1906, s. 29 i n.

5 O. Kaplick, *Das Warthebruch*, dz. cyt., s. 10 i n.; B. Schulze, *Erläuterungen zur brandenburgischen Kreiskarte von 1815*, Berlin 1933, s. 95. Szeroko o uregulowaniu stosunków wodnych w obszarze dolnej Warty też niedawno Z. Czarnuch, dz. cyt.

Od północy do Warty spływają wody korytami rzek Polka, Santoczna, Raczna, Kłodawka, Łupica, Witna. Pierwsze trzy od czasu uregulowania w XVIII wieku Łęgów Noteckich, stały się dopływami dolnej Noteci i Kanałem Polki (*Pulskanal*) i zostały skierowane do Warty k. Santoka, nieco powyżej nowego ujścia Noteci. Kanał ten licznymi rowami ma nadal związki z dorzeczem Noteci, którym tu się nie zajmujemy.

Mapka nr 1: Lewe dopływy Warty między Santokiem (ujściem Noteci) i Kostrzynem (Odrą) z podziałem na odcinki I-V (za: Przegląd Zachodniopomorski 1987 nr 2)

W prezentowanym materiale starano się dotrzeć do wszystkich nazw wodnych z rozpoznanych źródeł i map. Uwzględniono również bagna i łągi, zwłaszcza gdy ich nazwy, kształt lub nasycenie wilgocią wskazują na ich pojezierny charakter. Liczne tu są małe jeziora okrągłego kształtu, tzw. oczka, zwykle bezodpływowe, ale też bez nazw lub z nazwami niemieckimi gwarowymi okolicznej ludności, trudnymi do zgłębienia. Trafiały do źródeł rzadko i późno, zwykle dopiero na mapy w skali 1:25000 z XIX wieku. Jeziora w nurtach rzek zwykle układają się w rynnowe ciągi.

Nazwy wodne wykazują wielką trwałość. Są najstarszą warstwą nazw topograficznych i wyprzedzają osadnictwo. Te z najdawniejszą metryką są z reguły rodzime, słowiańskie (pomorskie), wyprzedzając czasy napływu żywiołu germańskiego od XIII wieku. Prezentowany tu obszar w całości wchodził po 1255 roku w skład Nowej Marchii brandenburskiej. Często nazwy jezior były przenoszone na pobliskie osady ludzkie. Nie rzadko informują o kształcie (Krzywe, Małe itp.), o żyjących w nich rybach, gnieźdzących się w nich ptakach, występującej nad nimi roślinności. Utrwalają też dawnych właścicieli (Dworskie, Sołtysie, Księżę, itp.), mówią o urządzeniach gospodarczych (Młynskie) czy mieszkalnych (Zamkowe). Niektóre pozwalają przybliżyć lokalizację zaginionych/opuszczonych miejscowości (jak Prądno, nr 155).

Prezentowany zbiór ma dostarczyć względnie uporządkowany materiał do badań językowych dla zainteresowanych hydrografią, geografiami, krajoznawstwem tego

regionu, tj. dawnej ziemi gorzowskiej i części strzeleckiej. Ważnym celem jest identyfikacja zapisów źródłowych i lokalizacja obiektów. Nie zawsze było to jednak jeszcze możliwe. Prezentowany materiał (mapa nr 1) o układzie hydrograficznym podzielono na pięć odcinków, którym odpowiadają załączone mapki w skali 1:100000, co pozwala odszukiwać obiekty w terenie:

- I. Zlewnia Polki (mapa nr 2).
- II. Zlewnia Santocznej, Racznej i Warty na wschód od Gorzowa (mapka nr 3).
- III. Zlewnia Kłodawy, Kłodawki, Jeziornej (mapka nr 4). Kłodawa przy ujściu w Gorzowie (mapka nr 5).
  - IIIa Zlewnia Srebrnej, lewego dopływu Kłodawy (mapka nr 6).
- IV. Warta między ujściem Kłodawy i Witnej (mapka nr 7).
- V. Zlewnia Witnej i dolnej Warty między ujściem Witnej i Odrą (mapka nr 8).

Zastosowany zabieg pozwala unikać pomyłek przy częstym powtarzaniu się nazw, zwłaszcza że po 1945 dawną stabilność nazw zastąpił chaos, istnienie obok siebie nazw zwyczajowych i urzędowo wprowadzonych. Hasłem w prezentowanym materiale jest nazwa obiektu w brzmieniu urzędowo wprowadzonym decyzjami Komisji Ustalania Nazw Miejscowych i Obiektów Fizjograficznych w latach 1946–1949 (za *Słownikiem nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej* Stanisława Rospolda z 1950 r., w skrócie: SNG), jeśli nawet konkuruje z nazwą historyczną czy trafniejszym wariantem utrwalonym w praktyce.

Nazwy obiektów (rzek, jezior, stawów, bagien) zebrano w 316 hasłach, w tym 115 nazw urzędowo wprowadzonych po 1945 (38%), 39 nazw stosowanych w literaturze i na mapach (13.8%), w tym 23 za *Atlasem nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej* Stanisława Kozierowskiego, zeszytem 2 (Ziemia Lubuska) pozostającym nadal w rękopisie (Pozn. Tow. Przyjaciół Nauk), a który legł u podstaw wielu nazw urzędowo wprowadzonych. Jest dalej 56 nazw będących propozycjami autora, do niczego niezobowiązujących (18,2%), wreszcie 105 nazw w brzmieniu oryginalnym (30%). Pewna część nazw obiektów nazwanych w trybie administracyjnym nie przyjęła się i nie była dotąd w literaturze zlokalizowana. Praca niniejsza ma m. in. je przypomnieć i zachęcić do stosowania.

Proces nazywania obiektów wodnych nie jest tu jeszcze ustabilizowany. Nazwy wprowadzone w trybie urzędowym dotyczą głównie obiektów (jezior, rzek) dużych i średnich. Publikowane w „Monitorze Polskim” nie zawsze upowszechniono w urzędach, literaturze, na mapach. Część z nich została w literaturze błędnie zlokalizowana, czemu sprzyjało identyczne brzmienie wielu z nich. Poczęły więc wieść żywot „papierowy”, oderwany od kontekstu naturalnego. Ludność (w tym wędkarze) wytworzyła w minionym 65-leciu nazwy potoczne, które tak się utrwaliły, że zagościły na mapach i w opracowaniach naukowych wypierając te „urzędowe”. Mankamentem opracowania jest nieuwzględnienie innych jeszcze nazw stosowanych ewentualnie przez ludność. Rozległość badanego obszaru, zamieszkanie autora zdala od niego, czyniło zadanie takie bardzo trudnym.

Indeks alfabetyczny nazw załączony na końcu odsyła do numerów haseł. W dokładniejszej lokalizacji wielu obiektów pomogą przytoczone za katalogami jezior informacje o powierzchni poszukiwanych akwenów.

By uniknąć bardzo wielu przypisów, w tekście zastosowano poniższe skróty bibliograficzne odsyłające do wykorzystanej literatury:

- AH – *Atlas podziału hydrograficznego Polski*, pod red. H. Czarneckiej, Warszawa 2005
- AWG – *Atlas wód woj. gorzowskiego*, 1992
- BA – Brüggenmann L. W., *Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Kgl. Preussischen Herzogtums Vor – u. Hinterpommern*, Bd I, Teil II, Stettin 1782, s. XLIV
- BgP – Berghaus H., *Landbuch des Herzogthums Pommern...in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, II Teil, Bd III, Anklam 1868
- BL – Buchholz F., *Landsberg, ein Führer durch die Stadt und ihre Umgebung*, Landsberg 1927
- BM – Berghaus H., *Landbuch der Mark Brandenburg in der Mitte des 19. Jahrhunderts*, Bd III, Brandenburg 1856
- Br. – Brättring F. W. A., *Statistische – topographische Beschreibung der gesamten Mark Brandenburg*, Bd III, [Berlin 1804]
- CDB – *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, hrsg. b. A. F. Riedel, Berlin 1838–69, Hauptteil I (jako A) Bd I-XXV, Hauptteil II (jako B), Bd I-VI, Hauptteil III (jako C) Bd I-III, Hauptteil IV (jako D).
- CKJP – Choiński A., *Katalog jezior Polski. Cz. I Pojezierze Pomorskie*, Poznań 1991
- Cz. – Czarnuch Z., *Ujarzmienie rzeki. Człowiek i woda w rejonie ujścia Warty*, Gorzów Wlkp. 2008
- DNW I-II – Duma J., *Nazwy wodne w dorzeczu Warty od Prosnicy po ujście do Odry (z wyłączeniem dorzecza Noteci). Cz. I: Nazwy rzek. Cz II: Nazwy jezior*. Warszawa 2010
- E – Eckert R., *Geschichte von Landsberg an der Warthe, Stadt und Kreis*, Landsberg 1890, Teil I-II.
- EB – Eickstedt C. v., *Beiträge zu einem neueren Landbuch der Mark Brandenburg*, Magdeburg 1840
- F – Frąckowiak-Skrobałowa T., Lijewska T., Wróblewska G., *Gorzów Wielkopolski, przeszłość i teraźniejszość*, Poznań 1964
- H – *Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układach hydrograficznych*. Praca zbiorowa pod red. H. Borka, Opole 1983
- HF – A. Hanseler, *Fischereigeschichtliches von Netze, Puls und Zanze*, „Die Heimat“ 1928, nr 17
- HG – Hänseler A., *Aus der Geschichte des Rittergutes und des Dorfes Gralow*, „Die Neumark“ Jg 4. 1927, nr 7/8, s. 109–120
- HGW – Hänseler A., *Aus der Geschichte des Dorfes Wepritz b. Landsberg*, Zantoch 1924, s. 3.
- HKF – „Heimatkalender für den Kreis Friedeberg“ (rocznik)
- HPZ – A. Hänseler, *Puls und Zanze*, „Die Heimat“ 1925, nr 1.
- HU – Hänseler A., *Urbarium eines Gralower Anteilgutes um 1670*, „Die Neumark“ Jg 6, 1929, s. 147–161

- IRS – Instytut Rybołówstwa Śródlądowego. Powielany biuletyn z początku 1991 roku.
- KAH – Kaplick O., *Das Amt Himmelstädt im 16. Jahrhundert*, „Mitteilungen d. Verein f. Geschichte d. Neumark“ 5, 1928, s. 41-59, 65-100
- KAL – Kozierowski S., *Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej. Zesz. 2: Ziemia Lubuska*, mapa: Ślubice, arkusz B 1-2, C 1-2 (rękopis obecnie w Archiwum PAN w Poznaniu)
- KBW – Kozierowski S., *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej zachodniej i środkowej Wielkopolski*, t. 1-2, Poznań 1921-23.
- KJB – L. Kędzior, *Jeziora w gm. Barlinek*, „Echo Barlinka” 1999, nr 3, s. 19.
- KJP – *Katalog jezior Polski*, t. 1, Poznań 1996
- KJP – N – *Katalog jezior polskich. Cz. 10: Jeziora pomorskie w dorzeczu Noteci*. Oprac. S. Majdanowski, „Biuletyn Geograficzny PTG” 1953
- KJP – W – *Katalog jezior polskich. Cz. 11: Jeziora pomorskie w dorzeczu dolnej Odry i dolnej Warty*. Oprac. S. Majdanowski, „Biuletyn Geograficzny PTG” 1953
- KK – Kaplick O., *Der Kladów- oder Flösserkanal*, „Die Neumark“ Jg 7, 1930, s. 89-126
- KL – Kaplick O., *Landsberger Heimatbuch*, Landsberg 1935
- KLH – Kaplick O., *Landsbergischer Holländer*, „Die Neumark“ Jg 12, 1937, s. 67-118
- KN – Kaplick O., *Neumärkische Jagd- und Grenzverträge des 16. Jahrhunderts*, „Die Neumark“ Jg 3, 1926, s. 85-97
- KU – Kartoteka poznańskiej sekcji Komisji Ustalania Nazw Miejscowych z lat 1945-1950 (w Bibliotece Głównej UAM Poznań)
- KZ – Kaplick O., *Wie die Zanze flössbar gemacht werden sollte*, „Die Neumark“ 1933, s. 55-59
- L – Linkowski Z., *Przyczynek do badań nad gorzowską toponomastyką*, „Zeszyty Gorzowskie”, lipiec 1977
- M – *Topographische Karte 1: 25000* (mapy niemieckie wydane od 1890 z podaniem arkusza)
- M25 – Mapy w skali 1:25000 z lat 1960-1964
- M50 – Mapa sztabowa Sztabu Generalnego LWP w skali 1:50000 z 1947 r.
- M100 – Mapy powiatów Gorzów i Strzelce w skali 1:100000, Warszawa 1968
- MO – Mucke E., *Die slavischen Ortsnamen der Neumark*, SVGN 7, 1898
- MS – Müller S., *Sagen und Lieder aus dem Lande Friedeberg*, HKF, 1917-1920
- MW – Mucke E., *Wüstungen, Gewässer und Holzungen der Neumark mit slavischen Benennungen*, SVGN. 22, 1909
- NL – *Das Neumärkische Landbuch Margraf Ludwigs des Alteren vom J. 1337*, hrsg. v. L. Gollmert [w:] „Mitteilungen d. Histor.-Statist. Vereins zu Frankfurt a. O.“ 2, 1862
- PO – Pieper J., *Zur Ortsnamenkunde der Soldiner Kreises*, „Heimatkalender f. d. Kreis Soldin“ Jg 8, 1929, s. 63-80
- PU – *Pommersches Urkundenbuch*, Bd I-X, Stettin 1868-1936, Köln 1998

- R – Rieger J., Wolnicz-Pawłowska E., *Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty*, Wrocław 1975
- Rep. – *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*. Bearb. v. E. Joachim, hrsg. P. v. Niessen, SVGN 3, 1895
- Rz – Rzetelska-Feleszko E., Duma J., *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą*, Wrocław 1977
- SB – Schmidt G., *Die Familie von dem Borne mit den namenverwandten Geschlechtern*, Bd II, Magdeburg 1889
- SG – Zysnarski J., *Słownik gorzowski*, Gorzów Wlkp 1999
- SNG – Rospond S., *Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej według uchwał Komisji Ustalania Nazw Miejscowych*, Wrocław 1951
- SU – Schwarz P., *Die Urbarmachung des Warthebruchs in der Jahren 1787–1782*, „Die Neumark“ Jg 6, 1929
- SVGN – „Schriften des Vereins f. Geschichte der Neumark“ (roczniki z lat 1893–1923)
- SW – Spatz W., Hoppe W., *Die Geschichte derer von Waldow*, Berlin 1927
- SZ – *Szczegółowy podział dorzecza Odry i rzek przymorza*, Warszawa 1949
- T – Treu C., *Geschichte der Stadt Friedeberg in der Neumark und des Landes Friedeberg*, 2 Aufl., Friedeberg 1909
- U – *Urmeßtischblätter. Topographische Karte 1:25000* (mapy z I ćwierci XIX wieku)
- ZEG – Zysnarski J., *Encyklopedia Gorzowa*, Gorzów 2007

Skróty zastosowane w tekście

Br. – Bruch	n. – nazwa
dp. – dopływ	p. – prawy
E – wschód	Pf. – Pfuhl, Pfühle (jeziorko, jeziorka)
Fl. – Fliess (rzeka)	pol. – polski
Gr. – Gross, Graben	pow. – powierzchnia
J. jez. – jezioro	S – południe
Kl. – Klein (mały)	S. – See (jezioro)
l. – lewy	słow. – słowiański
m. – miejscowość	T – Teich (staw)
M. – Mühle (młyn)	uj. – ujście
N – północ	W – zachód
niem. – niemiecki	zap. – zapewne

1. Warta (SNG)

Vurta 972 w kronice Thietmara z początków XI wieku, który z okazji wyprawy margrabięgo Hodona i bitwy pod Cedynią (*Cidini*) informuje, że zaatakowany Mieszko I był wobec Niemiec lojalny, płacąc trybut (coroczny) „aż po rzekę Wartę”⁶, przy czym musiało chodzić o dolny, interesujący nas tutaj odcinek rzeki. *Vurta* 1124,⁷ *Varta* 1145, 1299, *Vartha* 1232, 1234, 1255, *Vartae* 1257, *Wartha* 1266, *Warta* 1295 (R 169, tam dokumentacja źródłowa niezawierająca jednak dolnego odcinka rzeki). W 1572 roku w skardze właścicieli Kołczyna na radę miasta Gorzowa mowa o dwóch ramionach: *Alte*, w którym parafia kołczyńska ma prawo połowu ryb i *Neue*, która jest granicą i przedmiotem sporu (KL 69). Warthe 1944. Od regulacji rzeki w XVIII w. w Łęgach pewne odcinki starego koryta jako *Alte Warthe*, zob. nr 277. N. wprowadza się od *wiercić* (się), w znaczeniu: „kręcić, zawracać” (R 169).

Interesujący nas tu odcinek Warty (między Santokiem i Kostrzynem) w pięciu dokumentach z lat 1241–1272 określono jednak Notecią. Oto one:

1241 (1243?) r. biskup lubuski nadał templariuszom z Chwarszczan dziesięciny we wsiach „Lubno” (zaginiona) i Oborzany (k. Dębna Lubuskiego), leżących *ultra Notes* (CDB A XXIV, 3), czyli na północ od Noteci.

1249 r. w układzie Bolesława Rogatki, księcia legnickiego, z arcybiskupem Magdeburga granica Ziemi Lubuskiej (na północy) na pograniczu z księstwem wielkopolskim biegła od Odry (na wschód) wzdłuż *flumine Notes* (CDB A XXIV, 336).

1257 r. mieszkańcy zakładanego przez margrabiów brandenburskich miasta Landsberg/Gorzów otrzymali prawo połowu ryb w *aqua Netze* pół mili w górę i pół mili w dół jej nurtu (CDB A XVIII, 369).

1259 r. książę wielkopolski Bolesław Pobożny potwierdzał templariuszom chwarszczańskim nadane przez ojca (w 1232 r.) dobra w ziemi kostrzyńskiej między Myślą i *Nezze* (CDB A XIX, 5).

1272 r. książęta meklemburscy i rugijski zobowiązali się w układzie z arcybiskupem magdeburgskim do pomocy zbrojnej przeciwko margrabiom brandenburskim również za Odrą aż po *Netce* (PU II, nr 956) i nie jest prawdopodobne, by chodziło o rzeczywistą (dzisiejszą) Noteć, bo ta wówczas w całości pozostawała w granicach księstwa wielkopolskiego.

W 1295 roku margrabia Albrecht III ustalał z templariuszami chwarszczańskimi granicę ich dóbr na wschodzie biegnącą od wsi Kamień na południe *usque in fluvium Wartam* (CDB A XIX, 9) i odtąd tak już zawsze rzeka tam była zwana. Jeszcze tylko Jan Długosz w XV wieku stwierdził w swych dziejach Polski, że Warta uchodzi do Noteci koło Santoka, ale też sobie niżej zaprzeczył⁸. Czy to wszystko oznacza, iż dopiero od końca XIII wieku interesujący nas odcinek rzeki zwano Wartą, a zatem *Vurta* w kronice Thietmara oznacza wielkopolski bieg rzeki?⁹ Sądzę, iż nie oznacza,

6 *Kronika Thietmara*, wyd. M. Z. Jedlicki, Poznań 1953, s. 89.

7 *Vita Prieflingensis*, wyd. J. Wikarjak, K. Liman, ks. II, rozdz. 2, MPH, s. n., Warszawa 1969, s. 83.

8 J. Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, Warszawa 1962, Księga I, s. 102, jednak na s. 122 pisze poprawnie o ujściu Noteci k. Santoka!

9 Tak sądził H. Ludat, *Mieszkos Tributpflicht bis zur Warthe*, „Deutsche Archiv f. Landes- und Volksforschung“ II, 1938, s. 380 n., zwłaszcza tenże *Warthe oder Netze?* „Beiträge zur Namenforschung“ 3, 1951’2, s. 217 i n., by wykorzystał to do podważania opinii, iż przekaz Thietmara dotyczy tego

gdyż Mnich z Prieflingen w swym żywocie apostoła Pomorzan biskupa bamberskiego Ottona z XII wieku stwierdza, że udających się z Polski na Pomorze misjonarzy w 1124 roku powitał książę pomorski Warcisław I na granicy nad Wartą w Santoku¹⁰. Musimy pamiętać w tej dyskusji, że do końca XVIII w. Noteć uchodziła do Warty około 1,5 km poniżej ujścia obecnego, zatem w XII wieku zamek santocki oblewała tylko Warta. Gdyby rzeka ta kończyła się w Santoku, to byłoby jeszcze bardziej niezrozumiałym, dlaczego po takim utrwaleniu się nazwy nagle od najpóźniej 1295 roku tak w Polsce jak i w Brandenburgii zaczęto uważać, że kończy się w Kostrzynie.

Jak jednak objaśnić ową zaskakującą zmianę w nazewnictwie w XIII wieku? Być może jest to skutek odmiennego punktu widzenia Wielkopolan (Polaków) i Pomorzan. Dla pierwszych dobrze znana im Warta płynęła do Odry, a Noteć stanowiła jej dopływ, dla drugich Noteć oddzielała ich kraj od Polaków na bardzo długiej przestrzeni aż do Odry. Pomorzanie nie mieli powodu, by importować z Polski nazwę rzeki kończącej się w ich mniemaniu poniżej Santoka. Ten pomorski punkt widzenia mógł być zrazu przyjęty na Śląsku, gdy Ziemia Lubuska i południowo-zachodnie skrawki Pomorza stanowiły do 1250 roku dzierżawę księcia śląskiego (wrocławskiego) Henryka Brodatego i jego następców, a po 1250 roku margrabiów brandenburskich, którzy wiedzę o topografii anektowanego sukcesywnie kraju nad Wartą czerpali od dawnych gospodarzy – Pomorzan i niemieckich templariuszy. Wprawdzie rzeka na interesującym nas odcinku została nazwana Notecią również w dyplomie księcia wielkopolskiego (1259), ale mógł się na tym odbić punkt widzenia templariuszy, jeśli przedstawili księciu w Poznaniu gotowy dokument celem potwierdzenia jego treści. Dopiero z czasem, po odsunięciu Pomorzan od dolnej Warty, przez kontakty z Wielkopolską także w Brandenburgii (Nowej Marchii) Wartę poprowadzono znów do Odry. *Vurta* w X wieku to zatem Warta między Santokiem a Kostrzynem.

---

dolnego odcinka Warty, a zatem, że polskiego obszaru trybutarnego należy poszukiwać na Pomorzu. Wsparł go H. Łowmiański, *Początki Polski*, Warszawa 1973, t. 5, zwłaszcza G. Labuda w licznych pracach, chociaż ten – też za Ludatem – terytorium trybutarne lokował w Ziemi Lubuskiej jakoby graniczącej z Wartą na wschodzie k. Skwierzyny. Przeciw temu zob. E. Rymar, *Terytorium usque in Vurta fluvium, czyli Pomorze obszarem trybutarnym Niemiec za Mieszka I*, [w:] *Biskupi, lennicy, żeglarze*, pod red. B. Śliwińskiego, Gdańsk 2003, s. 189–228, także tenże, *Klucz do ziem polskich, czyli dzieje Ziemi Lubuskiej aż po jej utratę przez Piastów i ugruntowanie władzy margrabiów brandenburskich*, Gorzów Wlkp. 2007, s. 24 i n. Zdystansował się do tej propozycji S. Rosik, bo „uwzględnienie... przesunięcia zbiegu obydwu rzek po powodzi z 1751 r. [...] niczego nie zmienia w ocenie jego położenia w XII w. Miejsce, w którym znajdował się gród santocki, nad samą Wartą znalazło się bowiem dopiero po powodzi w połowie XVIII w.” (*Conversio gentis Pomeranorum. Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek)*, Wrocław 2010, s. 200, przyp.766). Autor chyba wywodu nie zrozumiał. Rzeka oblewająca gród płynie na północ od dawnego zbiegu rzek, zatem musiała to być Warta.

10 Mnich z Prüfening, *Vita S. Ottonie*, lib. II, cap. 2. Zwrócili na to uwagę polemizujemy ze stanowiskiem Ludata: J. Widajewicz, w: „Kwart. Hist.” 53, 1938, s. 442 i n.; M. Z. Jedlicki, *Stosunek prawny Polski do Cesarstwa do r. 1000*, Poznań 1939, s. 45; Z. Wojciechowski, *Polska nad Wisłą i Odrą w X wieku*, Katowice 1939, s. 155, przyp. 143.

I. Zlewnia Polki (mapa nr 2)

2. **Polka** (SNG), dawniej p. dp. Noteci, obecnie Warty.

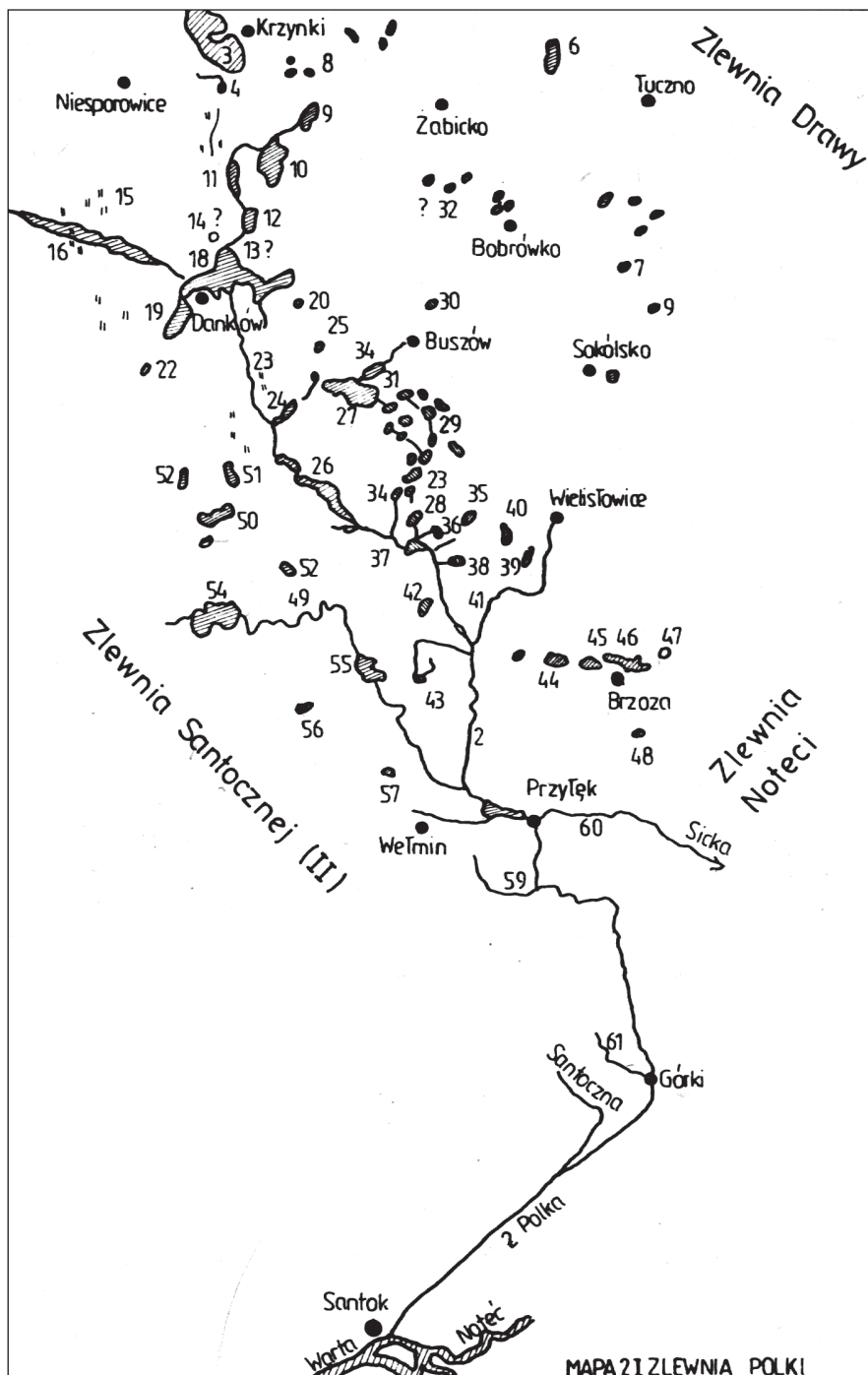
W sprawie źródeł rzeki brak zgodności. Zdaniem autorów współczesnych wypływa z jez. Mogilno (nr 9), Wielkiego k. Dankowa (nr 18), gdyż wody jez. Wielkie Połcko (nr 3) mimo jego nazwy odprowadza na północ już strumień należący do zlewni Małej Iny. Ciek na południowym krańcu tego jez. zalicza się jednak do zlewni Polki (Br 14, KL 28, KU). W połowie XIX wieku dopuszczano istnienie źródeł w jez. *Grüne Aue* (nr 5) k. Pełczyc (BgP 113). Wcześniej Polka płynęła również N od Pełczyc, co dokumentował długo nieznany badaczom dokument z 1295 roku. Otóż cysterki pełczyckie otrzymały wówczas młyn w obrębie miasta Pełczyce zbudowany na *fluvio Polcz*, młyn *in Sacco* (dzisiaj Rakoniew), młyn w zaginionej wsi *Kosekendorp* i daleko na N od miasta młyn Kukadło (przy jez. Trzebień), wraz z prawem obwałowania obydwóch brzegów rzeki¹¹. Wówczas więc zespół jez. N od Pełczyc (*Raben S*, Stawno, Panieńskie, *Diebel S*, Krzywe, Łąka, Trzebień) połączony Młynnikiem (*Mühlen Fl.*), dziś w zlewni Małej Iny/Iny, należał do dorzecza Warty (Noteci). Chociaż więc jez. Wielkie Połcko dziś należy do zlewni Iny, ze względu na przeszłość i nazwę od niego rozpoczynamy przegląd dorzecza.

W 1345 roku margrabia brandenburski Ludwik nadał miastu Strzelce prawo swobodnej żeglugi na Polce do Noteci (*fluvium Polka qui dirigit in Netzam*) i dalej Wartą i Odrą do Szczecina (CDB A XVIII, 289). Rzeka była więc spławna co najmniej gdzieś od wsi Przyłęg i Górki Noteckie, które stanowiły w średniowieczu własność miasta Strzelce. *Polze* lub *Mühlen Fl.* w 1573 to rzeka płynąca k. wsi Buszewo (KN 89); *Polze* w 1589 roku wśród majątności domeny państwowej w Mironicach (KAH 73); *Poltze* (1646) z prawem połowu ryb przez proboszcza z Górek¹²; później *Pulze*, *Puls*, *Pulse*, *Puls* 1944. Rzeka miała uj. do Noteci w obrębie wsi Górki, tworząc deltę, dzieląc się na liczne ramiona. Podczas regulowania stosunków wodnych na obszarze Łęgów Noteckich w latach 1765–66 przekopano kanał od Górek do Santoka o długości 8 km o n. *Pulskanal*, z uj. już w Warcie powyżej starego uj. Noteci. To sprawiło, że dopływami Polki stały się też Santoczna i Raczna, również odcięte od koryta Noteci (T 353, KL 27). Od około 1890 roku n. *Puls* zarzucono i rzekę do Górek zwano też skromnie *Mühlen Fl.* (T 722). W dolnym biegu k. Przyłegu i Górek nadal połączona rowami z dorzeczem Noteci, które nas tu nie interesuje.

Pełka, Pełcz 1934 (KAL-C1), po 1945 w użyciu n. Pełcz 1 (R 112, H 185) dla kanału, podczas gdy dawną Polkę jako dp. Pełczu 1 określa się mianem Pełcz 2 (też M25), niepoprawnie, gdyż Polka jest urzędowo wprowadzoną n. dla rzeki i kanału. N. nawiązuje do polskiego słowa pole, pólko i oznacza tyle co „mały polny potok” (MW 83, T 49), a nie „polską rzekę” (jak BM 113). Od n. rzeki i jez. Wielkie Połcko (nr 3) dziś n. miasta Pełczyce (dawniej Bernstein) i osad: Pełczyna (*Pulsbruch*), Pełczyska (*Pulsbrück*), Pełck (*Pulsdamm*), Pełcz (*Elisenhöhe*).

11 H. Krabbo, *Ungedruckte Urkunden der Markgrafen von Brandenburg aus askanischem Hause*, „Forschungen f. Brandenburgische u. Preuss. Geschichte“ 25, 1912, s. 14.

12 W. Bickerich, *Die Beziehungen zwischen der grosspolnischen Unität und der Neumark*, „Jahrbuch f. Brandenb. Kirchengeschichte“ Jg 17, 1919, s. 31.

Mapka nr 2: Zlewnia Polki
(za: Przegląd Zachodniopomorski 1987 nr 2)

3. **Wielkie Połcko** (SNG), jez.

– *Palze* (może jednak należało odczytać: *Pulze, Polze*) 1298 własność cysterek pełczyckich¹³, *Volz* 1315 (błędny zapis w dokumencie lub odczyt zamiast *Polz?*), *groten Poltz* 1487 (CDB A XVIII, 74, 89), *Gr. Pölitz* 1538 (SW 44), *Grosse Polzig* 1564, *groten Poltz* 1579 (CDB A XXIV, 296, XVIII 98), *Gr. Polz* z występującą tu sieją, 1782 (BA, I/2, s. XLIV), *Gr. Pulssee* 1944, Pełcz lub Wilcz 1934, 1945.¹⁴ Duży Pełcz, Polsk (H. 185), z pow. 238 ha 1948¹⁵. Pełcz (Połcko) 271.5 ha wg mapy, 279.5 wg IRS 1991 (CKJP 79 nr 57).

4. **Pełczyk** (KJP-N)

Kl. Puls S. 1944. małe jez. 1,2 ha 1948 (KJP-N nr 707) opodal S brzegów jez. Wielkie Połcko, nie należy więc go mylić z jez. Małe Połcko (*lutke Poltz* 1487, *Kl. Pölitz* 1538, *Kl. Polzig* 1564, *Kl. Puls* S. 1944) o pow. 2.5 ha N od jez. Wielkie Połcko, już w zlewni Małej Iny. W XIX wieku już bagno, małe jez. k. Pełczyc, z którego miała wypływać Polka (BM 113).

5. **Jan** (KJP)

Grüne Aue 1757, *Grünau* 1782 (BA s. XLIV), 1803, 1824, 1890 jez. małe między m. Boguszyny i Płotno z którego miała wypływać Polka (BM 113, gdzie też błędna czy ogólnikowa lokalizacja jez. k. Pełczyc); o pow. 18,23 ha 1937¹⁶, 16 ha 1948 (KJP – nr 434); Jan o pow. 13, 4 ha 1996 (KJP nr 1086). Ale to chyba jez. w zlewni Małej Iny.

6. **Tuczenko** (SNG), jez.

Samotnicze jez. zaliczane do zlewni Polki (H 185) w Lesie Pluskocińskim, kiedyś własność miasta Choszczno, które w 1729 roku założyło obok folwark Tietzel (dziś Tuczenko), 2,5 km N od m. Tuczno. *Tietzel* S.(Br 182), *Tietzel* S. 1944, Tuczno w propozycjach nadleśnictwa z 1949 roku (KU) i do dziś tak w użyciu (H 185). Pow. 10 ha 1948 (KJP-N nr 963). Tuczeń 17, 5 ha 1991 (CKJP 80, nr 22). N. wyprowadzana od słow. *tisu*, pol. *cis* (MW 85). N. jez. przeniesiono po 1945 na pobliską m. Tuczno (niem. *Sconenrade* 1304, *Schönrade* 1944).

7. „**Trzciniowe Bagno**”

Röth Pf. 1890 (M 1565), jedno z licznych jeziorek między m. Tuczno i Sokółsko.

8. **Kocień** (KAL-C1, KBW I, 368) jez.

Kessel S. 1564 na granicy pomorsko-nowomarchijskiej (CDB A XXIV, 297). Kocień 1934 (KAL-C1). Może to obecnie grupka małych jez. na N od jez. Mogilno?

9. **Mogilno** (KAL-C1, SNG), jez.

Mogelin 1538, własność rodu von Waldow z Pełczyc (SW 44), na granicy pomorsko-brandenburskiej 1564 (CDB A XXIV, 297), *Möglin* S. 1890 (M nr 1564), 1944, o pow. 7 ha 1948 (KJP-N nr 556). – Mogilno 16 ha 1991 (CKJP 80 nr 2). N. od prehistorycznych mogił?

13 *Urkunden und Forschungen zur Geschichte des Geschlechtes von Behr*, Bd II, Schwerin-Berlin 1862, s. 24.

14 S. Kozierowski, *Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej, z. 1, Pomorze Zachodnie*, Poznań 1934, 1945, s. 101.

15 *Katalog jezior polskich, cz. 12*, oprac. S. Majdanowski, „Biuletyn Geograficzny PTG” 13-14, 1953, nr 441.

16 *Die Stehenden Gewässer der provinz Pommern*, Berlin 1937, nr 437.

10. Gardno (SNG) jez.

Garde 1564, własność Macieja von Waldow z Pełczyc, położone na granicy księstwa pomorskiego (CDB A XXIV, 297), *Garten* 1608 (BgP 663), *Gross Garn* z 8 toniami sieciowymi 1782 (BA), *Garn* S. 1944, Grodno, Gardno (1934) 1945 (KAL-C1), połączone rowem (Polką?) z jez. Mogilno i Sitno; o pow. 28 ha 1948 (KJP-N nr 219), Gardno 30 ha 1991 (CKJP 79, nr 72), 30,1 ha 1996 (KJP nr 880). N. od pom. *gard*, pol. *gród* (MW 78) i może w takim razie jest śladem nieodnalezionego jeszcze grodu wczesnośredniowiecznego. W użyciu n. Siejowe.

11. Sitno Niesporowskie (SNG) jez.

Sitten 1538, własność rodu Waldowów z Pełczyc (SW 44), *Zitten* 1564 na granicy księstwa pomorskiego (CDB XXIV, 297), *Zyten* 1608 (BgP 663, zob. nr 13), *Ziethen* S. 1944. O pow. 11,3 ha 1948 (KJP-N, nr 821). Błędnie Sitno Wielkie (M 100) albo jako jez. niezlokalizowane (H 85 i bez n. pol.). Sitno 12.5 ha 1991 (CKJP 789, nr 69), Sitno Niesporowskie 12 ha 1996 (KJP nr 884).

12. Stawisko (SNG) jez.

Stavenowschen T., jez. Waldowów z Pełczyc w 1538 roku (SW 44); *Stabenoischen T.* na granicy Pomorza z Nową Marchią 1564 (CDB A XXIV, 297), Staw 1934 (KAL-C1), *Teich* S. 1944, o pow. 6 ha 1948 (KJP-N nr 879), zwykle bliżej nielokalizowane (H 185 i bez n. pol.)- Stawisko 4.5 ha 1991 (CKJP 79, nr 70). N. nawiązuje do opuszczonej wsi „Stawno”: *Stavenow*, *Stäwnow* 1564, na granicy Pomorza z Nową Marchią, której pola należały do szlachcica z tych okolic Tyde von Brederlowa (CDB A XXIV, 296); *Stavenow* 1576 (KN 91), m. i las *Gross Stabenow* 1782 (BA); *Stavenow* przy N. brzegu jez. Dankowskiego (nr 18) i SW od jez. Stawisko 1890 (M 1564)¹⁷. Pierwszym śladem istnienia wsi jest zap. rycerz Piotr *de Stavenove*, świadek nadania pobliskiego Płonna k. Pełczyc w 1289 roku i fundacji klasztoru w Pełczycach w 1290 roku, oraz wzmiankowany w 1319 roku Gerard *de Stavenow* (CDB A XVIII, 65, 69, 103).

13. „Stawnicki Potok”, rzeka

Stafenoische Fl. 1564, potok na granicy pomorsko-brandenburskiej między jez. Książęca Łąka a – na wschodzie – starą drogą przecinającą go w miejscu, gdzie Tyde von Brederlow pobudował tartak (CDB A XXIV, 296) i z kontekstu wynika, że zap. łączył jez. Stawisko z Dankowskim (nr 18), może też Sitno i Gardno. – Pola opuszczonej wsi Stavenow były położone w 1608 roku obok: *dem muelenfliesse so aus den Tetin fleusst so vol das Fliess so aus den Garten in den Zyten fleusst* (BgP 663).

14. Książęca Łąka

Herzog – Lancken lub *Herzog Züge* 1564, jez. na granicy pomorsko-brandenburskiej gdzieś między jez. Dankowskim i „Stawnickim Potokiem” (CDB A XXIV, 296). Kojarzono je z jez. Kinołęka (KAL-C1).

15. „Trzciniac”

Rohr Pf., bagno już w XIX wieku (M 1563), ślad po jez. czego dowodzi też jego n. (niem. *Pfuhl*= kałuża, bagnisko).

¹⁷ J. Rader, *Aus der Vergangenheit der Osthälfte des Kreises Soldin*, Berlinchen (1921), s. 83 i n.

16. **Granicznik** (SNG), l. dp. Polki (KU)

Grenz Graben 1890 (M 1563), potok graniczny, dawniej między księstwem pomorskim a Brandenburgią (Nową Marchią), potem pomiędzy powiatami Myślibórz i Strzelce (KU), błędnie zaliczany do zlewni rzeki Płonia¹⁸ lub nielocalizowany (H 185).

17. „**Niedźwiadek**”

Bern Fl. 1564 potok na granicy pól opuszczonej m. „Stawno” (zob. pod nr 12) i Dankowa, z uj. w jez. Dankowskim (CDB A XXIV, 296). Może to obecnie Granicznik (nr 16). N. od niem. *bere* – sieć rybacka w kształcie worka (PO 66) albo ma coś wspólnego z posiadaczami i organizatorami miasta Pełczyce w XIII w., rodem rycerskim von Behr (łac. Ursus, pol. niedźwiedź).

18. **Dankowskie, Wielgie** (SNG), jez.

Tankowsche S. 1353, jez. nadane miastu Danków z obowiązkiem przekazywania na stół margrabiego brandenburskiego trzeciej części ryb z każdego zaciągu; *Tankowschen S.* 1465 wraz z miastem Danków nadane rodowi Papsteinów (CDB A XVIII 299, 344), *Tanckoischen S.* 1564 na granicy Nowej Marchii (CBB A XXIV, 296), potem jednak *Grosse S.* 1925 (HPZ), *Grosser S.* 1944 – Wprowadzając n. polską w powiecie gorzowskim zastosowano dlań n. Dankowskie (od m. Danków: *Tancow* 1300, *Tankow* 1303 – CDB A XVIII 372, 101), potem w powiecie Strzelce to Wielgie, stąd obydwie n. urzędowe do dziś są w użyciu. Dankowskie 1947 (M50), o pow. 88 ha 1948 (KJP-N nr 146), Wielgie (Dankowskie) 75 ha wg mapy, 81.9 wg IRS, 1991 (CKJP 79, nr 65), Dankowskie (Wielgie) 81.9 ha 1996 (KJP nr 882). W użyciu też n. Dankowskie 1 (*Grosser S.*), Dankowskie 2 i Dankowskie 3, inaczej Kinoleńka (H 185) w czym brak sensu.

19. **Kinoleńka** (SNG) jez.

Kiehnlanck 1925 (HPZ), 1944, dawniej *Kiehn-Lanke*, to SW odnoga jez. Dankowskiego przedzielona odeń groblą. Łąkie 1921 (KBW I, 487). Drugi człon oznacza tyle co pomorska *lancka*, polska *łąka* (MW 81). Kinoleńka 1947 (M50), o pow. 19,5 ha 1948 (KJP-N, nr 350). Małe (Kinoleńka) 25 ha 1991 (CKJP 79, nr 64), Kinoleńka (Dankowskie Małe) 21.5 ha 1996 (KJP nr 883).

20. **Księżę** jez.

Priester S. 1890 jez. opodal E brzegu jez. Dankowskiego (M 1564), 1944, zanikające. Dawniej zap. własność parafii w Dankowie (niem. *Priester*= ksiądz).

21. **Bledzewski Łęg** (SNG)

Blader S. jez. w lasach ok. 600 m od E odnogi jez. Dankowskiego (KU).

22. **Poraje** (SNG)

Geile Fenn, zarastające bagno pod Dankowem 1 km od jez. Dankowskiego, na skraju lasów dankowskich. N. od *geil* = jurny, bujny (KU), ale może ma związek z rodem rycerskim *Geyl*, *Geile*, *Gile*, w tej okolicy (pewien rycerz Gilekin w 1337 lennik we wsi *Geilenfelde*/Gilowie!)

18 J. Duma, *Zuflüsse zu unteren Oder und zur Ostsee bis zur Persante*, Stuttgart 1988, s. 27.

23. Błotne Łąki (SNG)

Mittelbruch, błotne łąki z małymi stawami na prawym brzegu Polki naprzeciw jez. Bucko Wielkie, odwadniane przez koryto rzeki, 1945 (KU).

24. Bucko Wielkie (SNG), jez.

Gr. Buck S. 1890 (M 1564), *Gross Buch* S. 1925 (HPZ), *Buch* S. 1944, Buk Wielki 1934 (KAL-C1), Buki 1947 (M50), o pow. 11 ha 1948 (KJP-N, nr 1000), Buk lub Buki (M25, H 185) Buk 7.1 ha 1991 (CKJP 79, nr 71), Buki (Buk Duży) 8.46 ha 1992 (AWG nr 289), Buki (Wielkie Bucko) 11.1 ha 1996 (KJP nr 884). Obok m. Buk (dawniej młyn *Unter Mühle*).

25. Bucko Małe (SNG) jez.

Kl. Buck S. 1890 (M 1564), Buk Mały 1934 (KAL-C1), Buk Mały 0,71 ha 1992 (AWG nr 289a).

26. Zastawa (SNG), jez.

Schneidemühlen T., potem *Mühlen T.* (SNG), zap. też *Gr. Mühlen T.* (HKF 15, 1931 s.19), nienaturalny zbiornik między m. Buk i Żarnowo o długości ok. 2 km, powstały po spiętrzeniu wody w Polce; *Mühlenteich*, k młyna „Sarnowo” (*Dürrenfelde Mühle*) 1925 (HPZ). W średniowieczu istniał tu młyn wsi „Sarnowo” (*Durrenfelde* 1337, potem tartak m. Buszów (*Büssower Schneidemühle*). Po 1945 roku, już 1947 (M50), akwen bywa błędnie zwany Stawem Goszczanowskim co potem powtarzano (M100, H 186) skutkiem przeniesienia n. polskiej z innego stawu młyńskiego (*Mühlen T.*) koło wsi Goszczanowo w Łęgach Noteckich! Bez nazwy 4.1 ha 1991 (CKJP 79, nr 68); zwyczajowo zwane Przyrzecze o pow. 4.59 ha 1992 (AWG nr 287 a).

27. Buszewo (SNG), jez.

Gr. Büssow S. 1944, połączone potokiem z zespołem małych jez., zap. jest pozostałością wielkiego jez., opodal m.. *Buszow: Büssow* 1337, *Butzow, Butsow* 1353 (NL 23, CDB A XVIII, 298, 300), której n. wyprowadza się od n. osobowej Budzisz, Budziszaw (MO 71, KBW I, 89), zap. niesłusznie. Buczow Wielki 1934 (KAL-C1), Buszewo 1947 (M50), o pow. 34 ha 1948 (KJP-N, nr 90), Wielkie Buszewskie 1983 (H 186), 35 ha wg mapy, 31.4 wg IRS 1991 (CKJP 80, nr 3), Buszewo (Buszów Duży) 35.06 ha 1992 (AWG nr 288), Buszewo 31.4 ha 1996 (KJP nr 885).

28. Zajęcznik, l. dp. Polki

Hasen Fl. 1890 (M 1635), potok odprowadzający wody z zespołu jez. k. m.. Buszów.

29. Buszewko (SNG), jez.

Kl. Büssow S. 1890, 1944 (M 1564, SNG); Buszewko 1947 (M50), o pow. 6 ha 1948 (KJP-N nr 91), Małe Buszewskie 1980 (H. 186) 2.9 ha według mapy, 4.8 według IRS 1991 (CKJP 80, nr 12), Buszów Mały 1.85 ha 1992 (AWG nr 287).

30. Pijawka

Egel S. samotnicze jez. NE od m. Buszów (KU).

31. Okunino (SNG)

Baars S. jez. blisko jez. Buszewko (KU). Niem. *Bars* – pol. okoń.

32. Małe (SNG)

Tiss S., w 1946 roku w ówczesnej gromadzie Bobrówko, niezlokalizowane, zap. jedno z małych jez. S od Buszowa (KU).

33. Podkówno (SNG)

Krumme S. 2 km na S od m. Buszów jez. w kształcie podkowy (KU) o pow. 4 ha 1948 (KJP-N nr 89).

34. „Głębokie” jez.

Tief S. 1890 (M 1564), jez. NE od m. Żarnowo, o pow. 2,5 ha 1948 (KJP-N nr 794) – Bez nazwy o pow. 1.7 ha 1991 (CKJP 80, nr 6).

35. Przydrożny Staw (SNG)

Vor T. 1890 (M nr 1635), zarastające jez. przy drodze – stąd jego pol.n. – z Wielisławic do Wilanowa (KU).

36. „Czerwonak”

Rothe Fl. w XVIII w. jakiś dp. Polki płynący z Wilanowskiego Lasu (Br 14).

37. Wilanowski Staw (SNG)

Mühlen T 1944, staw młyński w korycie Polki w Wilanowie (*Wildenowsche Mühle* 1573, *Wildenower Mühle* 1944).

38. Wilanowskie (KU, SNG), jez.

Jabs S. zwane też *Jats S.*, zarastające w XIX wieku (M 1635), kilkaset m na E od młyna na Polce w Wilanowie. Ponieważ brak go na mapach z XX wieku, uchylono się od wprowadzenia urzędowej n. polskiej, gdy wprowadzano n. dla pow. strzeleckiego (KU), potem jednak, wprowadzając n. w powiecie gorzowskim, dla *Jats S.* zastosowano n. Wilanowskie (SNG). Bez nazwy 2 ha 1991 (CKJP 80, nr 14), Buszewski Młyn 3.04 ha 1992 (AWG nr 284). Wilanów 3.34 ha 1992 (AWG nr 337).

39. Małe

Kleinen S. 1940 jez. k. Wielisławic¹⁹.

40. Recze Błota (SNG)

Gr., Kl. Röthe Fenn, bagna, pozostałości jez., większe na N, mniejsze na S od drogi Wielisławice-Wilanów (KU).

41. Pstrąża (SNG) l. dp. Polki płynący z Wielisławic

Fohrenbach 1601 (KN 97), *Forellen Fl.* 1944, n. od pstrągów.

42. Urwisz (SNG) jez.

Diepe 1589 koło młyna w Wilanowie, własność domeny państwowej w Mironicach, z trzema toniami sieciowymi dla połowu ryb (KAH 72), *Dieb S.* 1890 (M 1635), z legendą o zatopionej w nim m. (MS 47); o pow. 3, 68 ha około 1930 roku (KL 33), 3 ha po 1945 roku (KJP-N nr 179). W użyciu była stosowana w Wilanowie w 1948 roku n. Żłodzijskie (KU). Bez n. o pow. 2 ha 1991 (CKJP 80, nr 14); (Wilanów) o pow. 3,3 ha 1992 (AWG 337).

43. Szczuczenko (SNG) jez.

Hecht S. 1890 (M 1635) NW od m. Pełczyska, o pow. 1,7 ha około 1930 roku (KL 34), 1,5 ha 1948 (KJP-N nr 1662), bez n. o pow. 1 ha 1991 (CKJP 80, nr 15), Wełmin Mały 1.63 ha 1992 (AWG nr 338).

19 F. Koppe, *Vierter Beitrag zur Moorsflora der Grenzmark-Westpreussen*, „Grenzmärkische Heimatblätter“ 10, 1940, Heft 3, s. 36.

44. Świętno (SNG), jez.

Heilige S. jez. W od m. Brzoza z legendą o zatopionej w nim m. (MS 47, KU), o pow. 3 ha 1948 (KJP-N nr 62). Brzoza 1983 (H 186), bez n. 5.2 ha 1991 (CKJP 80, nr 21), Świętno 7.86 ha 1992 (AWG nr 283).

45. Kotanowo (AWG) jez.

Knickbein S. 1920, oblewające m. Brzoza od N.²⁰. Krzywe Błoto 1946 (KU), o pow. 6,5 ha 1948 (KJP-N, nr 65), bez n. 5.2 ha według mapy, 5,9 ha według IRS 1991 (CKJP 80 nr 23), zwyczajowo Kotanowo 5.93 ha 1992 (AWG nr 282).

46. „Stawin” (KAL-C1), jez.

Stavien S. zarastające, oblewające m. Brzoza od N. Pow. 6 ha (KJP-N nr 61); bez n. o pow. 4.9 ha 1991 (CKJP 80, nr 24), 5.8 ha 1992 (AWG nr 281).

47. Krężno (SNG), jez.

Lange Fenn, mimo swej n. owalne jez. kilkaset m na E od m. Brzoza, w istocie już kilka jeziorok w promieniu 1-1,5 km w 1939 roku (KU). Pow. 3,1 ha 1948 (KJP-N, nr 63) – bez n. 2.5 ha 1991 (CKJP 80, nr 25), 1.8 ha 1992 (AWG nr 279).

48. Jeżno (SNG)

Igel Pf., jez. S od m. Brzoza przy drodze Strzelce-Przyłęg (KU).

49. Przyłęg (SNG), p. dp Polki

Prielangfliess 1925 (HPZ), *Prielang Fl.* 1944, wypływa z jez. Przyłęg, długość około 8 km, z uj. koło m. Przyłęg. N. wywiedziono od lug = bagniste łąki, łęg, zatwierdzono ją w brzmieniu już stosowanym w 1948 roku (KU). Przyłęg 1983 (H 186). Od rzeki po 1945 nazwano m. Przyłęg (od XIV wieku to *Altenfliess*).

50. Zielęcino Duże (SNG) jez.

Gr. Sellentin S. 1589 domeny państwowej w Mironicach (KAH 72), Zielęcino 1934 (KAL-C1) *Sellentin S.* 1944, o pow. 10,68 ha ok. 1930 roku (KL 34), 8,5 ha 1948 (KJP-N nr 1039)- Zielęcino 3,8 ha 1991 (CKJP 79, nr 67). Obok leśniczówka Zielęcino, stąd n. wyprowadzano od osoby Zielęcino, Żelęta, Żelimir (MW 84), ale to bardzo naciągane.

51. Zielęcino Małe (KJP)

Kl. Sellentin 1589 własność domeny państwowej w Mironicach, z prawem połowu ryb tylko jedną siecią (KAH 72), *Sellentin S.* 1944, o pow. 7 ha 1948 (KJP-N nr 1040).

52. Płociczno (SNG)

Może to *lutken Plötzen S.* 1589 domeny mironickiej, z prawem połowu dwoma sieciami (KAH 72); *Plötzen S.* 1944 (SNG); *Plötzen Pf.* w lesie Wilanów, zwane w 1948 Płotkowe II (KU).

53. Bagienko (SNG)

Judensee 1589 domeny w Mironicach w lesie k. wsi Przyłęg, wymienione po jez. Welmin i Przyłęzek, z prawem połowu ryb dwoma dużymi sieciami (KAH 72); *Judinchen S.* 1944 (SNG), o pow. 3 ha 1948 (KJP-N nr 736). Czy n. ma związek z Żydami?

---

20 R. Schütt, *Gut und Gemeinde Birkholz (1337–1916)*, HKF 1920, s. 16.

54. **Przyłęg** (SNG) jez.

Grosse Prilancke 1589 domeny państwowej w Mironicach, dawniej tamtejszych cystersów (KAH 72), Przyłęg Wielki 1934 (KAL-C1) o pow. 50,4 ha 1930 (KL 34). *Gr. Prielang S*, 1944; Przyłęg 1947 (M50), o pow. 48 ha 1948 (KJP-N nr 735); 31 ha 1991 (CKJP 79, nr 66), 43.6 ha 1996 (AWG nr 886).

55. **Przyłęczek** (SNG) jez.

Lutke Prilancke 1589 (KAH 72), *Kl. Prielang S* w środkowym biegu rzeki Przyłęg o pow. 22,2 ha 1930 (KL 34), 20,5 ha 1948 (KJP-N nr 737) – Przyłęczek 1947 (M50), Przełęczek 20 ha 1991 (CKJP 80, nr 4), Przyłęczek 21.85 ha 1992 (AWG nr 336), 21.5 ha 1996 (KJP nr 887).

56. **Płoteczno** (SNG)

Plötzen S. 1589 domeny państwowej w Mironicach (KAH 72), *Plötzen S.* 1789, 1890 (Br 31, M 1635). Płociczno 1934 (KAL-C1), Płotkowo I w użyciu 1948 (KU), o pow. 4,1 ha 1948 (KJP-N nr 790).

57. **Czarne**, jez.

Schwarze S. 1890 (M 1635), NW od m. Welmin, o pow. 1 ha 1948 (KJP-N nr 978).

58. **Radusz** (KU) jez.

Rodus S. 1948 gdzieś w nadleśnictwie Wilanów, leśnictwie „Jambowo” (n. przejściowa, niezlokalizowana), niezlokalizowane i dlatego nie otrzymało n. urzędowej polskiej (KU).

59. „**Jasny**” p. dp. Polki

Höllen Fl. płynie z m. Niesiekowo z uj. S od m. Przyłęg (BM 117), 1890 (M 1635), także *Hell Fl.* 1917²¹. Pozostaje w związku z bagnem *Hellbruch* i drogą *Hell-Weg* 1890 (M 1635).

60. **Granicznik** p. dp. Polki:

Grenz Fl. w Przyłęgu, płynący z łęgu *Zerm Br.* gdzie łączy się z rzeką Sarbią, 1890 (M 1635) w zlewni Noteci.

61. **Kopa** (KU), jez.

Koppen S. NW od m. Górki Noteckie koło m. Kopin (niem. *Hopfenberge*), która od niego otrzymała polską n. (KU).

II. Zlewnia Santocznej:

62. **Santoczna** (KAL-C1, SNG), p. dp. Polki (kanału), dawniej Noteci

Zanze 1548²², *Zantze* 1589 w całości należała do domeny państwowej w Mironicach (KAH 73), *Zanze* 1944. O długości 32 km, wypływa z rynn jezior N od m. Moczydło koło m. Okunie. Między jez. Lubie i Mrowino połączona kiedyś rowem (węgornicą) o n. *Aalkistenbrücke* (M 1634), w którym hodowano węgorze. W jez. Mrowino łączy się z Chłopią. Dawniej rzeka nosiła swą n. dopiero od jez. Mrowino płynąc w terenie leśnym i słabo zaludnionym. W 1765 roku założono hutę żelaza Santoczno (*Zanzhausen*), w 1782 roku m. Zdroisko (*Zanzthal*), kuźnicę w Sączniku (*Zanzhammer*).

21 F. Schubert, *Dorf Altenfliess*, HKF 1917, s. 20

22 W. Diest, *Geschichte der Familie von der Marwitz*, Kolberg 1929, s. 55.

W 1765 roku w obrębie m. Górki koło przysiółka Sącznica (*Zanzbruch*) odcięto ją od Noteci i kanałem *Zanzkanal* skierowano na SW do kanału Polki. Stara Santoczna jako rów bez znaczenia odtąd oblewa m. Górki od N (T 49, 353)²³. N. wyprowadzono od pomorskiego *sanica*, polskiego słowa *sanie* = piekielny pies lub potok dziko płynący przez pustkowia (BM 113, MW 168), albo od pomorskiego słowa *sanszek* = koryto, niecka (MW 92), jak Santok od *sątok* = „co razem ścieka, spływa” (R 141), chociaż nie ma nic wspólnego z Santokiem u zbiegu Noteci z Wartą.

63. „**Diable**” jeziora

Gr., *Kl.* *Diebel Fenn*, bagna z małymi jez. k. jez. Piasek (nr 84), także łęg *Lange Br.* 1890 (M 1563). To pozostałości jez. (Okunino?).

64. „**Piasek, Piaskowe**”, jez.

Sand S. 1589 własność domen państwowych w Mironicach i Karsku, wymienione po jez. Lubieszewko, Suchym, a przed jez. Kociołek i Okunino (KAH 72), co upoważnia do identyfikacji z: *Sand S.* 1890 (M 1563) w m. Okunie, o pow. 2,5 ha 1948 (KJP-N nr 617); bez nazwy 1.5 ha 1991 (CKJP 79, nr 42). Piaskowe o pow. aż 4, 92 ha 1999 (KJB 19). Może dawniej to Okunino Małe (nr 66)?

65-66. **Okunino** (SNG) „Wielkie, Małe” jez.

Kolegiata myśliborska w 1298 roku otrzymała wioski (zaginione) *Wukun* (*Woken* 1337) i *Wilkule*, wymienione po jez. *parvum Wukun*, *magnum Wukun* i Sitno, co podobnie potwierdzono jej w 1334 roku (CDB A XVIII, 442, 449), *Wukun* 1337, *Gr. Wuken* 1589 (NL 20, KAH 72). – Mniejsze jez. w ciągu wieków zanikło, ale jeszcze w końcu XVIII w. istniało „jasne” (*klarere*) *Wukensee* (BM 368), gdy większe zwano *Wucken* lub *Blader S.* (Br.23). *Wucken S.* 1944. Pow. 41 ha 1948 (KJP-N nr 624). W użyciu n. Okonie, Okunie (M25). Okunie (Okunino) 38.5 ha według mapy, 40,1 ha według IRS 1991 (CKJP 79, nr 44) + bez nazwy 1 ha (tamże, nr 46), Okunie 40,1 ha 1996 (KJP nr 888), Okunie, zwane też Okno i Okunino, o pow. 39.4 ha 1999 (KJB). N. od okoni (MW 173, ZO 70)

Gdzieś w miejscu m. *Wukun* od XVIII w. istnieje kolonia *Wukensee* (dziś Okunie). – 66a. **Czarne** lub **Dąbrowa** jez.

O pow. 4.3 ha między Oknem i Moczydłem w lewo od szosy 1999 (KJB), do identyfikacji z nazwami historycznymi w niniejszym zestawieniu.

67. **Kociołek** jez.²⁴

Kessel S. 1589 w domenie mironickiej i karskiej, z prawem połowu ryb małą siecią (KAH 72), w koncu XIX w. jako N zakole jez. Okunino (M 1563), obecnie już samodzielne o pow. 1 ha²⁵.

68. **Bruneke**, potok zaginiony

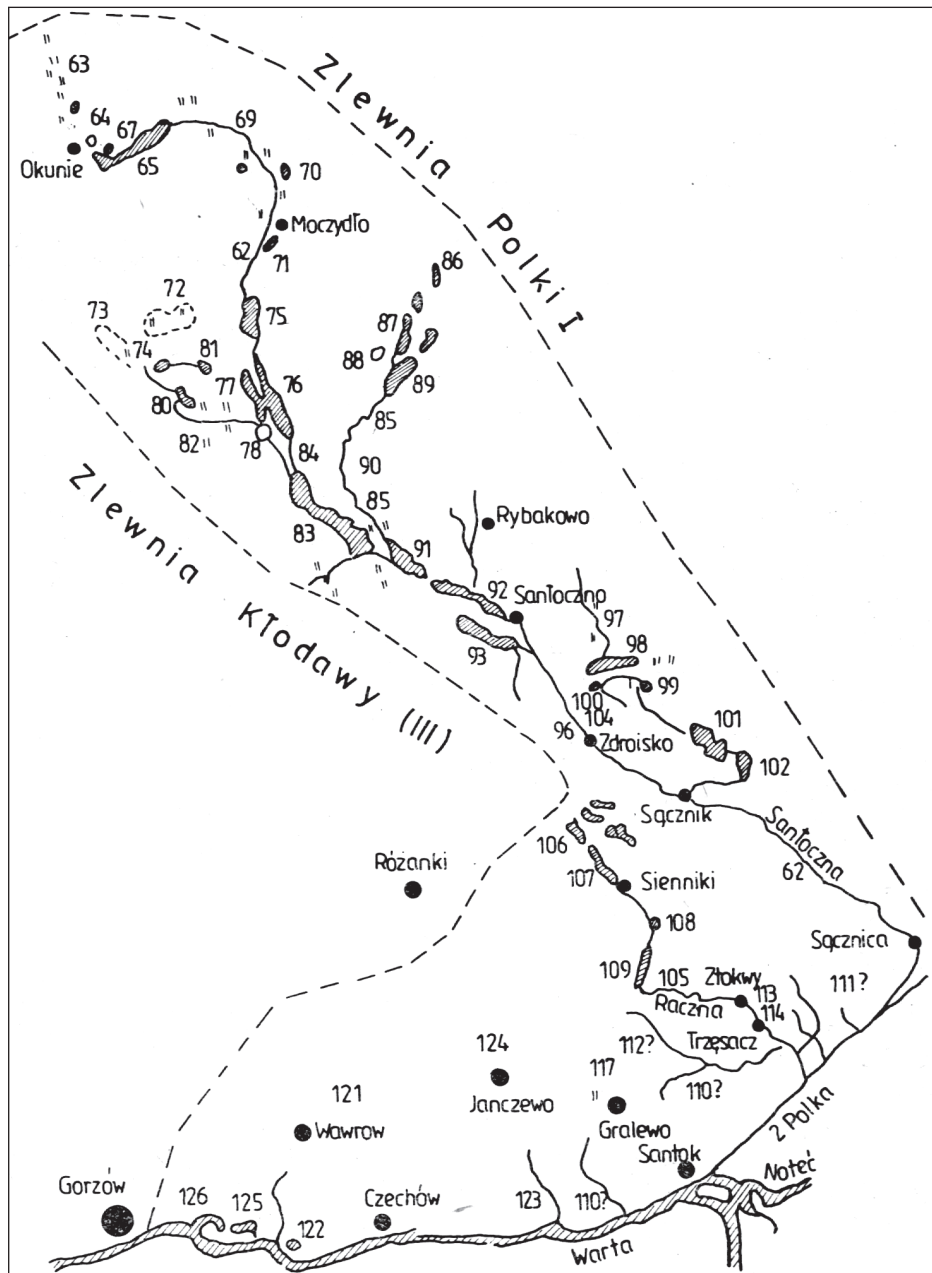
_W_1298, 1334 roku wymieniony między jez. Okunino i Sitno przy opisie dóbr kolegiaty myśliborskiej (CDB A XVIII 442, 449), a więc byłby to zap. górny bieg Santocznej i nie był to l. dp. Ploni z uj. koło Barlinka (jak Rz 23). N. pozostaje w związku z zaginioną m. *Brunneke* 1289–1337, będącą miejscem postoju margrabiów brandenburskich (CDB A XVIII, 64, 373, 442, 449, B VI, 36, A XX, 197, B I, 313, NL 19, 32).

23 R. März, *Historische Nachrichten von der Bewallung und Urbarmachung des Netzebruchs von L. F. Hahn 1780*, „Die Neumark“ Jg 4, 1927, s. 65.

24 C. Piskorski, *Ziemia Myśliborska. Przewodnik*, Poznań 1968, s. 120.

25 L. Sarosiek [w:] „Jantarowe Szlaki” 27. 1984, z. 1, s. 51.

Mapka nr 3. Zlewnia Santoczniej, Raczniej i Warty między Santokiem i Gorzowem
(za: Przegląd Zachodniopomorski 1987 nr 2)

69. Czajcze Bagna

Gr. (bliżej jez. Okunino) i Kl. *Kiebitz Fenn*, bagna między jez. Okunino i m. Błonie 1890 (M 1563), ślad po rynnie jeziornej.

70. „Sarnik”, jez.

Zornick 1833 (U nr 1563), 1890 (M 1563) N od Moczydła w m. Błonie, o pow. 3 ha 1948 (KJP-N nr 32), bez nazwy 3.5 ha 1991 (CKJP 79, nr 56). Od nazwy tego jez. utworzono po 1945 r. nazwę miejscową Sarnik k. Pełczyc.

71. Gołębie jez.

Tauben S. w lesie obok jez. Sitno, 1937²⁶, o pow. 3 ha 1948 (KJP-N nr 552).

72. Prądno (KAL-C1), ślad po jez.

Bränsches Br. 1890 łęg (M 1563). Nie ma nic wspólnego z jez. i m. Prądno (jak KAL-C1) w zlewni Kłodawy (nr 155).

73. Czarne Bagno

Schwarzen Pf., bagna między m. Sitno i Sucha 1890 (M 1563), ślad po rynnie jeziornej z odpływem do jez. Przyrowie.

74. Głębia

Tiefes Fenn, bagno będące pozostałością jez., 1890 (M 1563).

75. Sitno Moczydelskie (SNG) jez.

stagnum Cetyn 1298, 1334 na E krańcu posiadłości kolegiaty myśliborskiej (CDB A XVIII 442, 449), *Zieten S.* 1944, o pow. 26 ha 1948 (KJP-N nr 822). Sitno Moczydelskie 26 ha 1991 (CKJP 79, nr 54), 28,1 ha 1996 (KJP nr 889), 27.88 ha 1999 (KJB). N. od trzciny, sitowia.

76. Lubieszewko (SNG), jez.

parvum Lubbese 1300 nadane cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 371), 1589 (KAH 72), Lubie Małe 1934 (KAL-C1) Kl. *Lubbe* 1944, o pow. 28 ha 1948 (KJP-N nr 475)-Lubieszewko (Suche) 51 ha wg mapy, 57.9 ha wg IRS 1991 (CKJP 79, nr 53), Lubieszewko 31.1 ha 1996 (KJP nr 890), Suche Lubieszewko lub Portki 51.96 ha 1999 (KJB). W użyciu Lipy Małe, Libieszewko (M 25). Północna część (wąska rynna) zwała się kiedyś *Zietenwiesen S.* (M 1634).

77. Suche (SNG) „Wielkie”, jez.

stagnum Zuch 1300 nadane cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 371). Sądząc z n. już wtedy wysychające. W XVI wieku istniały już dwa jez. bliźniacze: *Grosse* i *Kleine Zuchen* 1589 (KAH 72); *Gr Zuchen S.* 1944. Obecnie część jez. Lubieszewko. Pow. 22 ha 1948 (KJP-N nr 904). – Suche 21.5 ha 1996 (KJP nr 892), zob. nr 76.

78. Suche (KU) Małe

Zuch 1300 (zob. nr 77), *Kleine Zuchen* 1589 (KAH 72), mniejsze jez. po podziale Suchego. *Kleiner Zuchen* 1944 (SNG), pow. 1,26 ha ok. 1930 (KL 34). N. polskiej nie otrzymało gdyż zabrakło go na mapach z XX wieku, a według informacji z nadleśnictwa z 1949 roku było już zamulone (KU).

79. Przyrowie, jez.

Prirower S. 1589, małe jez. domeny Karsko i Mironice w górnym biegu Santocznej, wymienione po jez. Lubieszewko, Suchym, Piaskowym, Kociołku, Okunino (KAH

26 O. Ketelhut, *Märkische Naturschützer besuchen Soldin*, „Heimatjahrbuch des Kreises Soldin“ 12, 1937, s. 69.

72). To zatem *Prawauer S.* w domenie Karsko w XVIII w. (Br 21). Bliżej niezlokali-zowane.

80. **Łubianka** (KAL-C1), jez.

Lupeniz 1300 nadane klasztorowi z Mironic (CDB A XVIII, 371), *Libbenich S.* 1589 domeny mironickiej z prawem połowu ryb dwoma sieciami (KAH 72). *Lübbenichen S.* w XVIII w. (Br 20), *Libbehnken S.* 1850 (BM 368). *Lebbehnke S.* 1890 (M 1634) 1944. Zanikające w rynn timer bagiennej odwadnianej przez dp. Santocznej poniżej jez. Suchego. Łupienica, Łopienica 1921 (KBW I 501 od zapisu z 1300 r.). Pow. 7 ha 1948 (KJP-N nr 480) Libenko (M25). Libenka 5.1 ha 1991 (CKJP 79, nr 50), Libenka lub Płotkowe 5.13 ha 1999 (KJB), Libenka, Płotkowe, Łubianka.1999 (SG 81). Od jez. m. Łubianka (niem. *Breitenbruch*), przysiółek Karska, powstały na terenie łągi *Breite Br.*, wspomnianego jako łąka w 1775 roku (KK 95). Śladem po dawnych rozlewi-skach tego jez. są bagna *Schützen Br.* i *Langes Br.* (M 1634).

81. **Wąskie** (SNG), jez.

Gr., Kl. Bretschlag S. W od jez. Suchego, połączone potokiem 1890 (M 1634). Listek (M 25). Listek 4.1 ha 1991 (CKJP 79, nr 52), Listek lub Płaskie 4.27 ha 1999 (KJB). Mniejsze dziś już stanowi bagienko.

82. **Niecicza** (SNG)

Nesselbrück T. staw k. jez. Wąskiego 1946 (KU). Opoďal, S od jez. Łubianka, łągi *Gr.* i (niżej) *Kl. Nessel Br.* 1890 (M 1634) oraz *Nesselgrund Br.* (KU).

83. **Lubie** (SNG), jez.

magnum Lubbesee 1300 nadane cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 371); przy *Lubese* w 1352 roku w Puszczy Dankowskiej wystawiał dokument margrabia Ludwik Rzymiski.²⁷ *Grosse Lubbesee* 1589 domeny w Mironicach (KAH 72), w XVIII w. ło-wiono w nim ryby 11 dużymi sieciami (Br.20), potem *Lyppe*, *Liepe*, *Leype*, *Libbe*, *Gr. Lübbe S.* 1944, Lubie Wielkie 1934 (KAL-C1). Pow. 77,9 ha 1930, 1948 (KL 34, KJP-N nr 473). Lubie (Lipy Duże) 72.5 ha 1991 (CKJP 79, nr 55), 79.4 ha 1996 (KJP nr 892), 75.8 ha 1996 (AWG nr 323). Obok leśniczówka *Lübbesee*, dziś Lubocież. S od jez. bagno *Schild Br.* (M 1634).

84. **Młynnik**

Mühlgraben od 1765 roku rów łączący jez. Lubie z jez. Lubieszewko (KZ 57).

85. **Chłopia, Chłopi Kanał** (SNG), l. dp. Santocznej

Kloppsches Fl., doďad nie lokalizowany (R.30, H 191, DNW I, 32). Długości 15 km, łączący jez. Mokre z jez. Mrowino. Górny bieg między jez. Mokre i Chłopek dawniej zwany też *Wappen Gr.* 1820, 1890 (KAL-C1, KU). – Odcinek między jez. Chłop i Chłopek o długości 1 km o. n. *Marienfliess* (KL 28) otrzymał n. Chłopi Kanał, a most na nim o. n. *Marienbück* n. polską Międzyzmoście zob. nr 89. – Chłopski Stru-mień 1994²⁸.

86. **Płociczno** (SNG), jez.

Plötzen S. 1765 (KZ 57), 1890 (M 1564), 1944 o pow. 4,8 ha 1930, 1948 (KL 34, KJP-N nr 147) – bez nazwy 3.1 ha 1991 (CKJP 79, nr 63).

27 *Urkundenbuch zur Geschichte des schlossgesessenen Geschlecht der Grafen und Herren von Wedel*, Leipzig 1885, Bd I, nr 664.

28 P. Janczak, Z. Miller, *Dzieje Górek Noteckich*, Górk 1994, s. 9.

87. Mokre (SNG), jez.

Wapen S. w XVIII w. z prawem połowu ryb trzema dużymi sieciami (Br 23), *Wappen S.* 1944, Wapno 1934 (KAL-C1) o pow. 16, 49 ha 1930 (KL 34), potem 14 ha 1948 (KJP-N nr 557). – Mokre 16 ha 1991 (CKJP 79, nr 61), 13.5 ha 1996 (KJP nr 894), Mokre lub Herbowe (zwyczajowa n. tłumaczeniowa) 13.53 ha 1999 (KJB).

–87a. **Wapienne** jez.

Na E od jez. Mokrego 4.18 ha 1999 (KJB), z n. wytworzoną przecież z *Wapen S.* zob. 87, sądząc z dużych rozmiarów widocznie któreś z jezior już wyżej omówionych.

88. Karaski (SNG)

Barsch Pf. jez. W od jez. Mokre 1890 (M 1634), o pow. 1,7 ha 1948 (KJP-N nr 335). Ponieważ w 1949 roku według nadleśnictwa Lubocież nie było w jez. okoni (niem. Barsch= okoń), a żyło w nim wiele karasi, wprowadzono n. K. rezygnując z proponowanej przez nadleśnictwo n. Głuche (KU).

89. Chłopek (SNG), jez.

Kleine Kloppe 1589 (KAH 72), *Klopp S.* z połowem ryb 6 dużymi sieciami w końcu XVIII wieku (Br.19), 1944, Chłop Mały 1934 (KAL-C1). Po 1945 roku w użyciu Mariańskie od mostu *Marienbrück*, dziś Międzymoście (KU) zob. nr 85; o pow. 25 ha 1948 (KJP-N nr 103)- Chłopek 25 ha 1991 (CKJP 79, nr 60), 24.1 ha 1996 (KJP nr 895).

90. Chłop (SNG) jez.

Grosse Kloppe 1589 (KAH 72), *Gr. Kloppe S.* w XVIII w. z prawem połowu ryb 9 sieciami (Br. 19). Chłop Wielki 1934 (KAL-C1). Po 1945 roku w użyciu Mariańskie Wielkie od leśniczówki *Marienbrück* (KU). Pow. 68 ha 1948 (KJP-N, nr 101). – Chłop 61 ha 1991 (CKJP 79, nr 58), 64.3 ha 1996 (KJP nr 896).

91. Mrowino (SNG), jez.

Niestubbense 1589 (KAH 72), *Gr. Mierenstubben S.* w XVIII wieku gdy wraz z Mrowinkiem łowiono w nim ryby 7 dużymi sieciami (Br 20), 1944; Miłostowo 1934 (KAL-C1) i tak w praktyce po 1945 (KU). Pow. 26,5 ha 1930 (KL 34), 30,5 ha 1948 (KJP-N nr 563), Mrowinko 1947 (M50), pow. 23.5 ha 1991 (CKJP 84, nr 13), 25.8 ha 1996 (AWG nr 328), Mrowino 26.2 ha 1996 (KJP nr 893). N. dawna dwuczłonowa, *miere* może oznaczać mrówkę, *stubbe* -pień ściętego drzewa, może więc n. oznaczać pień stoczony przez mrówki (KU).

92. Mrowinko (SNG), jez.

Kl. Mierenstubben S. o pow. 29, 2 ha 1930 (KL 34), potem 20, 5 ha 1948 (KPN nr 562). Po 1945 roku w użyciu n. Młynków (KU) – Mrowinko Małe 25 ha 1991 (CKJP 84, nr 14), 24.2 ha 1996 (AWG nr 329), Mrowinko 25 ha 1996 (KJP nr 897).

93. Mielno (KAL-C1, SNG) jez.

Mellen 1548 z nową skrzynią na węgorze założoną przez szlachcica Ottona von der Marwitza, który wówczas odstąpił margrabiemu Janowi kostrzyńskiemu prawo do polowań w tzw. *Mellowsche Winkel* koło jez. (KN 85). *Möllen* 1589, w związku z nim leśniczówka *Möllenberg*²⁹ (dziś Mietliska), *Möllen S.* 1590, kiedy rodzina von Strausów z Gralewa odstąpiła elektorowi *Möllischen Winkel* koło jez. (KN 96). *Moellensee*

29 „Die Heimat“ 1940, nr 12.

1807, 1825 w Wojcieszkim Lesie, należące do majątku w Gralewie 1928³⁰, *Möllen* S. 1890 (M 1635), 1944, o pow. 18 ha (KL 34) potem już tylko 10,5 ha 1948 (KJP-N nr 532). Mielno 1947 (M50).

94. **Motten S.**

Jez. W od m. Santoczno (KU). Niezlokalizowane.

95. **Węgnica**

Aalkisten Fl. 1590 ciek odprowadzający wody z jez. Mielno do Santocznej w miejscu mostu *Aalkistenbrücke*, dziś Mościsko. W 1548 roku mówi się o wielkiej skrzyni na węgorku na Santocznej wzdłuż jez. Mielno i o drodze *Aalkistenweg* (KN 85, 96).

96. **Stollo**

Stollenmühlen T., w 1601 roku staw młyński młyna *Stollenmühle* na terenie tzw. *Stollen* koło Zdroiska, gdzie elektor brandenburski zastrzegł sobie prawo budowy nowego młyna dla chłopów z Rożanek i Jańczewa (KN 96).

97. **Niedźwiedzie Bagna**

Gr., *Kl. Bärenfenn*, bagno z odpływem na S do jez. Szczuczno, 1890 (M 1635).

98. **Szczuczno** (SNG) jez.

Hecht S. 1589 (KAH 72), 1890 (M 1635), 1944, pow. 06,5 ha 1948 (KJP-N nr 789).

99. **Żabie** (SNG) **Wielkie** jez.

Karicke S. 1890 (M 1635), *Gr. Karicke S.* 1930 o pow. 3,5 ha (KL 33), Korytko I 1934 (KAL-C1)

100. **Żabie Małe** jez.

Kl. Karicke S. 1930 o pow. 0,6 ha (KL 33).

101. **Węlmino Duże** (SNG), jez.

Welmen S. 1589 (KAH 72), *Jäger S.* w XVIII wieku i w 1816 r.³¹ - *Gr. Welm S.* 1944, *Welma Wielka* 1934 (KAL-C1). Pow. 25,4 ha 1930 (KL 34), 24 ha 1948 (KJP-N nr 780), *Duże Węlmino* 21.5 ha 1991 (CKJP 85, nr 9), 24.12 ha 1996 (AWG nr 339), *Węlminko Duże* 24.8 ha 1996 (KJP nr 898).

102. **Węlminko** (SNG) jez.

Gegen S. w XIX w. (KU), *Kl. Welm S.* 1944, *Welma Mała* 1934 (KAL-C1), o pow. 8 ha 1948 (KJP-N nr 979) – *Węlmino* 5.4 ha 1991 (CKJP 85, nr 10), *Węlminko* 6.69 ha 1996 (AWG nr 340).

103. **Zanzmühlen T.**

staw o pow. 0, 87 ha 1930 (KL 34), sądząc z n. gdzieś koło Santoczna.

104. **Santoczy Staw**

Zanztaler T., dwa stawy w m. Zdroisko (*Zanztal*), o pow. 2,65 ha (n. od drogi do Strzelec) o 0,64 ha S od drogi, 1930 (KL 34).

Zlewnia Raczej (mapka nr 3):

105. **Raczna** (SNG), dawniej dp. Noteci, od XVIII w. p. dp. Polki (kanału)

Bierze początek w grupie jez. bez n. N. od m. Sienniki. W 1512 roku w przywileju

30 A. Hänseler [w:] „Mitteilungen“ 5, 1928, s. 10.

31 P. Müller, *Flurnamen in der alten Gemarkung Friedebergs*, HKF 1921, s. 29.

dla młynarza w Złokwach mowa o potoku bez n. płynącym z jez. Grzybno (HG 110: *Fliess von dem Grieben*). W 1798 roku należał do młynarzy w Złokwach i Trzęsaczu (HG 116). Ponieważ pobudowano na nim młyny m. Gralewo, w XIX wieku to *Gralowsche Mühlenfliess* (BM 114). *Krebs Fl.* 1890 (M 1635), 1944. N. obecna tłumaczeniowa (niem. Krebs- rak)

106. **Kacze Bagno** (SNG) jez.

Junkern S. 1890 (M 1635), zarastające, w XIX wieku podzielone już na trzy mniejsze o pow. 3,17 ha (KL 33) i inne bez n., NE od m. Sienniki o pow. 1,4 ha, 2,5 ha, 6 ha w 1948 roku (KJP-N nr 328, 795, 812).

107. **Grzybno** (KAL-C1, SNG), jez.

Grieben 1512, 1607 (HG 110), 1661 (HF), 1944. Pow. 22 ha 1948 (KJP-N nr 811) – może to *Gross Teich* 1499 (HF), Przecięte 17.5 ha 1991 (CKJP 85, nr 7), Przecięte (Grzybno, Brodatego) 18.5 ha 1992 (AWG nr 376), Grzybno 15.5 ha 1996 (KJP nr 899).

108. **Marwiec** (SNG), jez. w korycie Raczej

Kleine T. 1798 (HG 153). Może to *Klein T.* 1499 (HF), *Fauler T.* 1512 (HF), 1890 (M 1705), 1944. O pow. 2, 73 ha 1930 (KL 33), bez nazwy 1.4 ha 1991 (CKJP 85, nr 8), Racze Małe 1.04 ha 1992 (AWG nr 375).

109. **Racze** (SNG) jez.

Röth S. 1601 własność młynarza ze Złokwów; *Reet S.* 1798 (HG 111), *Reetts S.* 1890 (M 1705), Ryto 1934 (KAL-C1), *Reth S.* 1944 (SNG) – zapewne to nr: 115. *Ruthen See* w 1499 w połowie należące do rodu Rulicke z Santoka (HF), *Reth* 1512 (HF), *Ruten See* w 1571 potwierdzone właścicielom Gralewa (EB 62); *Röthse* 1661 jez. młyna Złokwy w Gralewie (HF), Racze 5.8 ha wg mapy, 6.8 według IRS 1991 (CKJP 85, nr 7), 6.79 ha 1996 (AWG nr 374).

110. **Hottosfliess**, dp. Polki

W rejonie uj. Polki (KL. 27) koło młyna w Trzęsaczu, odwadniający wschodnie zabudowania Santoka i Trzęsacza, w XX w. z wodą tylko w porze deszczowej (HG 116). N. ma zap. związek z górami *Hottos Berge* (dziś Policheńskie Góry) S od dolnej Noteci.

111. **Modrzanka**, jez.

Moddder Pf. 1798, własność młyna w Trzęsaczu (HG 116).

112. **Młyniec**, rzeka

Mühlen Fl. 1802 potok młyński między Gralewem i Trzęsaczem (HG 115).

– zapewne to *Kleinen Teichfliess*, w którym szlachcice Rulicke z Santoka mieli prawo połowu ryb w 1499 roku (HF).

113-114. **Gr., Kl. Teich**, jez.

Ród Rulicke z Santoka miał prawo połowu ryb w tych stawach 1499. W 1571 roku stawy młyńskie zatwierdzone właścicielom Gralewa (EB 62). *Kl. Teich* 1507 własność młynarza w Złokwach; *Faule T.* w XX w. (HG 111), *Obermühlen T.* o pow. 1,12 ha, staw młyński w Złokwach oraz *Untermühlen T.* o pow. 1, 17 ha staw w Trzęsaczu 1930 (KL 34).

[115. *Ruten* 1571, jez. – zap. to Racze, zob. nr 109.]

116. „**Smólka**” jez.

der Pech S. 1798, łęg należący do młynów w Trzęsaczu i Złokwach (HG 116).

Zlewnia dolnej Warty między Santokiem i Gorzowem (mapka nr 3)³²

117. *Rothaugen Pf.*

W 1798 roku jedno z trzech jezior Gralewa N od wsi (HU 153). Potem tylko łąki w Gralewskim Lesie.

118. *Perkpuilige*

1798 jez. N. od Gralewa (HU 153).

119. *Łabędzie Stawy*

Schwanenföhle 1798, jeziorka młyna w Trzęsaczu na polach Gralewa, S od tzw. *Höllergrunde* (HG 116).

120. *Świnie Rowy*, rowy młyna w Trzęsaczu

Gr., Kl. Schweine Fl. 1798 NW od leśniczówki Gralewa (HG 110), w Gralewskim Lesie 1924 (HGW 3).

121. *Lorenzdorfer Tränke*

jez. NW od Wawrowa (*Lorenzdorf*) o pow. 0, 47 ha 1930 (KL 34).

122. *Lorenzdorfer Wels Pf.*

jez. E od jez. Krzywego należące do Wawrowa (*Lorenzdorf*), o pow. 2, 67 ha 1930 (KL 34).

123. „Złoty Potok”, prawy dp. Warty

Die Goldbeck w Gralewie wspomniany w testamencie burmistrza Gorzowa 1585³³; 1900 (M nr 1704), „złoty potok” na E granicy pól Gorzowa, dziś bez n. Od niego wziął n. lasek *Goldbeckischen Wald* potem jako park, dziś o n. Czechówek (ZEG 179).

124. *Torfowe jez.*

Jahnsfelder Torf Pf., staw w m. Jańczewo (*Jahnsfelde*) o pow. 0,31 ha 1930 (KL 33).

125. *Krzywe* (L 153)

Krummer S. 1751 jez. z prawem połowu ryb przez mieszkańców chyży gorzowskiej³⁴, 1900 (M 1704). To starorzecze Warty E od Gorzowa.

125a. *Galgenpfuhl*, staw

Dawniej na Santockim Przedmieściu w Gorzowie (ob. ul. Szkolna), obok dawnej miejskiej cegielni, w 1567 oczyszczony. Tyle co „wisielcze bajoro”. Brak go już na mapie z 1863 (ZEG 162).

32 Nadal koło Santoka czy Murzynowa lokalizuje się *Mohriner See* z 1443 jako jakieś starorzecze Warty lub Noteci (DNW II, s. 244 i n. za *Słownikiem geograficzno-historycznym woj. poznańskiego w średniowieczu*, t III, s. 220). Tymczasem to jez. Morzycko koło Morynia na Pomorzu (pow. Gryfino). W 1443 wójt Nowej Marchii oraz Tyde i Klaus Strucze (tj. Strauss z Krajnika Górnego) toczyli spór z Kurtem von der Marwitz o prawo połowów w tym jeziorze oraz w innych wodach (*Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, bearb. E. Joachim, hrsg. P. v. Niessen, „Schriften d. Vereins f. Geschichte d. Neumark“ 3, 1895, nr 929).

33 Neide, *Hinterlassenschaft eines Landsberger Bürgermeisters aus dem Ende des 16. Jahrhunderts*, „Die Neumark“ 1, 1924, s. 26.

34 „Die Neumark“ 3, 1926, s. 103.

126. Bielawa (SNG)

Muschel S. 1751³⁵ 1944, starorzecze Warty wraz z jez. Krzywym o pow. 8 ha 1930 w granicach miasta Gorzowa (KL 34). Nie mogąc zbadać, co *Muschel* oznacza, wprowadzono n. polską przeniesioną ze zlewni Witnej (za Kal-B2, zob. nr 255). Zwyczajowo jednak Muszle 1977 (L 153).

III. Zlewnia Kłodawki/Kłodawy/ Kłodawskiego Kanału

127. Kłodawka/Kłodawa/Jeziorna (SNG), p.dp. Warty z uj. w Gorzowie *aqua Clodowe* w 1257 roku płynie w obrębie zakładanego (lokowanego) miasta Gorzowa, z prawem poboru przez sołtysów trzeciej części dochodów z pobudowanych na rzece młynów; *rivus Clodow* 1300 granicą dóbr nowego klasztoru cystersów w Mironicach na N aż po uj. doń potoku *Stechow* (CDB A XVIII 369, 372); *Cladow* 1310 (Rep. nr 20), *Cladow* 1372 (CDB A XVIII, 404). W 1389 roku margrabia Jan zezwolił cystersom z Mironic za zamianę w łąki bagna ciągnącego się od „Krzywego Brodu” (*Crummenfurth*) wzdłuż rzeki *Clodow* do jez. *Teufel S.* (CDB A XVIII, 411). Zap. więc do jez. Gołębie (nr 134-5), zatem nazwą Kłodawa obejmowano rzekę płynącą z jez. Karsko Wielkie, które należy już do zlewni Myśli (H 187 wyprowadza Kłodawę z jez. Karsko Male); *Clodow* 1404 (E II, 37), *Klade Fl.* 1773. W XVIII w. nazwą *Kladów Fl.* określano rzekę od jez. Kłodawsko, co dokumentuje raport z 1770 roku dotyczący planu regulacji rzeki (KK 99), a w XX w. cały odcinek od jez. Karsko Wielkie (M 1633, KL 29) i tak też czyni się obecnie. Za górny bieg uważano kiedyś dwa potoki: od zach. odpływ z jez. Karsko Wielkie (w zlewni Myśli) i od wschodu odpływ z wysłęgo już jez. „Suchego” (*Gross Osterburgsche See*, nr 142), zwany w 1300 *Stechow*, dziś Kłodawski Kanał, i to był główny nurt rzeki w XVIII w., zaś ramię zachodnie było zabagnione i zwano je *Krumme Furth* („Krzywy Bród”) 1389 lub *Schweinewiesen*, który po uregulowaniu otrzymał nazwę *Hammerfliess* lub *Hammerkanal* (1875). Od XIX w. zwano *Kladowfliess* tylko rzekę dopiero od miejsca połączenia ramion, ale na mapie w skali 1:25000 z końca XIX w. tak zwie się rzekę wypływającą z jez. Karsko³⁶. *Kladów Fl.* 1944.

Rzeka otrzymała aż trzy polskie n. urzędowe: Kłodawa S od m. Kłodawa, Kłodawka od jez. Karskie Wielkie o długości 28 km (jak stosowała n. ludność w 1948 roku) i Jeziorna- odcinek w górnym biegu, w dawnym powiecie myśliborskim. Wydaje się więc, że dla uniknięcia nieporozumień wypadnie dziś zarzucić Kłodawkę i Jeziorną albo przyjąć, że rzeka płynąca z jez. Karskiego to Jeziorna (Kłodawka), która po połączeniu z Kanałem Kłodawskim (raczej Ściechową) przechodzi w Kłodawę.

Górny bieg K. zwany kiedyś *Heidemühlen Fl.* od jednego z trzech młynów, *Karziger* (lub *Ober- Heidemühlen- Mühle*, dziś Trzciniec), należącego kiedyś do m. Golin. Najpierw to *Margreven Mole* 1344 nadany przez margrabiego brandenbur-

35 Neide, dz. cyt., s. 26.

36 Obszernie O. Kaplick, *Wo entspringt die Kladow?* „Die Heimat” 1922, nr 19, także tenże, *Der Frosserkanal*, „Die Heimat” 1924, nr 19. Obszernie, ale syntetycznie o dorzeczu i biegu Kłodawy też ZEG 278.

skiego Mateuszowi Noppin (CDB A XXIV, 33), *Marggrafen Mole situm in merica prope Gobbin* (zamiast Golin), nadany w 1350 roku kolegiacie myśliborskiej wraz z *aquo dicta molendina ducentis* (CDB A XVIII, 461); *Heyden Mole* wcześniej zwany *Marggraven Mole*, w 1425 roku własnością cystersów z Mironic (CDB A XVIII, 419); zniszczony *Heidemühle* 1435³⁷, odbudowany (wspomniany w 1775) istniał do XIX wieku. Inny *Heidemühle* zbudowali cystersi w XV wieku na terenie m. Marzęcin. Ten właśnie odcinek rzeki obsługujący te młyny otrzymał n. Jeziorna po uj. Kłodawskiego Kanału. W XIX wieku odcinek między Trzcińcem i Marzęcinem zwano też *Hammer Fl.* (BM 114, KU), co pod polską postacią Ruda przeniesiono na Kłodawski Kanał (Sz 32, R 134, gdzie lokalizacja przybliżona w dorzeczu Kłodawy, a nawet jako p. dp. Srebrnej, tamże s. 187).

Koło m. Gośniewiec łączy się Kłodawa z Kłodawskim Kanałem (KK 93). W Mironicach w 1589 roku rzeka była zwana *Mühlen Fl.* (KAH 67). Kłodawa bywa błędnie zwana też Kłodawskim Kanałem (H 187), co też może być następstwem błędnych określeń na mapach niem. z XX wieku. W użyciu obecnie Kłodawka dla całego biegu rzeki (pełne zestawienie wariantów nazw tej rzeki zob. DNW I, 105 i n.)

Z rzeką pozostaje w związku m. Kłodawa: *Clodowe* 1300, *Cloden* 1311, *Clodow* 1314, *Glodow* 1337, *Cladow* 1350 (CDB A XVIII, 372, XXIV, 52, NL, 21), potem *Kladow*. N. wyprowadza się od pomorskiego *kłoda* = pień drzewa lub gałęzi (R.67), gród z beli drewnianych (KL 173)

–127a. **Herm S.** jez.

500 m na SW od Karska³⁸.

128. **Kłodawa** (KAL-C1, SNG), jez.

Clodowe 1300, nadane cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 371), *Cladow S.* w Kar skim Lesie, jakoby karmiące Kłodawski Kanał, z prawem połowu ryb dwoma dużymi sieciami w XVIII wieku (Br.18), *Kladow S.* w górnym biegu Jeziornej 1900 (M 1633), 1944. Nazwa jest wskazówką, że tam i dawniej płynęła Kłodawa. Pow. 15 ha 1948 (KJP-W nr 250) – W użyciu po 1945 roku jednak n. Ciche (M 25); Kłodawa (Ciche) 9.2 ha 1996 (KJP nr 100).

129. **Parzeńskie** (SNG) jez.

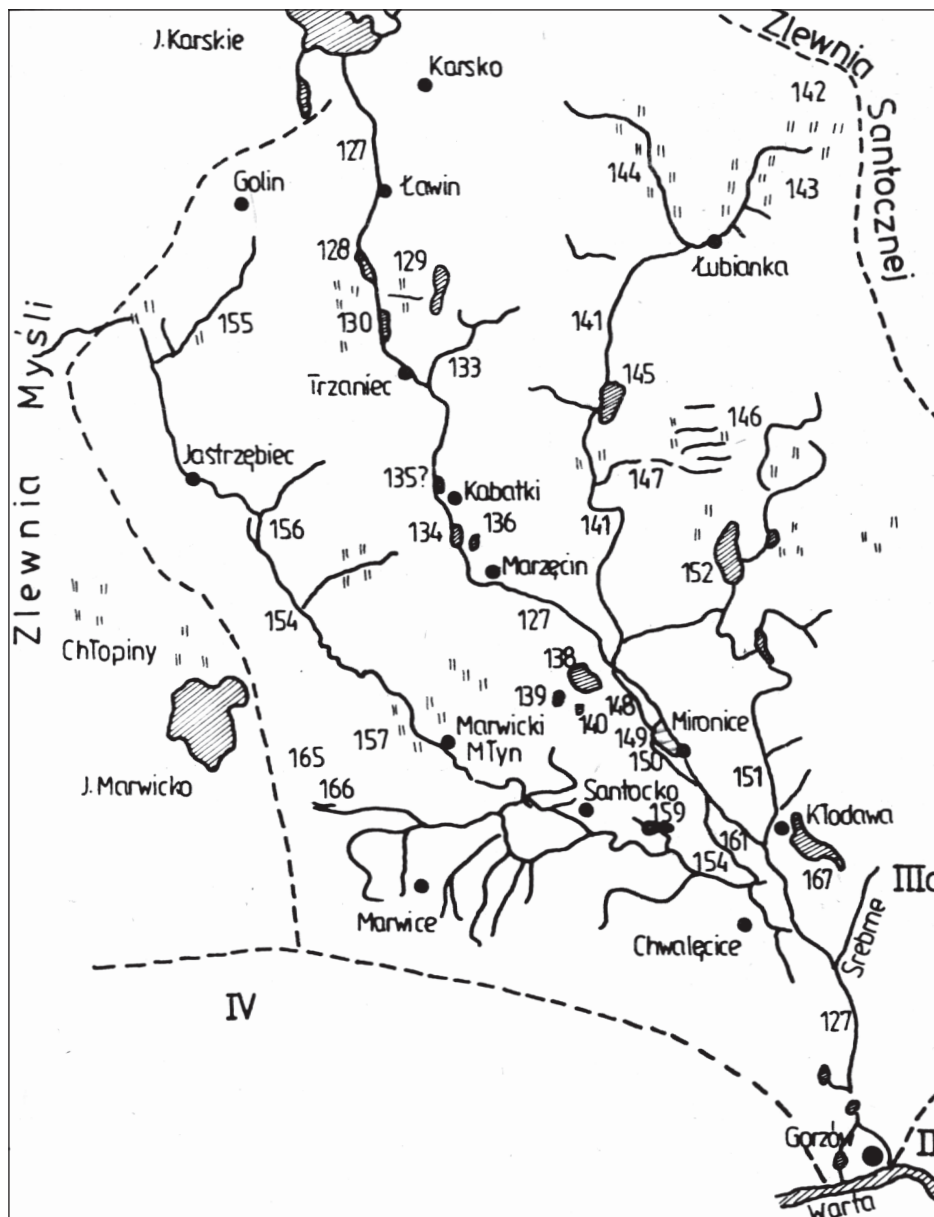
stagnum Parenz 1300 nadane cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 372), *Parenzig* w XVIII w. z prawem połowu ryb 5 sieciami (Br. 21), *Parenske S.* 1900 (M 1633), 1944. Parzenic, Parzeniec 1921 (KBW II, 135), Parzeńsko 1934 (KAL-C1). Pow. 12 ha 1948 (KJP-W, nr 412), Parzeńskie 11.5 ha 1996 (KJP nr 801). Obok m. Parzeńsko, dawniej Wallhaus. N. od *para* = bagno (MW 12), czy raczej oznacza wodę z której unosi się para (KU).

130. **Heidemühlen T**

Staw młyński Trzcińska (niem. *Heidemühle*), zob. nr 127, o pow. 0,87 ha 1930 (KL 33).

37 O. Kaplick, *Neumärkische Mühlenwesen zur Zeit des Deutschen Ritterordens*, „Die Neumark” Jg 1, 1924, s. 22.

38 C. Gahlbeck, *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in Neumark*, Berlin 2002, s. 1018.

Mapka nr 4: Zlewnia Kłodawki (Kłodawki, Jeziornej) bez dopływu Srebrnej
(za: Przegląd Zachodniopomorski 1987 nr 2)

131. **Gr. Hüten S.**

Zbiornik wodny kuźnicy (huty) mironickiej (*Himmelstädter Hammer*) na Kłodawie w rejonie m. Marzęcin 1782. Wcześniej staw młyna *Untere Heidemühle*. Po wybudowaniu w 1835 roku papierni, nowy właściciel Marzęcina spuścił wodę ze stawu, osuszył rowem i zamienił go w łąkę (KL 89).

132. „**Rudnik**”, staw

Hammerteich lub *Hüttenteich* 1922, staw papierni w Marzęcinie w XIX w. (BM 376, KL 91).

133. **Ruda**, potok

Hammer Fl., rów obsługujący dawniej hutę (hamernię) w Marzęcinie (KL 91), także odcinek Kłodawy w tym rejonie. N. błędnie przenosi się na Kłodawski Kanał (Sz 82, R 134), czyni się pr. dp. Kłodawki (DNW I, 98).

134. „**Gołębie**” jez.

Tauben S. 1900, SE od m. Kabatki (dawniej również Taubensee), o pow. 2, 77 ha (M 1633, KAH 57) – bez nazwy, o pow. 2.2 ha 1991 (CKJP 84, nr 4).

135. **Czarcie** jez.

Cystersi z Mironic otrzymali w 1389 roku prawo zamiany w łąkę pewnego bagna ciągnącego się od „Krzywego Brodu” (potem łąka *Krummenforth Wiese* N od Kabatek, tamże most *Krumpfurter Brücke* 1900 – M 1633), wzdłuż Kłodawy do jez. *Tüfelsee* (CDB A XVIII, 411), tj. *Teufel S.* Według jednych to jez. w leśnictwie Prądnio (*Neuhaus*) przy Kabatkach (E II, 9), zdaniem innych należy je utożsamiać z *Tauben S.* (KL 54), zob. nr 134, ale mało możliwe przejście n. *Teufel* w *Tauben*. – Może to rozległe jez. **Kabatki Małe** w nurcie Kłodawki powyżej jez. Gołębiego; na wsch. od nieistniejącego Marzęcina rozległe jez. **Kabatki Duże**, dalej na S stawy hodowlane dawnego PGR-u w Kłodawie (M 25)³⁹.

136. **Kocioł**

Kessel S. o pow. 0,60 ha 1930 (KL 34). Błędnie DNW II 150 przypisuje mi użycie formy Kassel S.

137. **Tartaczny Staw**

Schneidemühle T. staw W od jez. Głębokiego o pow. 2,36 ha w 1930 roku (KL 34).

138. **Myszęcino** (SNG) jez.

*stagnum Mucelty*n w 1300 roku nadane cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 372); *Mizeltin* 1589 z prawem połowu ryb trzema dużymi sieciami (KAH 72), *Mietzelthin S.* w XVIII wieku z prawem połowu ryb dwoma sieciami (Br. 20), *Mietzelthin S.* 1900 (M 1633), *Miezeltin S.* 1944, Moczydło 1934 (KAL-C1), Sumińskie 1946 (KU), o pow. 11 ha 1930, 1948 (KL 34, KJP-W, nr 482) – bez nazwy 11 ha 1991 (CKJP 84, nr 5), Sulemińskie 9.99 ha 1996 (AWG nr 319), Sulemińskie (M 138). Nie zna w 2010 r. polskich nazw DNW II, 239!

139. **Czersko** (SNG), jez.

Gr. Schwarze S. W od jez. Myszęcino, SW od leśniczówki Gośniewiec, 1900 (M 1633), o pow. 0,45 ha 1930 (KL 34); Czarne 1948 (KU).

39 Także Marzęcin. Wspomnienie o nieistniejącej wsi/Marienspring. *Erinnerungen an ein untergegangenes Dorf*, Gorzów Wlkp./Herford 1999, s. 35 i okładka.

140. Małe Czersko (SNG)

Kl. Schwarze S. 600 m SE od jez. Czersko (KU), SW od jez. Myszęcino, 1900 (M 1633), o pow. 0,66 ha 1930 (KL 34).

Zlewnia Kanału Kłodawskiego

141. Kłodawski Kanał (SNG), l. dp. Kłodawy (Jeziornej)

Przyjęcie w 1775 roku planu regulacji rzeki Kłodawy stało się okazją do jej opisu. Wypływa z nieistniejącego już jez. *Gr. Osterburgs S.*, płynie przez m. Łubianka (niem. *Breite Bruch*). Na tym górnym odcinku już wtedy latem wysychała (zanikała). Za Łubianką łączy się z potokiem płynącym z N z m. Wilczyska. Dalej płynie przez m. Stawno. Do tego miejsca rzeka dawniej nie miała n. Od tego miejsca potok nosił nazwę *Steg Fl.*, płynąc przez jez. Ściegiennie, bagniste łąki *Stegbrücke, Königsbrücke* i wpadał do Kłodawy koło m. Gośniewiec (KK 95). Uregulowany (pogłębienie, umocnienie brzegów, założenie 19 śluz) w latach 1776–79 celem przystosowania do wywozu drobnego drewna (dłużycy) z puszczy, nazwany *Flösserkanal* lub *Kladow Kanal*. Od 1804 roku wywożono już tylko drewno opałowe. W tym celu połączono go wówczas kanałem z Grabinką powyżej Gośniewca (KK 97, 110, KL 29). *Kladow Kanal* 1944. Uwzględniając powyższe, należy potok ten identyfikować z *rivus Stechow* 1300, wpadającym do Kłodawy, wymienionym jak Kłodawa przy opisie posiadłości nadanych cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 372). Należałoby więc przywrócić mu pomorską n. Ściechowa (tak T 150, ale dla odcinka Kłodawki), Ściegienna, Stechowa (tak KAL-C1). Kanał błędnie zwany też Kłodawką (M25), Kłodawskim Kanałem 2 (H 187, więcej o kanale zob. ZEG 278).

142. Osterburgs S., jez.

Dotąd znane dopiero z literatury powstałej w XVIII w. (Br 21). Już w XIX wieku to dwa zanikające jez. *Gr. i Kl. Osterburg S.*, z których brał początek Kanał Kłodawski 1775 (KK 95), latem tylko bagna koło owczarni, dzisiaj leśniczówki Sucha, wówczas o nazwie Osterburg (BM 114, 365). Sądząc z n. jez. i m., to pamiątki po istniejącej w średniowieczu m. Nazwa nawiązuje do zamku Osterburg w Starej Marchii (Altmark), zwłaszcza że i pobliska m. Więclaw (dawniej *Späning, Speninghe* 1298) nawiązuje do średniowiecznej m. *Spenynghe* SW od Osterburga. W nazwach tych przetrwał ślad po rycerskiej rodzinie przybyłej w XIII w. w te okolice. Bruning *de Osterburg* w 1281 roku był obecny przy nadawaniu przywileju miastu Myślibórz, Ulryk *de Osterburch* towarzyszył margrabiemu w pobliskim Golinie w 1290 roku, inny Bruning w 1337 roku miał lenno w Kłodawie (CDB XVIII, 440, 65, NL 21).

143. „Szerokie Bagno”

Tworzące rynną bagna *Breite Bruch* NE od m. Łubianka (*Breite Bruch* z końca XVIII w., wcześniej, jak w 1775 roku n. terenowa). Ślad po jez. 1900 (M 1633).

144. „Krowie Bagno”

Kuhdamm Wiese, bagna NW od m. Łubianka tworzące rynną pojezierną odwadnianą przez potok, 1900 (M 1633).

145. Ściegienko (SNG) jez

stagnum parvum Stechow, Stechowe 1300, jez. nadane cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 371); *stagnum Stechow* w Puszczy Golińskiej 1337 (NL 32, ale może dotyczyć

jez. Marwicko w zlewni Myśli), *lütke Stechow* 1521 potwierdzone rodowi Marwitzów (CDB A XVIII, 437). W XVIII wieku było już trzy jez. o tej n.: *Stech* S. k. Karska z połowem ryb 4 sieciami – Ściegienko 20 ha 1991 (CKJP 84, nr 6), Ściegienko (Ściegieńsko) 21.15 ha 1996 (AWG nr 220), 20,3 ha 1996 (KJP nr 903).

146. **Wielka Łąka** (SNG)

Wild Wiese i nieco dalej na W *Höllander Wiese* 1900 (M 1634), to bagniste łąki pocięte rowami połączone Świnim Potokiem z Kłodawskim Kanałem.

147. **Świni Potok**

Heideholländer Fl., *Holländer Fl.*, *Schweine Fl.*, odprowadzający wody z Wielkiej Łąki do Kłodawskiego Kanału (KK 95, M 1634). Pozostaje w związku z łąką *Holländer Wiese*.

Zlewnia Kłodawy:

148. **Flosskanal, Umgelungskanal**

Kanał przekopany około 1816 roku, równoległy do Kłodawy, wpływający od W do jez. Kłodawsko (KK 126).

149. **Kłodawsko** (SNG), jez.

Mühlen S. 1589 (KAH 72), *Cladow S* (sztych Meriana z 1650), potem *Himmelstädter S.* od n. klasztoru cystersów w Mironicach: *Locus celi* 1300, *Hemelstede* 1406 (CDB A XVIII, 371, 418), jez. oblewające od NW m. Mironice (*Himmelstädt*). Pow. 200 morgów 1775 (KK 95), 184 morgów w końcu XVIII wieku (Br 19), 46,35 ha 1897 (KAL 33), 37 ha 1948 (KJP-W nr 345), Kłodawsko 12.5 ha 1991 (CKJP 84, nr 8), stawy hodowlane 1999 (M).

150. **Stichkanal**

odcinek Kłodawki wypływający z jez. Kłodawsko, zaniedbany i zamulony w XX wieku (KK 105).

Zlewnia Grabinki:

151. **Grabinka** (SNG) l. dp. Kłodawy (Kłodawskiego Kanału).

Gräven Fl. 1893 (M 1634), wpływający z jez. Grabino, 1944. Grodna 1934 (KAL-C1) w nawiązaniu do jez. *Greden*, nr 152. Także Grodna, Grabianka 1968 (M100), 2007 (ZEG 190).

152. **Grabino** (SNG), jez.

stagnum Greden 1300, nadane cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 371), *Greven* 1589 domeny państwowej w Mironicach z 11 toniami sieciowymi (KAH 72), w XVIII wieku 7 sieciami (Br.19); *Gräven S.* na N od Kłodawy 1944. Pow. 36,79 ha 1930 (KL 33), 36 ha 1948 (KJP-W nr 182), Grędeń 1921 (KBW I, 268), Grodna 1934 (KAL-C1) w użyciu 1948 Wielkie (KU). – Grabino 36 ha 1991 (CKJP 84, nr 9), Grabino (Gołębie) 35.2 ha 1992 (AWG nr 320), Grabino 36.4 ha 1996 (KJP nr 904). Od NW do jez. przylegało w XIX wieku bagno *Gräven Bruch* (M 1634).

153. Wedemen S.

Jez. domeny w Mironicach 1589, z połowem ryb 7 dużymi sieciami, wymienione po jez. Mrowino, Lubie a przed Grabino i Myszęcino (KAH 72). Nie daje się zlokalizować.

Zlewnia Marwicy:

154. Marwica (SNG) p. dp. Kłodawy

Wypływa z okolic m. Golin (ale nie z jez. Koziego, jak H 187); *Fliess* 1517, 1571, 1583 między jez. Prądno i Marwickim Młynem i S od m. Santoczno, w całości potwierdzany rodowi Marwitzów z Martwic; *Marwitzer Mühlenfliess* 1571 (KN 87), *Branden Fl.* 1589 (KAH 57). Powyżej m. Jastrzębiec dawniej *Bullen Gr.*, potem *Prange Gr.*, *Pranden Fl.* (1870), płynący od jez. Prądno przez pojezierną łąkę *Prangenseewiese* (KN 94). Tam też jako *Roten Fl.* (KAH 57). *Marwitzer Mühlen Fl.* 1944. – W dolnym biegu k. m. Santocko (*Zanzin* 1300, 1944), jako *Zanziner Fl.* 1736 (KL 29), 1944 (M 1704, KU), Santoczna 1934 (KAL-C1, K 187). Górny bieg nosi n. od m. Marwice (*Marwitz* 1337, wcześniej ród rycerski von der Marwitz od 1289 roku w okolicy Gorzowa, w Marwicach w 1350). Dolny bieg od sątok – „co razem ścieka”, określenia dla zbiegu rzek (R. 87).

155. Prądno (KAL-C1)

Jez., dziś bagno u źródeł Marwicy. Przed 1337 rokiem wieś *Prandim* (CDB A XXIV, 25) to *Brandayn* 1337 w ziemi myśliborskiej, *Branden* 1341 wieś nadana kolegiacie myśliborskiej (NL 20, CDB A XVIII, 455), potem opuszczona. Pozostaje w związku z jez. *Pranden* 1300 nadanym cystersom z Mironic, wymienionym po jez. Parzeńsko a przed *Colpin* (to dziś bagno Chłopiny w zlewni Myśli), *Brandan* 1337 (CDB A XVIII, 372, NL 22), *Brandesee* 1517 własność cystersów z Mironic i rodu Marwitzów z Marwic, wymienione po Marwickim Stawie, przed rzeką płynącą z tego jez. do jakiegoś stawu wokół łąk (CDB A XXIV, 228), *Pranden S.* 1583 gdy to znów mowa o rzece płynącej z tego jez. do Marwickiego Stawu (KN 93), *Prande S.* i *Branden Fl.* (tj. Marwica) 1589 (KAH 57). Potem już tylko bagnista łąka *Prangenseewiese* 1870 N od m. Jastrzębiec (KN 93), *Prangen* 1890 (M 1633). N. wyprowadzano od piasku, piaszczystych brzegów (MO 145) lub karczunku (PO 72).

156. Pstrąży Staw

Fahren T. 1571 staw odstąpiony przez Marwitzów margrabiemu Janowi (KN 87), tyle co *Forellen T.*, zap. na miejscu późniejszych łąk o n. *Lachs-forellen Br.* nad Marwicą, NW od m. Rębowo 1900 (M 1633).

157. Marwicki Staw

Staw młyna w Marwicach wspomnianego w 1317 roku. W 1517 roku rodowi Marwitzów potwierdzono młyn *Marwitzsche Mole*, odcinek rzeki (Marwicy) powyżej i poniżej oraz staw młyński *Marwitzer T.* (CDB A XXIV, 228). *Marwitzer Mühlenteich* 1583 (KN 93). W 1829 roku wysoka woda zniszczyła młyn i odtąd tu rozległe bagna i łąka o tej n. (M 1633, KL 198).

158. **Łosiowa** (KAL-C1) l. dp. (R 84), l. lub pr. dp. Marwicy (DNW I, 133): *das Lossawische Fl.* 1517 z miejscem po młynie, potwierdzony Marwitzom z Marwic (CDB A XXIV, 228). Łosiowa, Łosiowicca (DNW I, 133 za S. Kozierowskim). Identyfikacja z jednym z potoków N i NE od Marwic – możliwa.

159. **Santocko** (SNG), jez.

stagnum Zanzyn 1300 nadane cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 372) 1,5 km E od m. Santocko (*Zaczyn, Czanzyn* 1300, *Szantzin* 1337, *Zanzin* 1944); *Zanzinsche S.* 1589 z połowem ryb dwoma sieciami (KAH 72), *Zanzin S.* w XVIII wieku z połowem ryb jedną siecią (Br. 23), *Zanziner S.* zarastające 1890 (M 1704), 1944. Pow. 6, 67 ha 1930 (KL 34), 7 ha 1948 (KJP-W nr 482). – Mironickie (Santocko) 5 ha 1991 (CKJP 84, nr 7), Santoczynek, Santocko 6.25 ha 1992 (AWG, nr 318), Santocko 10,3 ha 1996 (KJP nr 902), Mironickie (Polne) (M).

160. „**Golebie**” jez. Tauben S. 1589 na polach wsi Santocko (KAH 81), do skreślenia, bo to jez. k. Marzęcina, nr 134].

161. **Mühlen Fl.** zap. l. dp. Marwicy, równoległy do Kłodawy.

W 1589 między m. Kłodawa i Chwałęcice (KAH 79).

162. **Kociołek**, jez.

Kessel Pf. 1589 przy opisie S granic Santocka opodal drogi do Małyszyna (KAH 82).

163. **Klasztorny Staw**

Kloster T. 1589, staw w Santocku (KAH 81), przed XVI w. własność cystersów z Mironic.

164. **Czerw**, jez.

Röte S. 1589 własność domeny w Mironicach, wymienione po jez. Kłodawskim a przed jez. Santocko, z połowem ryb jedną siecią (KAH 72).

165. **Strusi Staw**

Straussen T. 1589, staw na polach Santocka oddzielony lasem od m. Marwicko (KAH 81). N. może pamiątką po wielkim rodzie rycerskim von Strauss mającym dobra od XIV w. w tych okolicach.

166. **Trzciniec**

Rohr Pf. 1589, staw gdzieś koło m. Smółczyn SW od Marwic (KAH 82).

Zlewnia dolnej Kłodawy:

167. **Kłodawskie** (SNG) jez.

stagnum Clodow 1300 nadane cystersom z Mironic, wymienione po jez. Santoczno, przed jez. Grabino (CDB A XVIII, 372), *Kladowsche S.* 1589 (KAH 72), *Kladow S.* w XVIII w. z połowem ryb 7 sieciami (Br. 18), *Kladow S.* 1944 w Kłodawie wzdłuż drogi do Gorzowa. Pow. 26 ha 1930 (KL 33), 27 ha 1948 (KJP-W nr 253), Kłodawa 26 ha 1991 (CKJP 84, nr 10), Kłodawa (Kłodawskie) 24.35 ha 1992 (AWG nr 321), Kłodawskie 25.9 ha 1996 (KJP nr 905, zob. też ZEG 278). Obok m. Kłodawa: *Clodow, Cloden* 1300, *Kladow* 1311, 1944.

168. „**Błotne**” (ZEG) jez.

W 1517 roku Marwitzom z Marwic potwierdzono wieś Chwałęcice wraz z małym jez. w pobliżu ich dworu (CDB A XXIV, 229), *Heinersdorfschen S.* 1594 obiektem sporu domeny państwowej z Mironic z radą miasta Gorzów. Od 1900 roku kąpie-

lisko garnizonowe, od 1929 prywatne, po 1945 opuszczone i zrujnowane (ZEG 54), *Heinersdorfer S.* o pow. 3,24 ha 1930 (KL 33), z legendą dotyczącą czasów cystersów z Mironic⁴⁰. W N części Gorzowa, obecnie już zarastające przy ul. Błotnej. Dawna nazwa od pobliskiej wsi Chwałęcice: *Heinrikesdorp* 1300, *Heinersdorf* 1944. Czy to jez. Blotne lub Błotno, 2003, E od m. Malyszyn Wielki (DNW II, 28)?

169. *Schiefen S.*

Własność młyna w Mironicach w 1589 roku, z połowem ryb dwoma małymi sieciami (KAH 70).

170. *Himmelstädter Fl.*

Uregulowany w 1767 roku potok w Mironicach (*Himmelstädt*) po obniżeniu poziomu wody w mironickim stawie młyńskim (KK 93).

171. *Gorzowski Potok*

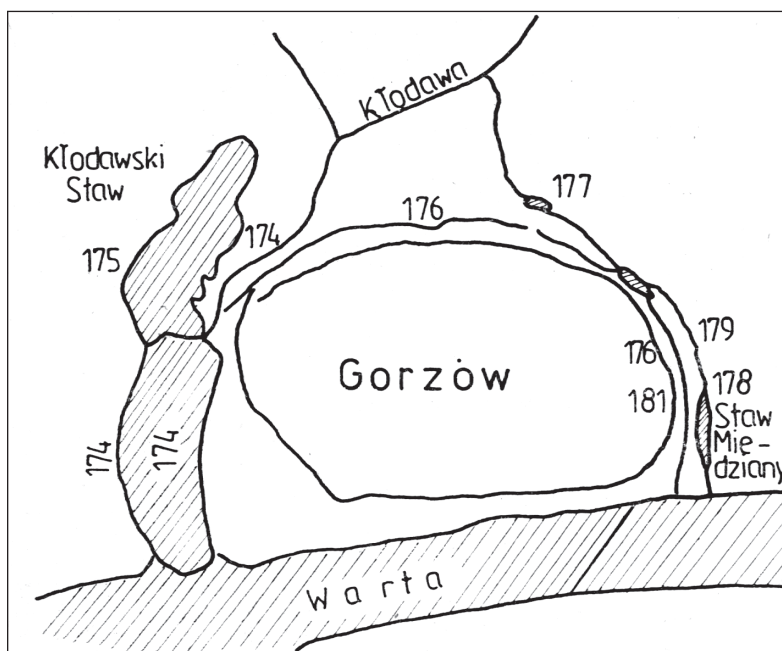
W 1589 roku potok *Landsbergischen Fl.* na polach m. Kłodawa (KAH 76).

172. *Górny Staw*

Ober T. 1404 staw młyński Gorzowa na Kłodawie, wspomniany przy sprzedaży przez Gorzów młyna Górnego (*Ober Mühle*) Zakonowi Krzyżackiemu (Rep. nr 125).

173. *Tylny Staw*

Hintermühlen T. staw młyna Tylnego (*Hintermühle*) w Gorzowie, o pow. 0,16 ha 1930 (KL 33).

Mapka nr 5: Kłodawa w rejonie ujścia na terenie Gorzowa w XVII-XVIII wieku
(za: Przegląd Zachodniopomorski 1987 nr 2)

40 Zob. G. Hoyer-Wendorff, *Eine Legende vom Heinersdorfer See*, „Heimatblatt... Landsberg“ 1993, nr 4, 5.

Kłodawa nieco na N od Gorzowa rozwidła się na dwa ramiona oblewające miasto od W i E, przy czym obecnie W jest głównym. Miasto już w czasie lokacji w 1257 roku otrzymało prawo budowy młynów na rzece. W 1321 roku słyszymy o trzech młynach (PU nr, nr 3443). Poziom wody w potokach Kłodawy, spiętrzanych również dla uzyskania naturalnej przeszkody broniącej miasta i zasilania fosy, jeszcze w XVII wieku był wysoki. Rudolf Eckert, badacz dziejów Gorzowa, dlatego nawet sądził, że miasto założono na lewym brzegu Warty oblewającej je od N, oraz że dopiero dla podniesienia obronnych walorów przekopano obecne koryto rzeki, co do XIV wieku sytuowało je na wyspie. Dopiero później, by zapewnić rozwój przestrzenny, wody rzeki miano skierować w koryto południowe (E 15). Był jednak pod wrażeniem planów miasta z XVII wieku, na których ramiona Kłodawy są jeszcze bardzo okazałe (F 28).

174. *Wehr Gr. i Mühlen Fl.*

Zachodnie ramię Kłodawy w Gorzowie przy Bramie Młyńskiej odpływ ze Stawu Kłodawskiego⁴¹, z kąpieliskiem u ujścia od 1824 r., widoczne jeszcze na mapie z 1960 r. (ZEG 402)

175. **Staw Kłodawski** (F10)

Unter T. (staw „dolny”, staw „dolnego młyna”) 1403 (wcześniej zap. od 1257 roku sołtysów Gorzowa), staw młyński wyłączony ze sprzedaży młynów przez Gorzów Zakonowi Krzyżackiemu (Rep. nr 125), *Cladow T.* 1751 z prawem połowu ryb przez radę miejską,⁴² 1776 (KK 110), *Kladowteich* 1944. To staw młyna Czterokołowego (*Vierradenmühle*) o pow. 2,75 ha 1930 (KL 33), na W ramieniu Kłodawy, która wypływa zeń dwoma korytami do Warty. Obecnie akwen z wysepką w Parku Wiosny Ludów w Gorzowie (historia stawu zob. ZEG 270).

176. *Mühlen Gr.*

Potok młyński N i E od Gorzowa, przekopany zap. dopiero w czasach krzyżackich (1402–1454) w celach obronnych. Niedaleko jego uj. do Kłodawy Krzyżacy zbudowali młyn „Fosny” (*Grabenmühle*). Dalej potok płynie równoległe do Rowu Miedzianego. Na sztychu Meriana z połowy XVII w. określony Kłodawą

176a. **Ruski Staw** (ZEG)

Schützensee jez. odnotowane w 1446, 1591, niewielki akwen w Gorzowie między ul. Roosevelta i Chodkiewicza przy ul. Emilii Plater, dawniej bractwa kurkowego, stąd jego niem. dawna „strzelnicza” n. Bractwo miało prawo łowić w nim ryby. Obecnie potocznie Ruski Staw, bo w latach 1945–1950 znajdował się w strefie wojsk radzieckich i nie był dostępny dla mieszkańców (więcej ZEG 527).

176b. *Schießgraben*

w Gorzowie 1939, w rejonie Musterplatze⁴³ (Placu Grunwaldzkiego).

177. *Mühlen T.*

1589 staw młyna *Fernemühle* w Gorzowie (KAH 72).

41 „Die Neumark” 4, 1927, s. 29.

42 Tamże 3, 1926, s. 103.

43 G. Radecke, *Flurnamen des Stadt u. Kreis Landsberg*, „Die Heimat” 1940, nr 3.

178. Staw Miedziany (F10)

Kupferteich staw młyna Miedzianego (*Kupfermühle*) połączony Rowem Miedzianym ze Stawem Młyńskim przy Bramie Santockiej (K 153). Wspomniany 1562, 1724 (KAH 71)⁴⁴. Jeszcze w XVII wieku było to naturalne zakole Warty, które dało n. młynowi. Około 1881 roku, zabudowując teren w kierunku NE od miasta, w rejonie młyna *Fernemühle* odkryto kule artyleryjskie i inne militaria (E II, 43).

179. Miedziany Rów (L 153)

Kupfergraben, rów równoległy do Kłodawy/ *Mühlen F.* w Gorzowie zasilający Młyn Miedziany, wspomniany 1562, spalony zap. w 1585 roku i nieodbudowany. Rów w 1588 roku jako płynący z Kłodawy koło młyna *Fernemühle* wzdłuż murów miejskich (KAH 71). Widoczny na sztychu Meriana z połowy XVII wieku.

180. Grabenmühlen Fl.

W 1589 roku młynówka młyna *Grab-Mühle = Grabenmühle*/Fosnego istniejącego koło Bramy Santockiej w Gorzowie od 1426 do 1790 roku, napędzanego przez rów *Mühlgraben*, z nazwą od fosy (*Graben*) miejskiej. Obszerny opis ciek i jego losów po zasypaniu w latach 1827-29 po rozebraniu młyna w końcu XVIII wieku (ZEG. 402). Śladem później tylko ulica *Grabenmühlen Strasse* (KAH 71)⁴⁵.

181. Staw Złotej Rybki

Goldfisch T. staw E od doliny Kłodawy w parku gorzowskim⁴⁶.

IIIa. Zlewnia Srebrnej

182. Srebrna (KAL-C1, SNG), l. dp. Kłodawy

Silber Fl. 1664 (KN 97), 1775 (KK 99).1944. Początek bierze w jez. Ostrowite obok młyna *Silbermühle*, między Kłodawą i Srebrną Górą (*Silberberg*)⁴⁷. Na niej też wojcieszyci most *Wormsfelder Silberbrücke* 1589 na pograniczu pól Kłodawy i Wojcieszyc (KAH 71). W dolnym biegu *Wormsfelder Fl.* od m. Wojcieszyc (*Wormsfelde*) albo jakiś jej dp.

183. Jezierzec (SNG), jez.

stagnum Ieserik 1300 nadane cystersom z Mironice (CDB A XVIII, 372), *Jäseritz S.* 1900 (M 1634), *Der Jaeserick* 1927⁴⁸, *Jaeserich S.* 1930 o pow. 34, 32 ha (KL 33), *Der Jäserick* 1944 (SNG), Jezioro 1934 (KAL-C1), Jezierzyc w użyciu 1948 (KU) o pow. 32 ha (KJP-W nr 217), Jezierzyc 22.5 ha 1991 (CKJP 84, nr 12), 17.83 ha 1992 (AWG nr 130).

44 O. Kaplick, *Die Grabenmühle in Landsberg a. W.* „Die Neumark“ 2, 1925, s. 133 i n.

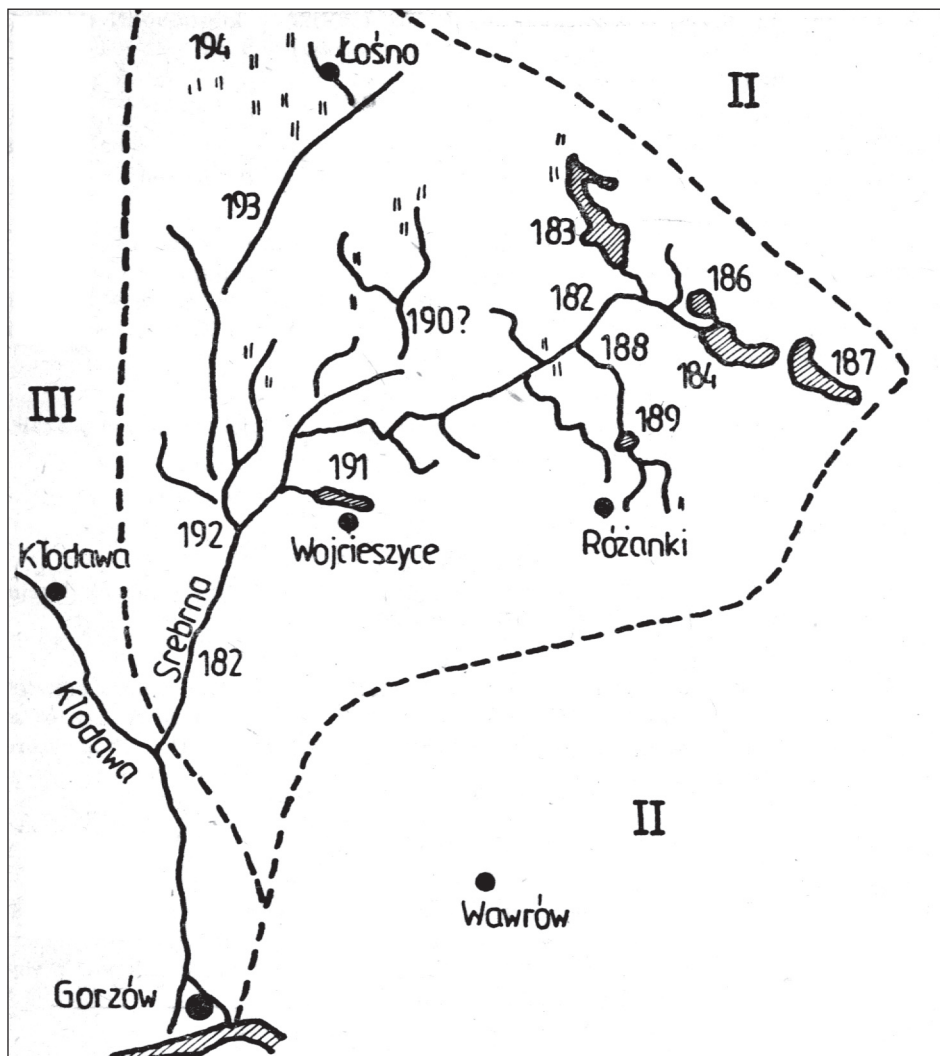
45 Tamże, s. 133-138, *Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg, Bd VII/3:Kreis Landsberg*, Berlin 1928, s. 86.

46 F. Buchholz, *Landsberg. Ein Führer durch die Stadt und ihre Umgebung*, Landsberg 1927, s. 46.

47 -tur-, *Eine alte Mühle und was sie erlebte*, „Die Heimat“ 1936, nr 19, s. 1, gdzie rozważania na temat jej nazwy.

48 A. Hänsele, *Stolzenberg und Wormsfelde im Landsberger Kreise. Aus der Geschichte der anhaltinischen Besitzungen in der Neumark*, „Ddie Heimat“ 1927, nr 13.

Mapka nr 6: Zlewnia Srebrnej, lewego dopływu Kłodawy
(za: Przegląd Zachodniopomorski 1987 nr 2)

184. **Ostrowite** (SNG), jez.

Gr. Osterwitz 1900 (M 1635), 1944, Ostrowiec Wielka 1934 (KAL-C1), Ostrowieckie Duże 1949 w użyciu (KU), o pow. 28,31 ha 1930 (KL 34), 26 ha 1948 (KJP-W nr 402). Ostrowite 1947 (M50), 26 ha 1991 (CKJP 85, nr 16), 27,3 ha 1996 (KJP nr 907). – Przed laty nie miałem w wyrobionego zdania w sprawie identyfikacji jezior *Botscowe* i *Ostrowyż* należących „dawniej” do kasztelanii santockiej, z nadania Bolesława Pobożnego dla templariuszy z Chwarszczan w 1259 roku. Jeszcze w 1989 i 2002 poszukiwałem jezior w zlewni Santocznej, kojarząc je z jez. Ostrowite i Ostrowieckie Małe (dawniej Gross i Klein Osterwitz u źródeł rzeki Srebrnej, dopływu Kłodawki

na płn. – wsch. od wsi Różanki, 10 km na płn. od Santoka, tam też z konieczności lokując i to pierwsze, Botscowe⁴⁹, również sugerując się bliskością grodu santockiego, chociaż tam nie stwierdza się własności templariuszy ani potem ich sukcesorów, joannitów. Tymczasem to jez. Postne i Ostowieckie k. Barnówka w zlewni Myśli, co sprostowano w 2007 r.⁵⁰ jednak nadal (w 2010) jezioro z 1259 lokalizowano w zlewni Srebrnej (DNW II, 275).

185. **Herrenpfuhl**

małe jez. w Wojcieszycach⁵¹.

186. **Ostowieckie Małe** (SNG) jez.

Kl. Ostervitz 1944. Ostrowie Małe 1948 o pow. 8 ha (KJP-W nr 403). - bez nazwy 5.7 ha 1991 (CKJP 84, nr 15), Jez. 6.51 ha 1996 (AWG nr 331).

187. **Nierzym** (SNG) jez.

Nierim S. 1811⁵² 1944 (SNG), Nierybno 1934 (KAL-C1), Piaski w praktyce 1949 (KU) o pow. 20 ha (KJP-W nr 381). Nierzym 18.5 ha 1991 (CKJP 84, nr 17), 18.76 ha 1996 (AWG nr 333), 19 ha 1996 (KJP nr 906). Zaliczane do zlewni Raczej (H 189).

188. **Racza Struga** (SNG) l. dp. Srebrnej

Schloss Gr. z n. od zamku (pałacu) w Różankach, płynący z okolic m. Różanki w kierunku N do leśniczówki Różanki Mokre, gdzie skręca na W. N. polską wprowadzono od jez. Recko (KU).

189. **Recko** (SNG) jez.

Reetz S. 1 km na N od m. Różanki w korycie Raczej Strugi, o pow. 1,79 ha 1930 (KL 34), wyraźne jeszcze na mapie z 1931 roku, jako łąka na mapie z 1939 (KU).

190. **Dębrzynka** (SNG) potok, p. dp. Łosiny? (R 138), raczej l. dp. Srebrnej N od Wojcieszyc, gdzie łąg *Eichwerder Br.* 1900 (M 1634).

Eichwerder, niezlokalizowany dokładnie. Nadleśnictwo gorzowskie w 1949 roku lokalizowało go w leśnictwie Wojcieszycze i Dąbrowa, proponując n. tłumaczeniową Dąbrówka. Przypuszczano, że pozostaje w związku z drogą *Eichwerder Weg*, dziś Dębówka (KU).

191. **Wojcieszyckie** (SNG) jez.

Haus S., ale też *Wormsfelder S.* oblewające od N majątek w Wojcieszycach (*Wormsfelde*), stąd jego n. Pow. 11 ha 1948 (KJP-W nr 639) – Wojcieszyckie 10 ha 1991 (CKJP 84, nr 11), Wojcieszycze 8.61 ha 1992 (AWG nr 322).

–191b. **Bahrsche Pf.**

małe jez. w Wojcieszycach opodal dawnego gospodarstwa Bahrscha.

–191c. **Maser Pf.** jeziorko

przy zach. krańcu Wojcieszyc, zanikające latem.

49 E. Rymar, *Nazwy wodne dorzecza dolnej Odry (dokumentacja, identyfikacja, lokalizacja. cz. IV: Prawobrzeżna Warta między Santokiem i Kostrzynem, „Przegląd Zachodniopomorski” R. IV, 1989, z. 1/2, s. 256, nr. 184, 185. W ślad za tym także DNW II, s. 34.*

50 E. Rymar, *Postne (Bothscowe) i Ostowieckie (Ostrovyz). Dwa jeziora z nadania Bolesława Pobożnego dla chwarszczańskich templariuszy (1259), „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 14, 2007, s. 317-322.*

51 „Die Heimat” 1935, nr 17.

52 A. Hänseler, *Die Regelung der gutsherrlich-bauerlichen Verhältnisse und die Separationen in der Gemeinde Zantoch, „Die Neumark” 5, 1928, s. 10.*

–191d. **Egel Pf.**

jez. płd. od *Maser Pfuhl*.⁵³

192. **Gottes Fenn**

Bagno na pograniczu Kłodawy i Wojcieszyc 1589 (KAH 79).

193. **Łosina** (SNG), p. dp. Srebrnej

– *rivus Lozsten* 1300 w opisie granic posiadłości opactwa cysterskiego z Mironic (CDB A XVIII, 372), *Lotzener Fl.* wypływa z bagien koło m. Łośno (*Lotzen*), w górnym biegu jako *Haupt Gr.* (KU). Lucina 1934 (KAL-C1, H 187, DNW I, 133).

194. **Lucin** (KAL-C1)

Bagno *Lotsten* 1300 nadane cystersom z Mironic (CDB A XVIII, 372), potem *Lottstein* 1548 (KN 85), *Lootzen Br.* 1745⁵⁴, Lutzin 1921 (KBW IV, 476, ale wątpliwe czy o ten obiekt tam chodzi). W 1744 roku obok powstała huta *Lotzensche Hütte*, obok której w 1775 roku wieś *Lotzen*, dziś Łośno.

IV. Dolna Warta między ujściem Kłodawy i ujściem Witnej:

195. **Dragun** jez. w Gorzowie

der Draghun 1446 nadane bractwu strzeleckiemu z Gorzowa (E II, 49), *Dragun* 1751, na przedmieściu „Frydrychów” (*Friedrichstadt*), Dragon do XIX eksploatowane przez mieszkańców chyży gorzowskiej⁵⁵; *die Draege* 1888 równoległe do Warty, ale podobno zasypane w 1882 roku. *Dragunsee*, przez miejscową ludność chyży i przedmieścia zwane *Trajun*, *Traijonale*, ale też tam *die Dröge*, *Dräge*. Dawniej starorzecze Warty k. gazowni, 1939.⁵⁶ Od 1895 roku w sąsiedztwie tego akwenu wytyczono ulicę *Drägestrasse*, dziś Żelazną (KL 133, ZEG 123).

–195a-c **Hecht – Diebel-Plötzen See**,

jeziora w okolicy Gorzowa, z nazwami od ryb, 1939.⁵⁷

196. **Röte Pf.**

W 1539 jez. w Chróściku, nadane ostatniemu opatowi cystersów z Mironic (KL 56).

197. **Małyszki**, jez.

Merzdorfer S. koło m. Malyszyn (*Mertensdorp* 1300, *Merzdorf* 1944), o pow. 2,41 ha 1930 (KL 34).

198. **Małycki Staw**

Merzdorfer T. staw N od Małyszyna o pow. 0,78 ha 1930 (KL 34).

199. **Chróścickie Jez.**

Neuendorfer S. w m. Chróścik (*Neuendorf*) o pow. 0, 60 i 0,76 ha 1930 (KL 34).

200. **Neuendorfer Freilands Pf.**

Jez. N od m. Chróścik, SE od m. Baczyna 1900, 1934 (M 1701, KL 34).

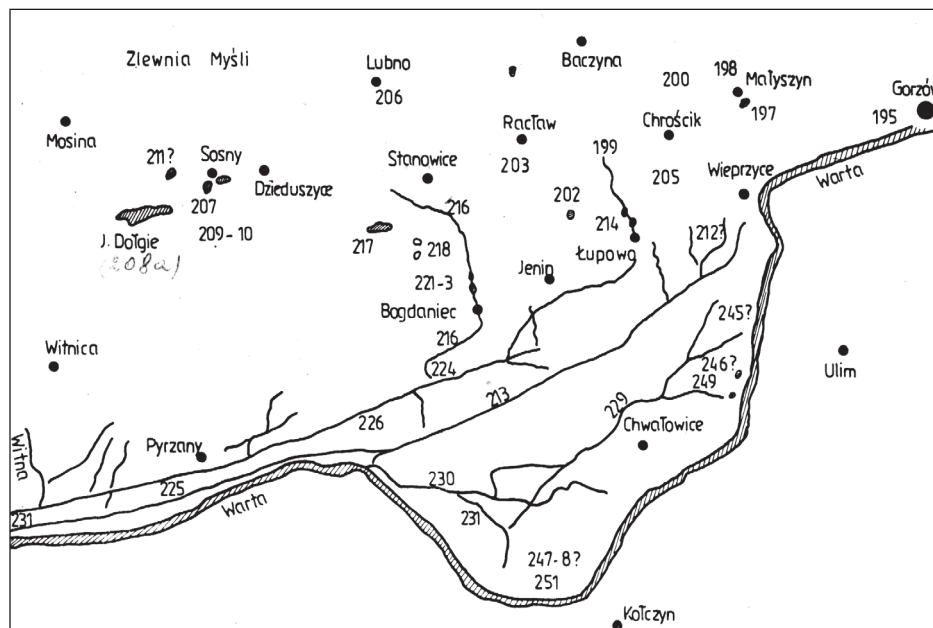
53 „Die Heimat“ 1935, nr 17..

54 W. Hoff, *Die Glashütter der Neumark in friederizianischer Zeit.* „Die Neumark“ 13, 1941, s. 78.

55 „Die Neumark“ 3, 1926, s. 103.

56 G. Radecke, dz. cyt.

57 Tamże.

Mapka nr 7: prawobrzeże Warty między uj. Kłodawy a uj. Witnej
(za: Przegląd Zachodniopomorski 1987 nr 2)

201. *Möllenteich*

1589 staw młyński w Chróściku (KAH 72).

202. *Maser Pf.*

Jez. w lesie NE od m. Łupowo 1850 (BL 147), E od drogi Raciław-Łupowo 1900 (M 1703).

203. *Ranke Pf.*

Jez. W od m. Raciław 1900 (M 1703). Obecnie nie istnieje.

– 203a. *Rollappen Pfühle*

To kilka małych jezior w Raciławskim Lesie (NW od m. Baczyzna), SE od Latowic na mapach w skali 1:25000 z 1893, 1934.

204. *Hilder*

Staw w Chróściku nadany w 1539 roku ostatniemu opatowi cystersów z Mironic (KL 56); *Kleiner Helder* 1589 (KAH 72).

205. *Mühlen Fl.*, rzeka

Potok młyński na pograniczu Łupowa, Chróścika i Wierprzyc (KAH 87), na polach Wierprzyc na terenie *Mühlenbruch* przy drodze do Chróścika 1924 (HGW 3).

– 205a. *Verlorene Fl.*,

Potok w Wierprzycach przy drodze do Małyszyna zanikający w piasku, nie docierał do drogi Gorzów-Łupowo, 1924 (HGW 3).

– 205b. *Modder Fl.*,

Potok w Wierprzycach na W od poprzedniego, ponad szosą, opodal przejazdu kolei żelaznej Gorzów – Myślibórz. Między nim i *Mühlenfliess* znajduje się wczesnośredniowieczne grodzisko 1 km SW od wsi przy drodze do Kostrzyna, 1924 (HGW 3).

– 205c. **Katharinen Fl.** (*Kathrinkenfliess*)

Potok w Wieprzycach na W od poprzedniego, 1924 (HGW 3).

– 205d. **Lichel Fl.**

Potok w Wieprzycach na W od poprzedniego, 1924 (HGW 3).

206. **Liebenower Dorfteich**

Staw w Lubnie o pow. 0,4 ha 1930 (KL 34).

207. **Charlottenhofer S.**

Jez. o pow. 3, 05 ha 1930 (KL 33), sądząc z n., jedno z jezior koło m. Sosny (*Charlottenhof*)– bez polskiej nazwy 2.7 ha 1991 (CKJP 84, nr 2).

208. **Charlottenhofer Gutsteich**

Jez. NW od m. Sosny (*Charlottenhof*) o pow. 1 ha 1930 (KL 33)

– 208a. **Długie** (też Dołgie)

w zlewni Witnej, na SW od m. Sosny. Do 1945 *Klarer Dolgen* (H 188), Długie 1983 (H.188), 2010 (DNW II, 74).

209. **Kratzen Pf.**

Jez. S. od m. Sosny o pow. 0,48 ha 1930 (KL 33).

210. **Kessel Pf.**

Jez. S od m. Sosny o pow. 0,32 ha 1930 (KL 33).

211. **Sosno** (KAL-B2, R 147) l. dp. Witnej (R.147)?

Zossen woda koło Witnicy (KAL), zap. to jednak jez.W od m. Sosny, o pow. 2 ha (KJP-W nr 509), od którego utworzono polską n. m. Sosny.

212. **Markscheidungunge**

Potok graniczny 1589 na granicy pól Łupowa i Wieprzyc (KAH 87). *Marschlings* (zapewne poprawnie: *Marklings*) Fl. w Wieprzycach, graniczny (stąd nazwa) z Łupowem, 1924. W opisie pogranicza wsi z 14 II 1674 napisano, że *Markscheide* płynie do Łupowa, a w 1676 roku że przecina drogę z Wieprzyc do Łupowa (HGW 3).

213. **Wieprzycki Kanał** (SNG) l. dp. Zosineckiego Kanału (KU)

Sommer Gr. (1944) powstał w II połowie XVIII w. wzdłuż „letniego wału” (*Sommerdamm*), jeszcze w 1786 bez n., o długości 22 km kanał w Białycku zaczynający się 2 km na W od wsi Wieprzycy (*Werpezowe* 1325, *Wepritz* 1944), płynący na SW (ZEG 678, zob. Cz 304). Odbiera też wody **Kanału Podjenin** pomiędzy Świerkocinem a Podjeninem (Cz. 304).

– 213a. **Polling** l. dp. Wieprzyckiego Kanału na NE od m. Jeniniec 1893, 1934 9M nr 1775, DNW I, 185)

214. **Łupica** (SNG), dawniej dp. Warty, obecnie Osiemnastki, ubogi w wodę .

Płynie wąwozem, odwadnia tereny między m. Chróścik i Raclaw. *Loppower Fl.* 1517 z miejscem po młynie⁵⁸. Miejscowa ludność mówiła, że potok płynie tylko przez połowę doby, od północy do południa. *Loppowschen Fl.* 1 VI 1586 (KAL 87) kiedy to po wielkiej burzy rzeka zalała i zniszczyła pola uprawne, młyn, powodując śmierć pięciu osób, podobnie 28 VII 1789 po oberwaniu chmury zalała domy w Łupowie aż po dachy (KAL 87, KL 29). Potem *Klinge* 1944. Ludność zwała ją też *vorderen Klinge* dla odróżniania od *hinterste Klinge*, północnego odgałęzienia

58 O. Kaplick, *Die Landsberger Mühlen zur Zeit der ersten Hohenzollern*, „Die Neumark“ 1, 1924, s. 77.

tego wąwozu k. Baczyny. Pierwsza n. od m. Łupowo (*Loppowe* 1278, *Loppow* 1944), druga jak k. Frankfurtu w XIV i jeszcze w XIX wieku. Oznacza wodę płynącą przez wąską dolinę (jar) o stromych brzegach powodującą szmer (hałas)⁵⁹. N. polska nie jest jednak stosowana albo zamieniona na mapach na Kanał Maszówek, Kanał Stara Warta (Cz 275).

– 214a. **Maser Pf.**

Jeziorko w lesie nad Łupicą k. Łupowa między Wieprzycami i Witnicą⁶⁰.

– 214b. **Pachlitzer See** (?) jez.

nad którym w 1782 roku Johann Joachim Bellermann z Berlina w diariuszu swej podróży odnotował poranny posiłek w drodze z Marwic do Dzieduszyca i Witnicy⁶¹. Niezidentyfikowane w tej okolicy.

215. **Verlorene Fl.**

Potok wsi Łupowo w Łęgu Warty między łęgiem miasta Gorzów i pograniczem z m. Jenin oraz drogą z Raławia do łęgu, granica pół Raławia po Łupicę, 1589 (KAH 87).

216. **Bogdanka** (SNG), rów, niegdyś dp. Kołomętu, teraz kanału Osiemnastka.

Młynówka już w średniowieczu (1337). *Mühlen Fl.* 1765, *Mühl Bach* 1900 (M 1774), 1944, potok S od m. Bogdaniec (*Düringshof*), który otrzymał n. polską od strugi pod Poznaniem (KU). Będzie to zap. młynówka Jenina (KL 30), *Genniner* – lub *Dühringshofer Mühlen Fl.*, wypływająca ze wzgórz koło m. Stanowice, płynąca równolegle do drogi wzdłuż W granicy pół m. Jenin (*Jenyn* 1278, *Genin* 1944), przecina na pół m. Bogdaniec (*Dühringshof*), a następnie wraz z rowem przekopanym w 1766 roku w kierunku W przez Motylewo do Pożrzadła, z uj. w *Flosskanal* na SE od Nowin Wielkich (KL 177). W 1768 (9?) wody *Mühlenfliess* skierowano na W od Bogdańca nowym rowem o długości 3,5 km między Pożrzadłem i Motylewem⁶². W 2003 na odcinku 3,6 km w Stanowicach i Bogdańcu ponownie uregulowana (ZEG 57).⁶³ Bogdanka 2, pr. dp. Kanału Maszówek 2010 (DNW I, 21). Także tamże na W od m. Jenin: *Genniner Mittelmühlen T.* 1935.

– 216 a. **Badeteich** staw

Na zach. od Stanowic przed 1945⁶⁴.

– 216b. **Kabelgraben** rów w lesie na prawo od drogi Stanowice-Bogdaniec ok. 800 m od Stanowic⁶⁵.

59 O. Kaplick, *Durch die Klinge*, „Die Heimat“ 1924, nr 17, także tenże, *Ein seltsamer Bach*, „Die Heimat“ 1924, nr 2. O katastrofie z 28 VII 1789 roku, kiedy to rzeka wyszła z brzegów, w ciągu 8 minut wszystkie budynki po dachy zalała, niszcząc wszystko w stajniach, chlewach, spichrzach, topiąc 10 osób, B., *Sündflut über Loppow im Jahre 1789*, „Die Heimat“ 1932, nr 10.

60 Tamże; G. Radecke, dz. cyt.

61 O. Kaplick, *Reise durch die Neumark vor 150 Jahren*, „Die Heimat“ 1932, nr 11.

62 O. Kaplick, *Die Dörfer des Landsberger Kreises* [in:] *Landsberg a. d. Warthe*, Bielefeld 1976, Bd I, s. 93, ZEG 57.

63 Z. Linkowski, [w:] „Czas i Przestrzeń” 5, 2002, s. 2.

64 W. Kracht, *Stennewitz. Ein brandenburgisches Dorf in der Neumark wurde zum polnischen Stanowice*, Berlin 2003, s. 13.

65 Tamże.

217. **Stanowickie jeziora**

Stennewitzer S. W od m. Stanowice (*Stenewitz* 1300, *Stennewitz* 1944), o pow. 0,56 ha 1944 (KL 34), zap. i SW od Stanowic o pow. 2,1 ha 1948 (KJP-W nr 522). – Jedno z nich to *Richters Pf.* (1900) obok innego, *Ziegler Fenn*, (nr 219)⁶⁶.

218. **Christinenhofer T.**, staw

O pow. 0,94 ha koło m. Osica (dawniej *Christinenhof*) w 1930 roku (KL 33).

219. **Ziegler Fenn**

Bagno SW od m. Stanowice z małym jeziorkiem w środku, 1900 (M 1703).

220. **Düsteres Fl.** pr. dp. Bogdanki

Düsteres Fl. potok w lesie koło m. Bogdaniec, 1850 (BL 147), 1934 (DNW I, 52).

221-223. **Jenińskie Stawy**

Trzy stawy młyńskie w Jeninie w nurcie potoku Bogdanka: *Genniner Mühlenmühlen T.* o pow. 0,16 ha, *Obermühlen T.* o pow. 0,16 ha, *Untermühlen T.* o pow. 0,28 ha, 1930 (KL). Młyn w Jeninie wspomniano w 1363 roku.

224. **Flosskanal**

Rów przekopany w 1768 koło m. Poźrzadło (SU 11).

225. **Pyrehnischen Gr.**

Rów równoległy do Warty z 1766 roku⁶⁷ S od m. Pyrzany (*Pyrene* 1300, *Pyrehne* 1944).

– 225a. **Gatzke S.** jez.

Około 1 km SW od zabudowania Alte Hofe k. Pyrzan⁶⁸. Ciekawa nazwa słowiańska.

226. **Osiemnastka** (SNG)

Achtzehnfüssiger Gr., kanał główny z 1770 roku równoległy do starego koryta Warty, odwadniający Górny Łęg między Jeninem i Pyrzanami, przechodzący w Maszówek (KU) lub raczej aż do m. Prądy, gdzie przecięty Starą Wartą, a dalej płynie już jako Kłośnik, znajdując uj. w Warcie (KL 23). N. niem. od jego pierwotnej szerokości 18 Fuss/stóp (Cz 275), n. pol. tłumaczeniowa.

227. **Schüttendammen Gr.**

Kanał z 1775 między Pyrzanami i Prądami (SU 11).

228. **Ziehlstrom**

Odnoga Warty W od m. Pyrzany, 1774 (SU 24).

229. **Kołomęt** (SNG) do XVIII w. odnoga Warty, obecnie pr. dp. Warty z uj. k. Gostkowic i Podjenina (DNW I, 109).

Klemente 1353 z mostem koło Jenina na drodze z Gorzowa do Kostrzyna (CDB A XXIV, 60), *die Clemente* 1589 z prawem połowu ryb przez mieszkańców Łupowa (KAH 87), *Klemente* 1687, *Clemente* 1719⁶⁹. Po uregulowaniu stosunków wodnych w XVIII wieku odnoga ta odcięta od koryta Warty i zamieniona w Kanał Ulgi. Inna jej część na lewym brzegu Warty, to dziś dp. Reszkowickiego Kanału.

66 Tamże.

67 P. Schwartz, *Brenkenhoffs Berichte über seine Tätigkeit in der Neumark*, SVGN 20, 1907, s. 56.

68 C. Gahlbeck, dz. cyt., s. 1014.

69 E. Schwandt, *Die Kartographie der Neumark in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhundert*, „Die Neumark“ 10, 1935, s. 20.

230. Zosinecki Kanał (SNG) dp. Warty

Sophienauer Kanal, kanał długości 4 km, zaczynający się przy m. Zosinek (*Sophie-naue*) założonej w 1769 r., z uj. w Kanale Podjenin

231. Wall Gr.

Kanał (I) koło Gostkowic między Zosineckim Kanałem i Kołomętą 1900 (M 1775); (II) dp. Bielenia koło m. Krzywda (KL 23). Podobnie to dwa różne ciek, k. Gostkowic i. Krzywdy, 2010 (DNW I, 251).

232. Maydehol. 233. Zatengraben. 234. Mottyr. 235. Zacher. 236. Hoiten. 237. Worffte. 238. Rene

Wody, jez. lub rozlewiska Warty do XVIII wieku. W 1390 roku sąd rozstrzygnął spory mieszczanina gorzowskiego Henryka Schmielera z tytułu jego majątku w Wieprzycach ze szlachcicem Tyde von der Marwitzem o prawo korzystania z wód w łęgach Warty między *Mottyr* i *Zategraben*. W rowie *Maydehol* wypływającym z jez. i płynącym do *Zacher* oraz w połowie tego jez. prawo do połowu mieli mieć gorzowscy chłopci z Ulimia. Wieprzyczanom zostawiono swobodną żeglugę do jez. *Zacher* oraz połów w połowie tego jeziora na prawo od *Worffte*, gdyż na lewo, tj. między *Rene*, Wartą i w obrębie *Hoiten*, prawo do połowów mają mieć mieszkańcy gorzowskiej chyży. Jeśli rajcy gorzowscy zechcą łowić ryby w *Maydehol*, to Schmieler i jego chłopci z Wieprzyc otrzymają każdorazowo połowę połowu. Wieprzyczanom zabroniono zarzucania sieci od strony Warty między *Mottyr* i *Maydehol* (E II 34). *Zacher* to zap. znane później *Zuchen* S. 1731, 1754, jez. wymienione przy opisie granic pól parafii Chwałowice (KLH 92), co pozwala poszukiwać co najmniej części tych obiektów wodnych na prawym brzegu dzisiejszej Warty. Akwenty te zanikły po uregulowaniu stosunków wodnych w dolinie dolnej Warty po 1765 roku.

239. Rohr Pf.

Jez. opodal pól plebańskich Chwałowic, 1754 (KLH 92).

240. Pielice

Krummort der Peliz, 1654, dolina nad Wartą między m. Ulim i Wieprzycę, którą miejski pisarz Gorzowa chciał zamienić w jez.⁷⁰, potem to *Pielitzsch*, ślad po rozlewisku Warty (R 56), nie wiadomo jednak, na prawym czy lewym brzegu rzeki.

241. Pisterviz. 242. Geserze. 243. Milch

Wody w łęgu Warty wymienione między Wieprzycami i Kołomętą w 1589 roku (KAH 87).

244. Melkestrom

Odnoga Warty połączona z *Richtgraben*, *Stadtstrom* i Kołomętą, 1768 (SU 11). Może to *Möchelke Fl.* 1772 (SU 20)? Zwyczajowo Mielik, 2008 (Cz 29)

245. Richtgraben

Rów w Wieprzyckim Łęgu 1768, od 1773 roku Kanał Ulgi, dp. Kołomętu (SU 23).

246. Stadtstrom

dp. Kołomętu 1768 (SU 11).

---

70 A. Rackwitz, *Ordnung der von der Dörfern Borkow, Dechsel, Eulam und Kernein der Stadt Landsberg zufließenden Dienste vom J. 1654*, SVGN 19, 1906, s. 157.

247. Schnelle Graben

Według zeznań starych ludzi w 1561 roku w procesie Gorzowa z mieszkańcami Kołczyzna o połowy ryb w Warcie to rów graniczny (KL 74); w 1650 roku chłopci z Wieprzyc i Ulimia zeznawali, że przed laty mieli prawo połowu ryb w Starej Warcie łączącej się z S. Gr. na pograniczu z Kołczynem (KLH 74).

248. Blanker Graben

Odnoga Warty w 1614 roku na pograniczu z Kołczynem (KL100).

249. Friedrichsthaler T.

Jez. S od m. Głożyno (*Friedrichsthal*) o pow. 0,57 ha 1930 (KL 33). Powątpiewa w istnienie (taką lokalizację) J. Duda, bo „m. Głożyna [...] jest jednak koło Czerniejewa w Poznańskim!” (DNW II, 89). Trudno zrozumieć tę uwagę, skoro jest Głożyna w gorzowskim a opodal tej miejscowości jest jez. Friedrichsthaler, dawniej o pow. 0,57 ha !

250. Schülert Pf.

Woda na pograniczu łęgu Warty wsi Łupowo między *Milch* i Kołomętą a Starą Wartą w 1589 roku (KAH 87).

251. Weiden Graben dp. Kołomętu

W 1769 opodal Łęgu Miejskiego (gorzowskiego) wsi Kołomęt (SU 15). Koło *Weiden Pf.* w 1753 roku pewien obszar w łęgach wykarczował Jakub Tirley z Gorzowa (KLH 89).

252. Netzstätte Graben

Odnoga Warty między *Mackole* i *Taubenseewiese* (dziś m. Gołębnica). Na niej w 1763 roku dwaj mieszkańcy gorzowscy założyli gospodarstwa dla swych dzieci. W 1754 roku Gorzów toczył spór z rybakami z Kołczyzna, którzy twierdzili, że mają prawo do połowu ryb na terenie *Netzstätte*, gdyż do jednego z nich należy *Netzstätte Graben* (KLH 89). W 1771 roku na tym terenie powstała wieś Roszkowice.

V. Zlewnia Witnej i dolna Warta w rejonie ujścia (mapka nr 8)

253. **Witna** (SNG), w górnym biegu Bieleń, kiedyś dp. Warty, od XVIII z uj. w Ma-szówku

W 1298 roku *rivus Vitzen* wraz z młynem nadany kolegiacie myśliborskiej (CDB XVIII, 442), *flumen Vitz* 1337 z dwoma młynami w Witnicy (NL 21); *Vietzer Fl.* 1589, po połączeniu z Bieleniem (nr 254) zwana *Steinreff*.⁷¹ W 1770 roku uregulowana i pogłębiona w związku z planowanym spławianiem drewna budulcowego (KL 30). *Vietzer Fluss* 1944, także *Vietzer Mühlen Fl.* (BM 87), Witnica 1934 (KAL-B2), w użyciu Witniczanka 1948 (KU). N. od wić, witka=giętka gałązka wierzby, łoża (R 176). Pozostaje w związku z miastem *Witnica*: *Witze* 1262, *Vytz* 1300, *Vietz* 1944.

254. **Bieleń** (SNG), rzeka, górny bieg Witnej

Behlengraben 1589⁷². *Behlen Gr.* po jez. Wielkie (M 1773, KAL-W 30), wypływający z łąk koło jez. Porzeczce (KU). Biała (KAL-B2). Wyraźny związek z n. jez. Bielawa (nr

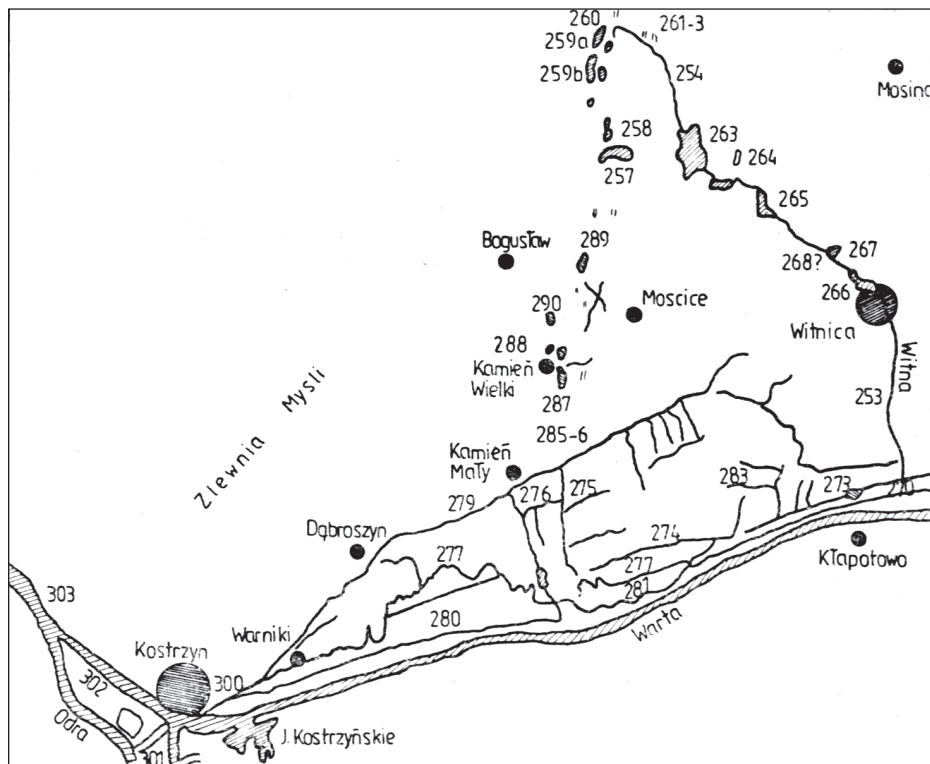
71 *Rund um die Landsberger Heide*, „Die Heimat“ 1940, nr 12, s. 2

72 Tamże.

255). Na mapach błędnie n. tę określano również Kanalek Maszówek (M 100).

255. **Bielawa** (KAL-B2) jez.

Below 1494 potwierdzone właścicielom Barnówka, wymienione po jez. Wiczki a przed jez. Wirek (CDB A XXIV, 210), *dem Ball* 1713 (SB II, 177), zap. więc w zlewni Bielenia. Do n. tej nawiązuje dziś m. Bielawa, przysiółek Cychr (za KAL-B1) i jez. koło Gorzowa (nr 126).

Mapka nr 8: Zlewnia Witnej i dolnej Warty w rejonie jej ujścia
(za: Przegląd Zachodniopomorski 1987 nr 2)

256. **Wiczki** jez.

Wiczken 1494 potwierdzone właścicielom Barnówka; *dem Wietzke* 1653, *Wietzke* 1658, *Witzkin* 1713 (CDB A XXIV, 210, SB II, 525, 527, 177).

257. **Wirek** (KAL-B2, SNG), jez.

Viregge 1494 potwierdzone właścicielom Barnówka (CDB A XXIV, 210), *Viereck* S.1944. Sądząc z n., to zap. jez. *Biereker* 1337 w Lesie Dolskim (NL 30; w źródle tym liczne przekręcenia nazw). Pow. 4,3 ha 1948 (KJP-W nr 631). Czworoboczne 1948, co było próbą tłumaczenia n. niem., bo *Vier*=cztery. N. uznano jednak za niejasną, nie wykluczając pochodzenia od słowiańskiego *wir*. Ponieważ mapy z XX wieku nie potwierdzały czworobocznego kształtu, wprowadzono n. W. Wirek o pow. 5.3 ha 1991 (CKJP 83, nr 24), Witek 6.56 ha 1992 (AWG nr 300). Łąbedzie 2010 (DNW II, 206, myśląc za H 188 i innymi z nr 258)

258. Łabędzie (M 25) jez.

Krummer S. NW od m. Kawczy Las i jez. Wirek 1900 (M 1701), o pow. 2 ha 1948 (KJP-W nr 237). – W użyciu Łabędzie (H 188), Łabędzie z pow. 2,2 ha 1991 (CKJP 83, nr 23), 2,7 ha 1992 (AWG nr 301).

259. Porzecze (KAL-B2) jez.

Poritz S. 1900 (M 1701), rezerwat od 1892 roku (KU), potem podzielone na dwa mniejsze o pow. 7 i 4 ha 1948 (KJP-W nr 365-6), z których północne potem o n. Gęsi (a), 6,2 ha 1991 (CKJP 83 nr 22), Gęsi (Czarne) o pow. 6.9 ha 1992 (AWG nr 303); południowe jako Dzikie (M 25), Dzikie z pow. 4 ha 1991 (CKJP 83, nr 21), Dzikie (Czarne) o pow. 4,2 ha 1992 (AWG nr 302). Wobec utrwalenia tych nazw wypadnie i tym razem zrezygnować z proponowania historycznej i słowiańskiej nazwy Porzecze (dawniej: *Poritz*).

260. Gelben Seen

Jeziorka, z których bierze początek Bieleń (BM 114); od końca XIX wieku już tylko bagno *Gelbe Fenn* (M 1701).

261-2. Babino i Babinko (KU), jez.

Gr., Kl. Babbin 1494 potwierdzone właścicielom Barnówka (CDB A XXIV, 210), *Babin S.* bagno SE od *Gelben Seen* 1900 (M 1701).

263. Wielkie (SNG) jez.

Grosser S. 1900 (M 1701), 1944 o pow. 52,83 ha 1930 (KL 33), 100 ha 1948 (KJP-W nr 622). Zatwierdzono n. tłumaczeniową będącą już w użyciu (KU). – Wielkie o pow. 46 ha 1991 (CKJP 83, nr 25), Wielkie (Mosińskie) z pow. 48,59 ha 1992 (AWG nr 366).

264. Zielone (SNG) jez.

Grüne Seichen 1494, *Grünen Seechen* 1653, 1713 potwierdzone właścicielom Barnówka- *Grüne S.* lub *Grünow*, własność rodu Schönebecków z Kamienia 1589 (KAH 57)⁷³. *Grünen S.* 1900 (M 1702), o pow. 1,75 ha 1930 (KL 33), 2,1 ha 1948 (KJP-W nr 653). W użyciu Jelenie Oko (M25), Jelenie Oko z pow. 2 ha 1991 (CKJP 83, nr 26), 2,27 ha 1992 (AWG nr 367).

265. Stobno (KAL-B2, SNG) jez.

Stübben S. 1900 (M 1774), 1944, o pow. 8,5 ha 1948 (KJP-W nr 534), bez nazwy 1,1 ha 1991 (CKJP 83, nr 33).

266. „Witnica” (KAL-B2), jez.

stagno Vitzzen 1298 (CDB A XVIII, 442), *Vietzer Mühlen T.* o pow. 5,93 ha 1930 (KL 34), *Vietz S.* 1944, jednak to zaledwie byle jakie „Jezioro przy POM-ie” 4.6 ha 1992 (AWG nr 369).

267. Ustronie (AWG) jez.

Vietzer T. N od m. Witnica, o pow. 1,08 ha 1930 (KL 34), Ustronie 4,6 ha 1992 (AWG nr 368).

268. Blumberger Mühlen T.

O pow. 7,49 ha 1930 (KL 33), sądząc z n. staw młyna w Mościcach (*Blumberg*), może więc papierni Szczodrak (*Blumberger Papiermühle*) na rzece Witnej?

269. Fischer Gr.

Rów gdzieś w Witnicy, 1589 (KAH 94).

270. Sierzant

Vietzer T., odnoga Warty N od m. Kłopotowo przy uj. Witnej, dawniej o pow. 2,95 ha 1930 (KL 34), Sierzant 2003, 2010 (tylko DNW II, 326).

271. (?) **Barwina** l. lub p. dp. Witnej k. Witnicy (R 18 za KAL, gdzie B. niem. *Barbine*; DNW I, 13). Nie zdołałem tego potwierdzić. Witna nie ma dopływów.

272. Schulzenwasser

Woda jakaś softysa z Witnicy, 1589 (KAH 95).

273. Maszówek (SNG) pr. dp. Starej Warty

Massow Kanal, kanał z 1775 roku płynący w Pyrzanach od *Pyrehnischen Flosskanal* do Głuszynki wzdłuż S granicy pól Kamienia Wielkiego (SU 22), utożsamiany z Bieleniem (SNG, M100), Osiemnastką lub jej górnym biegiem (R 88). N. od m. Maszewo (*Massow*), kolonii z 1770 roku, nazwanej na cześć pruskiego ministra von Massowa.

274. Starowiercki Kanał (SNG)

Ludwigs Kanal, rów odwadniający koryto Starej Warty o długości 4 km (KU), ze źródłami na S od m. Mościczki, z uj.na SW od m. Kamień Mały (DNW I, 232).

275. Granicznik (SNG)

Grenz Gr., rów S od Kamienia Wielkiego o długości 1,5 km (M 1773, KU) z uj. na SW od Witnicy (DNW I 76).

276. Kleszek (SNG)

Küster Gr. rów SW od Kamienia Małego (KU).

277. Głuszynka (SNG)

Alte Warthe, jeden z zachowanych odcinków Starej Warty między m. Prądy (*Schnelle Warthe*) i Warniki (KU), do XVIII wieku *Wox* (obok m. *Woxholländer*) i *Schnelle Warthe* (tyle co „szybka Warta”), *Alte Warthe*, od XVIII w. kanał (KL 19); Oksza, Wiercica 1934 (KAL-B2)

278 (?) Westa, Wsta (KAL-B2)

Weste 1900 (M 1774 ale jako znak topograficzny), jakoby rzeka NE od Witnicy (KAL). Ponieważ to nie rzeka, nie jest to tym bardziej p. dp. Reszkowickiego Kanału (jak R 171, H 188).

279. Mniejszy Kanał (SNG), p. dp. Kłośnika;

Kleiner Kanal, rów z końca XVIII w. (KL 154, M 100). Źródła na płd. wsch. od Kostrzyna (DNW I, 146. W użyciu Kanał Mały

280. Suchlica (KAL-B2)

Züchlitz 1771-81, odnoga Warty (BM 94).

281. Kanał Gerlacha (Cz 101)

Gerlachskanal kanał przekopany w XVIII wieku dla odcięcia Głuszynki od głównego koryta Warty koło m. Oksza⁷⁴. Nazwany na cześć zmarłego w tym roku radcy kamery Friedricha Wilhelma von Gerlacha. Zwany też *Neue Warthe*, „nowa Warta”. Zwyczajowo stosowana n. Kanał Gerlacha, 2008 (Cz 29,101)

74 *Von der Kolonie Woxholländer*, „Brandenburg” 5, 1927, s. 239.

282. Heinrichs Kanal

Kanał z lat 1767–75⁷⁵.

283. Koryciska (SNG), odnoga Warty

Gräfliche Rehnen, W od m. Białki. Niem. *Rehnen* może oznaczać tyle co *Rönnen* – ścieki, rowy. W 1948 roku w użyciu n. Stare Koryto i stąd po przekształceniu n. polska (KU)

284. Gross Kamminer Mühlen T.

Niegdyś (1930) staw młyński w Kamieniu Wielkim, o pow. 12,87 ha (KL 33). Dziś to zap. drobne stawy.

285. Tatarakowe Bajoro

Kalmus Pf. małe jez. SW od Kamienia Wielkiego 1900 (M 1773). Od niem. *Kalmus* =tatarak.

286. Owcze Bajoro

Schafer Pf. 1900 (M 1773), o pow. 3 ha 1930 (KJP-W nr 221).

287. Szerokie jez.

Breiter Pf., małe jez. SE od Kamienia Wielkiego 1900 (M 1773), o pow. 1,3 ha 1948 (KJP-W nr 220).

288. Piaszcze jez.

Sand Pf. jedno z małych jez. okalających od W Kamień Wielki, 1900 (M 1773).

289. Moszcze (SNG) jez.

Mutz S. 1900 (M 1773) i bagno *Mutz Fenn S* od jez. Wirek i m. Mostno 1900 (M 1701); Mościce 1934 (KAL-B2) o pow. 3 ha 1948 (KJP-W nr 368). Po 1945 nawiązują doń swą n. m. Mościce (niem. *Blumberg*) i Mostno (niem. *Kerstenbrügge*)

290. Mysie Błota (SNG)

Mause Pf. i Mause Fenn 1900 (M 1773) jez. i błoto S od jez. Moszcze z zanikającym odpływem, 1948 (KU).

291. Wronki (KAL-B2)

der Warnick 1412, 1511, woda (jez.?) potwierdzona rybakom z chyży w Kostrzynie (CDB A XIX, 60). N. zap. nawiązuje do pobliskiej m. Warniki: Warnik 1261 (CDB A XXIV, 174), Warnick 1944.

292-3. Kadłub Wielki i Mały (KAL-B2)

(*Gr., Kl.*) *Kadelo* 1412, 1511, jez. potwierdzone chyżanom z Kostrzyna (CDB A XIX, 60).

294. Wierzbki (KAL-B2)

der Werbick 1412, 1511 jez. potwierdzone chyżanom z Kostrzyna (CDB A XIX, 60), *Werbig S.* 1850 (BL399). Obecnie nawiązuje doń m. Wierzbki (niem. *Hofsbruch*) koło Cychr.

295-6. Roztok Wielki i Mały (KAL-B2)

(*Gr., Kl.*) *Rostog* 1412, 1511, wody jakies potwierdzone chyżanom z Kostrzyna (CDB A XIX, 60). Zap. to *Rathstock* gdzieś koło Dąbroszyna (BM 399). Dziś nawiązuje doń nazwą m. Roztok (niem. *Karlsruhe*) koło Dargomyśla.

297. Dąbroszyńskie Stawy

Trzy jeziora (niem. *Pföhle*) 1412 na polach Dąbroszyna (CDB A XIX, 60).

75 E Neuhaus, dz. cyt., s. 63.

298. Krośnica (KAL-B2)

Krustnitz, Kreisenitz 1412, 1511 woda potwierdzona rybakom z chyży w Kostrzynie (CDB A XIX, 60), może koło Dąbroszyna (KAL-B2). Na pewno nie jest to p. dp. Warty (jak H 188) lub Mniejszego Kanału (R 75, DNW I 119). N. odżyła po 1945 roku w n. m. Krześnica (niem. *Willekinesdorp* 1261, *Wilkersdorf* 1944)

299. der Wolff

Woda pewna w 1412, 1511 roku, potwierdzona rybakom z Kostrzyna (CDB A XIX, 60).

300. Kłośnik (SNG)

Jungfernkanaal, kanał przekopany w XIX wieku (1866) przez Nowe Miasto Kostrzyn, będący odcinkiem Warty. W 1836 roku jeden z mostów między Nowym i Starym Miastem w Kostrzynie nosił n. *Jungfernbrücke*⁷⁶. Na mapie z 1816 roku *Klössling*, ramię Starej Warty i Odry płynące N od Starego Miasta do Gorynia (KU)⁷⁷, dało podstawę dla n. polskiej (zob. nr 301, Cz 31).

301. Kłośnik (KAL-B2)

Klosingk, Klossung 1412, 1511, woda potwierdzona rybakom z Kostrzyna (CDB A XIX, 60). *Klössing, Klesnick* rzeka i góra (dziś Winnice), przedmioty sporu mieszczan i chyżan kostrzyńskich w 1417 roku⁷⁸. To północne ramię Starej Warty koło Kostrzyna- Kłośnicy z uj. w Odrze S od Starego Miasta. *Klostow* 1780 (Br.19), *Kloesling* 1816 (zob. nr 300), *Klössling* 1822 (BM 399), również jez. między Kostrzynem i Warnikami. N. nawiązuje wprost do opuszczonej m. *Cloznic* 1262 (CDB A XIX, 5) między Kostrzynem i Warnikami (wchłoniętej przez miasto Kostrzyn).

302. Goryń dolny bieg Warty

Friedrichs-Wilhelm Kanal, nowe koryto Warty przekopane w 1786 roku poniżej Nowego Miasta Kostrzyna o długości 4,5 km, nazwane na cześć króla Fryderyka Wilhelma III. Do 1816 roku pogłębiano je i poszerzano, w 1817 roku stare koryto Warty (*Mehlke*) pomiędzy starym Miastem i twierdzą – zamknięto (BM 34)⁷⁹. N. polska urzędowo wprowadzona w 1950 (Monitor Polski nr 52) od kępy (półwyspu) *Gorin* 1537, *der Gorin* w początku XIX wieku, Goryń 1934 (KAL-B2) między Odrą i starym korytem Warty w Kostrzynie – nie przyjęła się. W praktyce Kanał Fryderyka Wilhelma 2008 (Cz 31 i n., 101).

303. Śliwice (KAL-B2)

der Sliuutz, Schliewitz 1412, 1511, woda potwierdzona rybakom z Kostrzyna, wymieniona po stawach na polach wsi Drzewice NW od Kostrzyna (CDB A XIX, 60), może więc w tej okolicy. Dziś pamiątką po niej m. Śliwice koło Gudziszka nad Myślą.

304. Wicko (KAL-B2)

der Witzene 1412 (1511), woda potwierdzona rybakom z chyży kostrzyńskiej, wymieniona po Śliwicach (CDB A XIX, 60). Pamiątką po niej dziś m. Wicin koło Boleszkowic.

76 G. Berg, *Geschichte der Stadt und Festung Cüstrin*, SVGN 35/36, 1917/18, s. 273.

77 C. Fredrich, *Die Stadt Küstrin*, Küstrin 1913, s. 82.

78 S. W. Wohlbrück, *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Namens*, Berlin 1829, Bd II, s. 245.

79 G. Berg, dz. cyt., s. 368 i n.

Alfabetyczny indeks nazw

- Aalkisten Fl. 95, Achtzehnfüssiger Gr. 226, Alte Warthe 1, 277,
Baars S. 31, (Gr., Kl.) Babbin S., Babinko, Babino 261-2, Badeteich 216a, Bagienko 53, Ball 255, (Gr., Kl.) Barenfenn 97, Barsch Pf. 88, 191b, Barwina 271, Behlengraben 254, Below 255, Bern Fl. 17, Bielawa 126, 255, Bielen 254, Biereker 257, Blader S. 21, 66, Blanker Gr. 248, Bledzewski Łęg 21, Blumberger Mühlen T. 268, Błotne 168, Błotne Łąki 23, Bobin S. 261, Bogdanka 216, Bothscowe 184, Brandan, Brandesee 155, Branden Fl. 154, Bränsches Br. 72, Breite Br. 141, Breiter Pf. 287, (Gr., Kl.) Bretschlag S. 61, Brodatego 107, Brunneke 68, Brzoza 44, (Gr., Kl.) Buck S. Bucko Male, Wielkie, Buczow Wielki, Maly, Buk 24-25, Bullengraben 154, (Gr., Kl.) Büsow S. 27, 29, Buszewko, Buszewo Małe, Wielkie, Buszewskie 27, 29.
Charlottenhofer Gutsteich 208, S,207, Chłop Mały, Wielki 89, 90, Chłopek 89, Chłopi Kanał, Chłopia 85, Christinenhofer T.218, Chróścickie J. 199, Ciche 128, Cladow Fl. 127-8, S.149, 167, T.175, Clemente 229, Clodowe 127-8, Cetyn 75, Czajcze Bagna 69, Czarcie 135, Czarne 57, 66a, 139, 259, Czarne Bagno 73, Czersko 139-140, Czerw 164.
Dankowskie J. 18, Dąbroszyńskie Stawy 297, Dąbrowa 66a, Dębrzynka 190, Dieb S. 42, (Gr., Kl.) Diebel Fenn 63, S. 195a, Diepe S. 42, Długie 208, Dragon, Dragun 195, Dühringshofen Mühlen Fl. 216, Düsteren Fl. 220, Dzikie 259.
Egel S. 30, Eichwerder 190
Fahren T. 156, Faule(r) T. 108, 114, Fischgraben 269, Fliess 152, Flösserkanal 141, 148, 224, Fohrenbach, Forellen Fl. 41, T. 156, Freilands Pf. 200, Friedrichsthaler T. 249, Friedrichs-Wilhelm Kanal 302
Garde, Gardno, Garn S. 10, Gatzke S. 225a, Gegen S. 102, Geile Fenn 22, Gelben S. 260, Genniner Mühlen Fl. 216, Gerlachskanal 281, Geserze 242, Gęsi 259, Głębia 74, Głęboka 34, Głucho 88, Głuszynka 277, Goldbeck 123, Goldfischteich 181, Gołębie 71, 134, 160, Goryń 302, Goszczanowski Staw 26, Gottes Fenn 192, Górny Staw 172, Grabenmühlen Fl. 180, Grabinka 151, Grabino 152, Gräfliche Rehnen 283, Gralowsche Mühlen Fl. 105, Granicznik, 16, 60, 275, Gräven Fl., Greden, Greven 152, Grenz Gr. 16, 60, 275, Grieben S. 107, Grodna 151-2, Gross T. 107, Grosser S. 18, 263, Grüne Aue 5, Grünen S., Grünow 264, Grzybno 107.
Hammer Fl. 127, 133, T. 132, Hasen Fl. 28, Haupt Gr. 193, Haus S. 191, Hecht S.43, 98, 195a, Hegel Pf. 191d, Heidehölländer Fl. 147, Heidemühlen Fl.127, T. 130, Heilige S. 44, Heinersdorfer S. 168, Heinrichs Kanal 282, (Kl.)Helder 204, Hell Fl.59, Herbowe 87, Herm S. 127a, Herren Pf. 185, Herzog-Lancken, Herzog-Züge 14, Hilder 204, Himmelstädter Fl.170, S. 149, Hintermühlen T. 173, Hoiten 236, Holländer Fl.147, Hollen Fl. 59, Hottos Fl. 110, Gr. Hüten S. 131.
Ieserick 183, Igel Pf. 48, Jabs S. 38, Jäger S. 101, Jahnsfelder Dorfteich 124, Jan 5, Jäseritz S.182, Jats S. 38, Jelenie Oko 264, Jenińskie Stawy 221-3, Jeserick, Jezierzec, Jezierzycze, Jezioro 183, Jeziorna 127, Jezioro przy POMie 266, Jeżno 48, Juden S., Judinchen 52, Jungfern Kanal 300, Junkern S.106.

- Kabatki Małe, Duże 135, Kabelgraben 216b, Kacze Bagno 106, (Gr., Kl.) Kadelo, Kadłub Mały, Wielki 202-3, Kalmus S. 285, Kanał Fryderyka 302, Kanał Gerlacha 281, (Gr.) Kamminer Mühlteich 284, Karaski 88, (Gr., Kl.) Karicke S.99, Kartziger Steg S. 145, Katharinen Fl. 205c, Kessel Pf. 162, 210, S. 67, 136, (Gr., Kl.) Kiebitz Fenn 69, Kiehnlanke S. Kinołęka 19, Klade, Kladow Fl.127, Kladow Kanał 141, S. 128, 167, Kladowteich 175, Klasztorny Staw 163, Klein T. 108, 114, Kleiner Kanał 279, S. 39, Klemente 229, Klesnick 301, Kleszek 276, Klinge(bach) 214, Kloessling 301, (Gr., Kl.) Klopp S. 89, 90, Kloppsches Fl. 85, Klossing, Klössing, Klössung 301, Kloster T. 163, Klostow 301, Kłodawa, Kłodawka 127-8, Kłodawski Kanał 141, Kłodawski Staw 175, Kłodawskie 167, Kłodawsko 149, Kłośnik 300-1, Knickbein S. 45, Kobelgraben 216b, Kocioł 8, 136, Kociołek 67, 162, Kołomęt 229, Kopa, Koppen S. 61, Koryciska 283, Korytko 99-100, Kotanowo 45, Kratzen Pf. 209, Krebs Fl. 105, Kreisenitz 298, Krężno 47, Krośnica 298, Krumme Furth 127, Krummer S. 33, 125, 258, Krustnitz 298, Krzywe 125, Krzywe Błoto 45, Książęca Łąka 14, Księżę 20, Kuhdamm Wiese 144, Kupfer Gr. 179, T. 178, Küster Gr. 276.
- Landsbergischen Fl. 171, Lange Fenn 47, Lebbehnke S. 80, Leype 83, Libbe 83, Libbenich S. 80, Libehnken, Libenko 80, Lichel Fl. 205d, Liebenower Dorfteich 206, Liepe S.83, Lipy Małe 76, Lipy Duże 83, Listek 81, Lootzen Br.104, Loppower, Loppowschen Fl. 214, Lorenzdorfer Tränke 1212, Lorenzdorfer Wels Pf. 122, Lossawische Fl. 158, Lottstein 194, Lotzener Fl., Lozsten Fl.193, Lübbenichen S. 80, (Gr., Kl.) Lübbe S. Lubese, Lubie 76, 83, Lubieszewko 76, Lucin 194, Ludwikskanał 274, Lupenitz 80, Lutzin 194, Lyppe 83.
- Łabędzie 258, Łabędzie Stawy 119, Łąkie 19, Łosina 193, Łosiowa 158, Łubianka, Łupienica 80, Łupica 214.
- Małe 32, 39, Mały 279, Małyszki 197, Mariańskie 89, 90, Marien Fl. 85, Marklings Fl., 205e. Markscheidunge 212, Marwica 154, Marwicki Staw 157, Marwicz 108, Marwitzen Mühlen Fl.154, T. 157, Maser Pf. 191c, 202, 214a, Massow Kanał, Maszówek 214, 273, Mause Pf., Fenn 290, Maydehol 232, Melke Strom 244, 302, Mellen S. 93, Merzdorfer S. 197, T. 198, Miedziany Rów 179, Miedziany Staw 178, Mielno 93, (Gr., Kl.) Mierenstubben S. 91-2, Milch 243, Mietzelthin S.138, Miłostowo 91, Mironickie 159, Mittelbruch 23, Mittelmühlen T.221, Mizeltin 138, Młynków 92, Młynnik 84, Mniejszy Kanał 279, Möchelke Fl. 244, Moczydłno 138, Modder Fl. 205b, 111, Modrzanka 111, Mogelin, Mogilno, Möglin S. 9, Mokre 87, Möllen S. 93, Fl.2, T. 201, Mosińskie 263, Moszcze 289, Motten S. 94, Mottyr 234, Mrowinko, Mrowino 91-2, Muceltyń 138, Mühl Bach 216, Mühlen Fl.2, 112, 127, 161, 174, 216, Gr.84, 176, 205, T. 26, 37, 149, 177, 284, Muschel S., Muszle 126, Mutz Fenn S.289, Mysie Błota 290, Myszęcino 138.
- Nesselbrück T.82, Netce, Netze 1, Netzstätte Gr. 252, Neuendorfer Freilands Pf. 200, S.199, Neue Warthe 281, Nieciecza 82, Niedźwiedzie Bagno 97, Nierim, Nierybno, Nierzym 187, Niestubben S 91, Nottes, Noteć 1
- Obermühlen T. 114, 222, Ober T. 172, Okonie 66, Oksa 277, Okunino 31, 65-6, Osiemnastka 226, (Gr., Kl.) Osterburg S. 142, (Gr., Kl.) Osterwitz, Ostrovycz, Ostrowiec, Ostrowiec, Ostrowieckie 184, 186, Owcze Bajoro 286.

- Pachlitzer S. 214b, Palze 3, Parenske, Parenzig, Parzeniec, Parzeńskie 129, Pech S 116, Peltz 240, Pelcz 2-3, Pełczyk 4, Pełka 2, Perkpullige 118, Piasek, Piaskowe 64, Piaski 187, Piaszcze 288, Pielice, Pielitzsch 240, Pisterviz 241, Plötzen S. 52, 56, 86, 195a, Płaskie 81, Płociczno 52, Płoteczko 86, Płotkowe 80, Podjenin (kanał) 213, Podkowo 33, (Gr., Kl.) Pölitz, Poltz, Polzig 3-4, Polcz, Polka. 203, Polling 213a, Polsk, Poltza, Polze, Polcko 203, Polne 159, Poraje 22, Poritz. 259, Portki 76, Porzecze 259, Pranden, Prangen S.155, Fl. 54-5, Prange Gr. 154, Prawauer S. 79, Prądno 72, 155, Prielang Fl. 49, Gr. Kl. Prielang S. 54-5, Priester S. 20, Prilancke 54-5, Prirower S. 79, Przecięte 107, Przydrożny Staw 35, Przyłęg 49, Przyłęk 54, Przyłęzek 57, Przyrowie 79, Przyrzecze 26, Pstrąga 41, Pstrąży Staw 156, Puls, Pulskanal, Pulze 2, (Gr.) Puls S. 3-4, Pyrehnischen Gr. 225-6.
- Racza Struga 188, Racze 109, Racze Małe 108, Raczna 105, Radusz 58, Ranke Pf. 203, Recko 189, Recze Błota 40, Reetz S 109, 189, Rene 238, Reth S. 109, Richt Gr. 245, Richters Pf. 217, Rodus S. 58, Rohr Pf.15,166, 239, Rollappen Pf. 203a, (Gr., Kl.) Rostog, Roztok 295-6, Röte Pf. 196, S. 154, Roten Fl. 154, Röth Pf. 7, S.109, Rothaugen Pf. 117, Röthe Fenn 40, Fl. 36, Ruda 127, 133, Rudnik 132, Ruski Staw 176a, Ruten S. 109, 115, Ryto 109.
- Sand Pf. 288, S. 64, Santocko 158, Santoczna 62, Santoczny Staw 104, Santoczynek 159, Sarnik 70, Schafer Pf.286, Schiefen S.169, Schiessgraben 176a, Schliewitz 303, Schloss Gr. 188, Schneidemühlen T.36, 137, Schnelle Gr. 247-8, Schnelle Warthe 277, Schüllert Pf. 250, Schultzenwasser 272, Schüttendamm Gr. 227, Schützen S. 176a, Schwanen Pf. 119, (Gr., Kl.) Schwartz S. 57, 139, 140, Schwarzen Pf. 73, Schweine Pf. 147, Gr. Schwein Fl. 120, Schweinewiesen 127, (Gr., Kl.) Sellentin 50-1, Siejowe 10, Sierzant 270, Silber Fl.182, Sitno Moczydelskie 75, Sitno Niesporowskie 11, Sitten 11, Sliuitz 303, Sommer Gr. 213, Sophienauer Kanal 230, Sosno 211, Srebrna 182, Stadtstrom Fl. 246, Stabenoische T., Stafenoische Fl. Stavenowschen T. 12-13, Stanowickie 217, Stare Koryto 283, Starowiercki Kanał 274, Stavien S., Stawin 46, Staw 12, Staw Kłodawski 175, Staw Miedziany 178, Stawisko 12, Stawnicki Potok 13, Stech 145, Stechow 127, 141, (Gr., Kl..(lutke) Stechowe 145, Steg Fl.141, (Gr., Kl.) Steg S. 145, Steinreff 253, Stennewitzer S. 217, Stichkanal 150, Stobno 265, Stollenmühlen T. 96, Straussem T. 165, Stübben S. 265, Suche Lubiszewko 76, Suche Male, Wielkie 77-8, Suchlica 280, Sulemierskie, Sulemińskie, Sumińskie 138, Sumiackie 138, Szczuczenko 43, Szczuczno 98, Szerokie 287, Ściechowa 141, Ściegienno 145, Śliwice 303, Śródlesie 109, Świętno 44, Świni Potok 147, Świnie Rowy 120.
- Tankowsche S.18, Tartaczny Staw 137, Tauben S. 71, 134-5, 160, Teich S.12, (Gr., Kl.) Teich 113-4, Teufel S.135, Tief S.34, Tiefes Fenn 74, Tietzel S.6, Tiss S. 32, Tränke 121, Trzciniec 166, Tuzenko, Tuczno 6, Tüfel S. 135,
- Untermühlen T. 223, Unter T. 175, Urwisz 42, Ustronie 267,
- Vartha, Varthae 1, Verlorene Fl. 205a, 215, Vietzer Fl. 253, T. 267, 270, Vietzer Mühlen T. 266, Vieregge, Viereck 257, Vitzen 253, 266, Volz 3, Vor T. 35, Vurta 1
- Wall Gr. 231, Wapienne 87a,Wappen. 87, Gr. 85, Warnick 291, Wartha 1, Wąskie 81, Wedemen S.153, Wehr Gr. 174, Weiden Gr.Pf., 251, Wels Pf.122, (Gr., Kl.) Welm S.Welminko, Welmino 101-2, Welmin Mały 43, Werbick 294, Westa, Weste 278, Węgonnica 95, Wicko 304, Wiczken, Wiczki 256, Wielkie 18, Wielka Łąka 146,

Wielkie 152, 263, Wieprzycki Kanał 213, Wiercica 277, Wierzbki 294, Wietzke 256, Wilanowski Staw 37, Wilanowskie 38, (Wilanów) 42, Wilcz, Wild Wiese 146, Wirek, Witek 257, Witna 253, Witnica 253, 266, Witniczanka 253, Witzene 304, Witzkin 256, Wojcieszyckie 191, Wolff 299, Worffte 237, Wormsfelder Fl. 182, S. 191, Wox 277, Wronki 291, Wsta 278, Wukun 66.

Zajęcznik 28, Zantze 62, Zanzin S. 158, Zanziner Fl. 154, Zanzkanal 62, Zanzmühlen T. 103, Zanztälér T.104, Zanzyn 158, Zastawa 26, Zaten Gr. 233, Ziegler Fenn 219, Ziehlstrom 228, Zielęcino 50-1, Zielone 264, Zieten S. 75, Zietenwiesen S. 76, Ziethen S.11, 75, Zitten 11, Żłote Rybki 181, Żłotnik 123, Zornik S. 70, Zosi-necki Kanał 230, Zossen 211, Zuch 77-8, (Gr., Kl.) Zuchen S. 77-8, 235, Zucker 235, Züchlitz 280

Żabie Małe, Wielkie 99, 100.